

MS
SINDS 1832

MILITAIRE SPECTATOR

175 jaar

‘Counter-insurgency’

e.v. | Toekomst van de tank
Dreiging tijdens vredesoperaties
Daarom Noorwegen!

Dinsdag 4 september 2007 KVBK-bijeenkomst over:

DE VN-MISSIE IN CONGO

De Generaal-majoor (bd) P.C. Cammaert gaat tijdens een lezing in op zijn ervaringen als commandant van de oostelijke divisie van de VN-missie in Congo, de *Mission de l' Organisation des Nations Unies en République démocratique du Congo*, (MONUC). Deze divisie moet de stabiliteit en de veiligheid bewaken in het gebied Ituri (provincie Orientale) en de provincies Noord- en Zuid-Kivu en Katanga, in het oosten van Congo, waar de burgeroorlog al miljoenen slachtoffers heeft geëist.

Leden en belangstellenden zijn uitgenodigd deze lezing bij te wonen.

Lokatie: Nieuwspoot, Lange Poten 10, Den Haag

Zaal open 18.00 uur, aanvang lezing 18.30 uur

Organisatie: KVBK en de Atlantische Commissie

Aanmelden via de website van de kvbk www.kvbk.nl of bij mw. Schuts of mw. Gelens 076-5273510, of bij mw. Gerritsen 030-2146005.

De strijd van de 82nd (US) Airborne Division rond Nijmegen in september 1944

BATTLEFIELD TOUR KVBK

Zaterdag 22 september 2007 – 09.00 - 16.00 uur

De eerste elementen van de 82nd Airborne Division landden op 17 september 1944 ten zuiden van Nijmegen, met een formidabele opdracht. Naast het in handen krijgen van ten minste drie overgangen over kanalen en rivieren, waaronder de Maasbrug bij Grave en de Waalbrug in Nijmegen, diende ook de oostelijke flank van de opmars te worden beveiligd. Hiertoe moesten de eenheden de hooggelegen grond ten zuid-oosten van Nijmegen bezetten en verdedigen. Uiteindelijk zou de divisie na zware gevechten haar opdracht voltooien, waarbij de heroïsche oversteek van de Waal in canvasbootjes nog altijd tot de verbeelding spreekt.

Inleider is Lkol drs. W.J. Hagemeyer, werkzaam bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie.

Nadat bij eerdere battlefield tours aandacht is besteed aan de gevechten rond Arnhem en Eindhoven, is hiermee het luchtmobiele drieluik rond de operatie Market Garden compleet.

Programma

- 08.30 - 09.00 Bus op station Nijmegen (wacht de aankomst om 08.51 van de trein uit de richting Amsterdam af)
- 09.00 Vertrek per bus naar het Bevrijdingsmuseum in Groesbeek
- 09.00 - 09.30 Ontvangst in het Bevrijdingsmuseum in Groesbeek
- 09.30 - 09.40 Welkom namens de voorzitter KVBK
- 09.40 - 10.45 Inleiding door Lkol Hagemeyer
- 10.45 - 16.00 Per bus langs de bespreekpunten te velde
- 16.00 Vertrek per bus naar station Nijmegen en Bevrijdingsmuseum Groesbeek

KVBK-leden kunnen zich gratis inschrijven via e-mail: penningmeester@kvbk.nl, onder vermelding van hun naam. Niet-leden kunnen zich inschrijven door het overmaken van 20 euro op gironummer 78828 t.n.v. penningmeester KVBK te Vleuten onder vermelding van battlefield tour 2007 en de naam/namen van de deelnemer(s).

Bij overtekening krijgen leden voorrang op niet-leden en wordt in voorkomend geval het inschrijfgeld gerestitueerd.

Alle deelnemers krijgen eind augustus een bevestigingsbrief toegezonden.

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter
Beoefening van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl

Secretaris en ledenadministratie
luitenant-kolonel KLu E.M. Wijers
Telefoon 0164 - 69 51 90

Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW
Ledenadministratie KVBK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

brigade-generaal cav b.d. prof. em.
J.M.J. Bosch (hoofdredacteur)
Telefoon 071 - 542 18 30
E-mail jmjbosch@xs4all.nl

kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
luitenant-kolonel KLu S.M. Babusch bc
kapitein ter zee P. van den Berg
commodore KLu drs. G.M. Bergsma
drs. P. Donker
luitenant-kolonel MJD mr. drs.
P.A.L. Ducheine
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar drs.
J.A.J. Leijters
kolonel MPSD drs. F. Matser
brigade-generaal TS ir. R.G. Tieskens
luitenant-kolonel Marns drs.
A.J.E. Wagemaker MA
kapitein-luitenant ter zee
N.A. Woudstra

BUREAU REDACTIE

mw. drs. A. Kool
drs. F.J.C.M. van Nijnatten
NIMH
MPC 58A / Gebouw 203 / Kamer 026
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
Telefoon 070 - 316 51 20 of
070 - 316 51 95
Fax 070 - 316 51 99
E-mail redactiemilitairespectator@
mindef.nl

LIDMAATSCHAP

binnenland € 22,50
studenten € 15,00
buitenland € 27,50

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij Giethoorn Ten Brink
ISSN 0026-3869

NADRUK VERBODEN

Coverfoto: Verkenners kijken uit
over de 'groene zone', Uruzgan
(Foto J. Platenburg, AVVD)

MILITAIRE SPECTATOR

286 Editoriaal:
'To stay or not to stay'

288 T.W. Brocades Zaalberg:
'Hearts and minds' of 'search and destroy'?
Leren van klassieke counter-insurgency

302 D.M. Brongers:
De toekomst van de tank
Vervangen, aanpassen of afschrijven?

311 W. Kamphuis, A.L.W. Vogelaar:
Dreiging
Waar loert het gevaar tijdens vredesoperaties?

324 P. Teeuw:
Daarom Noorwegen!
Samenwerking tussen de Nederlandse en de Noorse landmacht

330 A.C. Tjepkema:
Osinga en de interpretatie van Boyd

336 Meningen van anderen/Antwoord op meningen van anderen

339 Boeken

344 L. Polman:
Bericht uit Afrika – Klapstuk

346 F. Matser:
Tegenwicht – Het geheim van goed stafwerk (deel 1)

348 Samenvattingen / Summaries

'TO STAY OR NOT TO STAY'

De Tweede Kamer heeft in februari 2006 steun verleend aan de uitzending van ongeveer 1.200 Nederlandse militairen naar de zuidelijke provincie Uruzgan in Afghanistan. De totale kosten werden begroot op circa 380 miljoen euro, plus 7 miljoen euro in 2006 voor de begeleiding van wederopbouwprojecten door Provinciale Reconstructie Teams (PRT's). Doel van de operatie: het bevorderen van de stabiliteit en veiligheid in de provincie en het scheppen van voorwaarden voor de bestuurlijke en economische opbouw in Uruzgan. Werkwijze: divers, maar vooral met wederopbouw de 'hearts and minds' van de lokale bevolking winnen. De missie is met ingang van 1 augustus 2006 gestart voor een periode van twee jaar. Aflossing zou in 2008 moeten plaatsvinden.

Thans is het aantal militairen in Uruzgan uitgebreid naar zo'n 1.400. De kosten zijn in een jaar tijd opgelopen tot bijna 600 miljoen euro, het bedrag voor wederopbouwprojecten in Uruzgan is tot nu toe 14 miljoen euro. De uitgaven toe te rekenen aan de PRT's zullen in 2007 naar verwachting 11 miljoen euro gaan bedragen. Dat heeft minister van Defensie Van Middelkoop aan de Tweede Kamer geschreven na schriftelijke vragen over de overschrijding van de begroting voor Uruzgan. Verrassend? Nee. Eerdere missies hebben dat reeds aangetoond. Een goede krijgsmacht kost geld. Zo ook politieke ambities.

Het doel van de operatie is ongewijzigd. Het mandaat en de werkwijze gelijk, hoewel gevechtshandelingen door en met Nederlandse eenheden steeds nadrukkelijker op de voorgrond komen. Het seizoen van de Taliban, vechtende warlords en drugssyndicaten is weer begonnen. Zoals ieder jaar na de winter en tijdens de papaverooft.

Door de berichtgeving lijken aanvallen, zelfmoordaanslagen, boobytraps en gevechten aan de orde van de dag. Alsof de strijd meer verbeterd is, de frequentie wordt opgevoerd, waardoor bij tijd en wijlen het gevoel in de media ontstaat dat het bloed niet langer rustig, maar versneld, pulserend door de aderen stroomt. Er lijkt alleen maar te worden gevochten in plaats van dat er conform mandaat wordt opgebouwd.

Ook in de afgelopen maand waren het nieuws en de kranten er vol van. De zelfmoordaanval in Kabul op 17 juni met ruim 20 doden. *NRC.next* kopte op 19 juni: 'Het wordt nog erger – Gisteren sneuvelde de tweede Nederlandse militair in Afghanistan binnen vier dagen. De Taliban hebben zich verspreid'. 26 Juni meldde de krant dat de 'United Nations Assistance Mission Afghanistan' (UNAMA), de VN-missie in Afghanistan, onderzoek gaat doen naar het aantal burgerslachtoffers dat is gevallen bij zware gevechten rond de stad Chora in centraal-Uruzgan. Het aantal wordt geschat tussen de 30 en 70; het aantal gevallen Taliban-strijders op 50 tot 70. President Karzai uitte zware kritiek, dit keer op de actie van het bondgenootschap en de rol van de Nederlanders daarin. Niet onbegrijpelijk, gelet op de betrokkenheid van delen van zijn clan in Uruzgan en de toenemende druk van de Pashtun die een plek in het bestuur eisen en verder willen islamiseren.

Mediatechnisch is 'bad news' altijd 'good news'. Afghanistan komt dicht bij het Nederlandse bed (als dat al niet het geval was) doordat Nederlandse militairen gedurende deze opbouwmissie om het leven komen. Niet te vergeten de vele Afgaanse burgers: mannen, vrouwen, kinderen. De beelden worden zonder pardon, confronterend, via de media in de Nederlandse huiskamers gebracht. De realiteit is dat het wat met je doet, het doet pijn en stemt tot nadenken. Er zijn in deze geen winnaars.

Een aflosser voor 2008 heeft zich tot dusver niet gemeld. De Nederlandse werkwijze doet het goed en wordt als voorbeeld gebruikt door onder meer Canada en het Verenigd Koninkrijk. Zelfs de Amerikanen schijnen zich steeds meer te plooiën naar de 'Dutch approach', aldus de kranten. De NAVO heeft de Nederlandse regering inmiddels verzocht de Nederlandse bijdrage aan 'Taskforce Uruzgan' te verlengen. 'To stay or not to stay' is nu de hamvraag. Hoe daarop wordt besloten, is bij het ter perse gaan van dit nummer van de *Militaire Spectator* nog niet bekend. CDA-Kamerlid Van Gennip bevestigde echter eind mei in een interview dat de Nederlandse regering nog steeds de ambitie heeft om aan internationale vredesmissies mee te doen. Daarbij zou naast een militaire inspanning ook

een financiële verplichting horen. Zodoende is in het Coalitieakkoord afgesproken dat er 500 miljoen euro extra wordt uitgetrokken voor financiering van vredesoperaties en het oplossen van knelpunten bij Defensie. Wat op gespannen voet staat met de Hoofdlijnennotitie 2007, het document dat het defensiebeleid voor deze kabinetsperiode verwoordt. Daarin worden ingrijpende bezuinigingsmaatregelen aangekondigd waarmee 'het operationele vermogen van de krijgsmacht wordt aangetast', aldus *NRC.next* van 7 juni. Of gaan we nu wel voor doordachte kwaliteit?

Zoals altijd worden de daadwerkelijke financiële gevolgen van een operatie zichtbaar naarmate de operatie vordert. En lijkt de logistiek per definitie te worden onderschat. Strategische en 'in-theater' luchttransportmiddelen zijn schaars, zeker nu ook de Amerikanen besloten hebben een gedeelte van hun helikopters in Irak in te zetten. Rap slinkende voorraden, slijtage die eerder dan voorzien optreedt en een toenemend aantal reparaties zijn slechts enkele voorbeelden van de gevolgen van het (intensievere) gebruik van (wapen)systemen in andere klimaat-, terreinen niet in de laatste plaats operationele omstandigheden. De logistieke aanvoerlijnen zijn relatief lang en onbeschermd, en daardoor kwetsbaar. In de praktijk komt het voor dat een lading verdwijnt; lange lijnen zijn administratief complex om te beheren. Daarnaast is in Afghanistan corruptie aan de orde van de dag. De personele exploitatie van de operatie was al gestegen, de materiële exploitatie stijgt nu ook. Materieel is eerder afgeschreven dan voorzien, (vervroegde) investeringen zijn noodzakelijk. Het voortzettingsvermogen staat onder druk. Is dit dan nieuw? Eigenlijk niet: in onder meer Bosnië, Eritrea en Irak was hetzelfde aan de hand.

Politieke *commitments* aan missies als de 'Mission des Nations pour l'Organisation d'un Referendum au Sahara Occidental' (MINURSO) in Afrika, de 'NATO Response Forces' (NRF) 9 en 10 en de 'European Battle Group' 10 (EUBG) staan onverkort overeind, om nog maar niet te spreken van de EUBG's 11 tot en met 14, en dat allemaal in de komende vijf jaar. De Nederlandse politiek vindt Afrika een continent van belang. Het uitzenden van (individuele) militai-

ren naar Congo en Sudan getuigt hiervan. Minister Koenders zou Afrika graag nadrukkelijker op de agenda zien. Of Nederland daar grootschaliger gaat uitpakken is een politieke keuze.

Tot slot wordt Defensie geconfronteerd met de gevolgen van eerdere bezuinigingsronden naar aanleiding van het Strategisch Akkoord 2003 en de Hoofdlijnennotitie 2004 en de daarmee ingezette SAMSON-reorganisaties. Beleidsarm, dus weinig calorieën en nul procent vet. De arbeidsmarkt is krap, de vulling van de organisatie met (technisch) opgeleid personeel staat onder druk. Het Besturingsmodel is vernieuwd, maar nog niet volledig tot wasdom gekomen; oude communicatielijnen zijn niet altijd meer aanwezig en de nieuwe nog niet helemaal ontdekt. Bedrijfsvoering, procedures, regelgeving en cultuur zitten nog in het proces van 'verpaarsing'. En tijdens de verbouwing blijft de winkel gewoon open, met excuses voor het ongemak.

Het is terecht dat we ons afvragen hoe Nederland en de Nederlandse krijgsmacht in hun ambitiejasjes steken. Bevindt Nederland zich in een situatie van morele chantage, omdat vooraf niet is bedongen welk land Nederland aflost? Is een te grote broek aangetrokken of barsten we uit ons hemd? Het is een kwestie van perceptie. De krijgsmacht voert loyaal uit wat haar wordt opgedragen, maar heeft hiervoor een adequaat mandaat nodig. En de bijbehorende mensen, middelen, mogelijkheden en steun.

In Nederland gaat de discussie over het verlengen van de Nederlandse bijdrage aan 'Taskforce Uruzgan' onverkort door. De publieke en politieke meningen zijn verdeeld. Vitale belangen staan niet op het spel maar de kwestie is wel van levensbelang. Crises zijn nu eenmaal niet in mathematische vergelijkingen en emotionele kosten-batenanalyses te vangen. Feit is dat de politiek wikt, weegt en beschikt. Het huidige politieke ambitieniveau versus beschikbare financiën versus gebruik en slijtage van materieel én personeel vraagt echter om herschikking van prioriteiten en capaciteiten. Een écht nieuwe Staat van Defensie. Rest ons de Nederlandse regering wijsheid toe te wensen bij het besluit over 'to stay or not to stay'.

'Hearts and minds' of 'search and destroy'?

Leren van klassieke counter-insurgency

Dr. T.W. Brocades Zaalberg*

Familie-uitje

Als jongen van zestien vertrok mijn vader in 1957 vanuit Singapore met zijn moeder en jongere broertjes per trein naar de binnenlanden van Maleisië.¹ Mijn grootvader zou zich later met de auto bij hen voegen. Het was een familie-vakantie in een land dat zijn plaats in de militaire geschiedschrijving vooral te danken heeft aan de Britse onderdrukking van de communistische opstand tussen 1948 en 1960.

Mijn grootvader was sinds 1950 weer op Java in dienst van De Bataafse Petroleum Maatschappij (BPM), waar hij tot zijn krijgsgevangenschap in 1942 als chemicus in de olieraffinaderijen had gewerkt. Ondanks de soevereiniteitsoverdracht van Nederland aan Indonesië eind december 1949 werkten in de vroege jaren vijftig nog veel Nederlanders in voor ons land belangrijke industrieën.

Nadat president Soekarno in 1956 de laatste Nederlandse bezittingen nationaliseerde werd mijn familie samen met vele andere Nederlanders gedwongen de voormalige kolonie voorgoed te verlaten. Zo belandde zij in Singapore, waar mijn grootvader zijn werk voor 'De Bataafse' voortzette.

Tijdens de treinreis door de Maleisische provincie Johore viel mijn vader het grote aantal mannen in uniform op. Hij kwam tijdens de zomervakantie uit het rustige Nederland waar hij in de jaren vijftig op school zat, maar onveilig voelde het niet in Maleisië. Na een lange reis arriveerde het gezin op het stationnetje van Tembeling.

Terwijl zij bij het station wachtten op de *sampan* waarmee zij over de rivier de jungle in zouden trekken, zag mijn vader bij een toko in de schappen blikjes gecondenseerde melk. Als vierjarig jongetje had hij het einde van de Japanse bezetting op Java meege-

Wachten op de 'sampan'...

(Foto J. Brocades Zaalberg)

maakt en hij herinnerde zich de zoete melk van die tijd als een lekkernij.

Hij kocht een blikje uit nostalgische overwegingen, maar vervolgens gebeurde iets wat hem verbaasde. Voor hij het blikje overhandigde sloeg de Chinese tokohouder er met een grote priem een flink gat in. Toen mijn vader in het Maleis vroeg waarom hij

* De auteur is wetenschappelijk medewerker bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH). Hij is de auteur van *Soldiers and Civil Power: Supporting or Substituting Civil Authorities in Modern Peace Operations* (Amsterdam 2006). Hij verrichtte dit promotieonderzoek in dienst van TNO Defensie en Veiligheid.

¹ Dit artikel is deels gebaseerd op een notitie die het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) in september 2006 schreef als algemene introductie op het thema *counter-insurgency*. Ik dank mijn NIMH collega's voor hun bijdrage aan deze notitie en Petra Groen en Jaap de Moor in het bijzonder voor hun commentaar op dit artikel.

Het station van Tembeling. Maleisië, 1957
(Foto J. Brocades Zaalberg)

wat sindsdien bekend staat als *counter-insurgency*.

De methoden die gebruikt werden in Maleisië bouwden voort op wat voor de Tweede Wereldoorlog nog *imperial policing* heette. De Britten, door schade en schande wijs geworden in de voorgaande decennia bij de uitbreiding en consolidering ('pacificatie') van hun koloniale rijk in Azië en Afrika, vonden in veel gevallen een antwoord op de guerrillatactieken en terreur van opstandelingen in hun koloniën.

dat deed, antwoordde de winkelier: 'printa keras!' Bevel!

De winkelier moest dit doen in opdracht van de politie. De communistische guerrilla's verscholen zich in de jungle en mochten niet bevoorraad worden door de bevolking. Alle houdbare goederen moesten dus onhoudbaar worden gemaakt. Dat blikje moest meteen op, omdat de Britten bezig waren de guerrilla's uit te hongeren, iets wat ze overigens deels nog lukte ook.

Counter-insurgency in Maleisië

De jarenlange strijd tegen guerrilla's werd door de Britten eufemistisch *The Malayan Emergency* genoemd. In 1957 waren de opstandelingen (*insurgents*) in Maleisië al geruime tijd in het defensief gedrongen. Het Britse koloniale gezag had hiertoe noodwetgeving (*emergency legislation*) uitgevaardigd en een gigantisch apparaat van politie, hulptroepen en bestuursambtenaren gecreëerd. Dit apparaat zag toe op naleving van deze wetten en de uitvoering van vaak draconische maatregelen, zoals de gedwongen verhuizing van honderdduizenden Chinese keuterboeren.

Het Britse leger steunde het civiele gezag hierbij zeer intensief en effectief, en het leger joeg op basis van

goede inlichtingen op de communistische guerrilla's. Naast de nadruk op civiel-militaire samenwerking werd de Britse aanpak in Maleisië gekenmerkt door geduld en een ingetogen toepassing van militair geweld. Het is een schoolvoorbeeld geworden van

Maleisië werd in 1957 wel degelijk onafhankelijk, maar dit gebeurde op de voorwaarden van het *British Empire*. Het koloniale rijk brokkelde in hoog tempo af, maar de Britten lieten in Maleisië, net als in veel andere voormalige koloniën, een stabiele staat achter waarmee zij goed betrekkingen bleven onderhouden, iets wat

De guerrilla's mochten niet bevoorraad worden door de Maleise bevolking. Maleisië, 1957 (Foto Imperial War Museum, nr. D_088057)

bijvoorbeeld de Fransen in Vietnam en Algerije niet lukte.

Het verlies van Indië

Ook Nederland slaagde er na de Tweede Wereldoorlog niet in een gepast antwoord te vinden op de nationale vrijheidsstrijd in zijn belangrijkste kolonie. De Indonesische nationalistinnen verzetten zich eind jaren veertig uiteindelijk met succes tegen de terugkeer van het Nederlandse gezag. Zij deden dit door naast een internationaal diplomatiek offensief een guerrillaoorlog te ontketen.

De Indonesische opstandelingen pasten klassieke guerrillatactieken toe. Zij meden het directe gevecht en concentreerden zich op verrassingsaanvallen en het leggen van hinderlagen. Voor zover de bevolking de nationalistische zaak nog niet steunde, wonden de opstandelingen de bevolking voor hun zaak door een combinatie van overreding en (soms harde) druk. Het onderscheid tussen guerrilla en burger viel nauwelijks te maken en de bevolking voorzag de guerrilla's van voedsel, schuilplaatsen en rekruten.

Op het hoogtepunt van de strijd had Nederland ruim 140.000 manschappen onder de wapenen in 'de Oost'. Ondanks deze fenomenale militaire krachtsinspanning lukte het Nederland niet om de opstand te onderdrukken. De Nederlandse aanpak leunde sterk op militaire macht en middelen. Voor elke vier militairen zetten de Nederlanders eind 1948 niet meer dan één politieagent in.² Tot tweemaal toe, in juli 1947 en december 1948, ondernamen de Nederlanders met succes een grootschalig conventioneel offensief, om vervolgens te falen in het pacificeren van gebied dat op de nationalistinnen was 'veroverd'.

Net als voor de Fransen in Indochina en Algerije, en de Amerikanen later in Vietnam, sloeg de moeizame strijd in Indië tegen een vaak 'onzichtbare' tegenstander diepe wonden in de Nederlandse militaire psyche.³ Na het

koloniale debacle slaakte de krijgsmacht een zucht van verlichting toen ze zich weer kon concentreren op wat werd gezien als 'echt soldatenwerk'. Militairen wendden hun blik na 1950 naar de IJssellinie en later de Duitse Laagvlakte en vergaten de vele lessen die ondanks het verlies van de oorlog waren geleerd in de kampongs en in de jungle.

De Amerikanen vertoonden een vergelijkbare reflex na de verloren oorlog in Vietnam. De belangrijkste les die zij daaruit leerden in de jaren zeventig en tachtig was dat de reguliere Amerikaanse krijgsmacht niet meer voor *counter-insurgency* operaties moest worden ingezet. Het zou 56 jaar duren voor Nederland, nu in het kielzog van de Amerikanen, op grote schaal geconfronteerd werd met een irreguliere tegenstander. De herkansing om een succesvolle *counter-insurgency* campagne te voeren kwam in Afghanistan.

Counter-insurgency in Uruzgan

De huidige Nederlandse operatie in Zuid-Afghanistan voldoet op alle fronten aan de definitie van een *counter-insurgency* campagne. Dit was te voorzien in de winter van 2005-2006, toen het debat over de uitzending naar Uruzgan in Nederland woedde. 'The debate is not whether, but to what extent these troops will get into counter-insurgency', vertelde een Britse officier in november 2005 aan jour-

nalisten van *The Guardian* toen hem werd gevraagd naar de aard van de voorgenomen missie van Britten, Canadezen en Nederlanders onder NAVO-vlag in Zuid-Afghanistan.⁴ Dit was nog vóór de Afghaanse regering en de ondersteunende westerse troepen in de lente van 2006 werden geconfronteerd met een onverwacht fel offensief van de opstandige Taliban.

In het Nederlandse politieke debat over de uitzending en in de media werd echter noch *counter-insurgency*, noch een meer voor de hand liggende term als 'contraguerrilla' gebruikt om de missie te duiden.⁵ Het debat over deze riskante operatie heeft zich mede daardoor toegespitst op de simplis-

2 P.M.H. Groen, 'Militant response: the Dutch use of military force and the decolonization of the Dutch East Indies, 1945-1950', *The journal of imperial and Commonwealth history*, jrg. 21, nr. 3 (september 1993).

3 Voor het effect van de strijd in de koloniën op de krijgsmacht en maatschappij als geheel zie: Jacques van Doorn en Willem J. Hendrix, *The proces of decolonisation 1945-1975: the military experience in comparative perspective* (Rotterdam 1987); Stef Scagliola, *Last van de oorlog: de Nederlandse oorlogsmisdaden in Indonesië en hun verwerking* (S.I. 2002).

4 Simon Tisdall and Richard Norton-Taylor, 'UK Tries to Form Coalition to fight in Afghanistan', *The Guardian*, 14 november 2005.

5 *Counter-insurgency* kwam niet éénmaal ter sprake tijdens een presentatie en discussie over de Nederlandse missie in Uruzgan, die op 16 april 2007 in Nieuwspoor werd georganiseerd door de Atlantische Commissie en de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap. De drie sprekers bij deze bijeenkomst over Nederland in Zuid-Afghanistan waren de commandant van de eerste Nederlandse Task Force Uruzgan, brigade-generaal Theo Vleugels, de adviseur namens ontwikkelingssamenwerking (OSAD) Marten de Boer en Directeur Veiligheidsbeleid van het ministerie van Buitenlands Zaken Robert de Groot.

**Nederlandse mariniers
doorzoeken een kampong.
Java, 1946**

(Foto H. Wilmar, collectie NIMH)

introduceren en beperkten zich veelal tot beeldende termen als ‘vechtmissie’ en ‘wederopbouw’.⁶

Wat is *counter-insurgency* en hoe leerden krijgsmachten in het verleden van het bestrijden van guerrilla's? Zijn er basisregels uit het verleden? Is de klassieke *counter-insurgency* theorie uit de jaren zestig nog relevant en bieden deze methoden, geperfectioneerd door de Britten in de jaren vijftig in Maleisië, tegenwoordig nog soelaas?

Onbekend begrip?

Counter-insurgency riep, voor zover bekend binnen het ministerie van Defensie, toch een te directe associatie met gevechtsoperaties op. Dit is niet onbegrijpelijk gezien de titel van de Nederlandse doctrinepublicatie over dit onderwerp. ‘Gevechtsoperaties tegen een irregulier optredende tegenstander’ is de omslachtige en te beperkte benaming die wordt gehanteerd in de doctrine van de Koninklijke Landmacht uit 2003; de eerste in bijna zestig jaar over dit onderwerp.⁷

Het is opvallend dat de ministeries van Defensie en Buitenlandse Zaken ondanks het bestaan van deze landmachtdoctrine en de snel toenemende aandacht binnen de krijgsmacht voor *counter-insurgency*, tot op heden naar buiten toe nooit refereerden aan *counter-insurgency* in relatie tot de missie in Afghanistan. Voordat de missie in Uruzgan medio 2006 op gang kwam, gebeurde dit intern ook nauwelijks.

tische vraag of onze krijgsmacht een ‘wederopbouwmissie’ of een ‘vechtmissie’ uitvoert.

Waarom is tijdens de Nederlandse discussie over uitzending naar Zuid-Afghanistan, de term dan niet eerder opgedoken? Op het nationale politiek-strategische niveau werd de mogelijke militaire inzet in Uruzgan in de winter van 2005-2006 in het publieke domein niet als een *counter-insurgency* operatie benaderd. Nederland ging de wederopbouw van Afghanistan faciliteren en daarbij zou het bij uitzondering het gevecht aangaan met de vijand die de opbouw in de weg stond.

Ook veiligheidsdeskundigen en opinie-makers lieten tijdens mediaoptredens na om de complexe maar verhelderende term ‘*counter-insurgency*’ te

Of de term in het publieke debat en binnenskamers binnen de ministeries van Defensie en Buitenlandse Zaken bewust is gemeden of het gevolg is van gebrek aan kennis is vooralsnog niet met zekerheid vast te stellen.

Een belangrijke reden voor het bewust mijden van de term zou het onderscheid zijn dat de Nederlandse regering benadrukte tussen de NAVO-operatie en *Operation Enduring Freedom*. Deze operatie in Afghanistan werd door de Amerikanen geleid en richtte zich in eerste instantie op het vinden en uitschakelen van de tegenstander. Toch was het ontbreken van de term ‘*counter-insurgency*’ in de discussie over ‘Uruzgan’ vooral het gevolg van de onbekendheid met het begrip.

Honger naar kennis

Nadat in januari 2006 het regeringsbesluit over uitzending was genomen, nam binnen de Koninklijke Landmacht de aandacht voor *counter-insurgency* toe. Vooral onder enkele officieren die zich voorbereidden op uitzending naar Zuid-Afghanistan, ontstond een grote honger naar historische en theoretische kennis op het gebied van irreguliere oorlogvoering. Toch was de kennis van klassieke *counter-insurgency* ook onder officieren van de eerste lichten Uruzgangers zeer beperkt.⁸

Officieren die inmiddels in Uruzgan hebben gediend, spuien hun kennis en ervaring nu in vakbladen als *Carré* en *Landmacht* en spreken volle zalen met militairen toe die nog naar Afghanistan moeten gaan.⁹ Luitenant-kolonel Piet van der Sar, die als eerste commandant van de Battle Group in Uruzgan diende, trok tijdens een interview met het tijdschrift *Elsevier* in december 2006 zelfs de gedurfde parallel met de Nederlandse werkwijze tijdens de pacificatie van Atjeh rond 1900.¹⁰

In de tweede helft van 2006 dook de term ook een enkele keer op in Nederlandse kranten, maar meestal werd het begrip zonder context, commentaar of uitleg direct opgetekend uit de

6 Zie onder andere: Rob de Wijk, ‘De Taliban in Afghanistan bepalen inmiddels de toekomst van het NAVO-bondgenootschap’, *Trouw*, 22 september 2006.

7 Koninklijke Landmacht, Doctrinepublicatie II, deel C, *Gevechtsoperaties tegen een irreguliere tegenstander* (12 november 2003).

8 Luitenant-kolonel P. van der Sar in een interview in: B.A. Zonnenberg en E.A.O. Onderlinden, ‘Uruzgan: Veel meer dan een Vechtmissie’, *Carré*, 7/8 (2006) 20-21; R. Coenen, ‘Counterinsurgency Operaties: Geen succesvol optreden zonder gedegen kennis’, *Carré*, nr. 1 (2007) 18.

9 P. van der Sar, ‘Kick the enemy where it hurts most: De steun van de lokale bevolking, daar gaat het om’, *Carré*, nr. 1, 2007; R. Coenen, ‘Counterinsurgency Operaties: Geen succesvol optreden zonder gedegen kennis’, *Carré*, nr. 1, 2007; R. Coenen, ‘Peleton tussen kamp en dorp: Platoonhouse in Uruzgan als middel in counter-insurgency aanpak’, *Landmacht*, maart 2007.

10 ‘Als vlooiën op een wilde hond: Oude Van Heutsz-strategie is inspiratie voor aanpak Taliban’, *Elsevier*, 30 december 2006.

mond van een militair in Uruzgan. *Counter-insurgency* wordt inmiddels steeds vaker genoemd in de media en dit zal in de komende jaren alleen maar toenemen. Termen die voortkomen uit de geschiedenis van *counter-insurgency*, zoals ‘*winning the hearts and minds*’ en ‘*olievlek-strategie*’, zijn gemeengoed geworden, maar worden vaak slordig gebruikt.¹¹

Boekenkasten vol

In de afgelopen decennia zijn boekenkasten volgeschreven over guerrilla en contraguerrilla. *Low intensity conflict*, een van de vele benamingen in vakjargon voor dit onderwerp, is immers van alle tijden en wereldwijd een veel vaker voorkomend verschijnsel dan *high intensity conflict* (oorlog tussen conventionele legers).

Sinds drie jaar verschijnt in de Verenigde Staten bovendien een gestage stroom aan publicaties over *counter-insurgency* als gevolg van de moeizame strijd tegen opstandelingen in Irak en Afghanistan. In beide conflicten werden klassieke lessen van *counter-insurgency* in eerste instantie veelal genegeerd, voor zover ze al bekend waren.

Intussen hebben de Amerikaanse ministeries van Defensie en Buitenlandse zaken beide een adviseur in huis op het gebied van *counter-insurgency* en is generaal David Petraeus de hoogste militair in Irak. Petraeus blonk in 2003 als divisiecommandant uit door na de val van Bagdad in en rond de stad Mosul wél *counter-insurgency* methoden toe te passen. Hij stond daarna aan de wieg van een nieuwe Amerikaanse *counter-insurgency* doctrinepublicatie die begin dit jaar verscheen.¹²

Verwarring

Ondanks een overdaad aan relevant onderzoek en publicaties was *counter-insurgency* in Nederland ten tijde van het debat over uitzending naar Uruzgan nog nauwelijks bekend. Voor zover wel bekend, riep het begrip enerzijds negatieve associaties op. De term werd vaak vereenzelvigd

met ‘*search and destroy*’ operaties, een term die voorkomt uit de verloren strijd in Vietnam. *Counter-insurgency* werd ook geassocieerd met het koloniale verleden en het hardhandig neerslaan van opstanden.¹³

De verwarring die de term kan veroorzaken bleek op 14 maart 2005 tijdens een symposium van het Benelux Universitair Centrum. PvdA-Kamerlid Bert Koenders signaleerde hier een

Maleisië als voorbeeld aangedragen en wordt vooral de term ‘*winning the hearts and minds of the people*’ kwistig en klakkeloos gebruikt. Dit gebeurt zonder te wijzen op de voor de Britten relatief gunstige omstandigheden in Maleisië, de enorme inspanning en de voor hedendaagse begrippen repressieve methoden.

Er is nog een begrip uit de geschiedenis van *counter-insurgency* dat zijn

Counter-insurgency wordt vaak vereenzelvigd met ‘search and destroy’ operaties. Vietnam, 1967 (Foto US Army Center of Military History)

spanningsveld tussen *counter-insurgency* en het winnen van ‘*hearts and minds*’, hoewel de termen juist in positieve zin onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn.¹⁴

Anderzijds wordt door enthousiastelingen veelal te gemakkelijk de nadruk gelegd op de ‘zonnige’ elementen van *counter-insurgency* theorie. Hierbij wordt steevast het succes in

weg heeft gevonden naar de media. De beeldende term ‘*inktvlak-methode*’ of ‘*olievlek-strategie*’, door Nederlandse officieren eind 2006 bij de pers geïntroduceerd, wordt veelvuldig en uitwisselbaar gebruikt. Hoewel de term is ontleend aan de Franse koloniale oorlogvoering in de late negentiende eeuw, wordt de ‘strategie’ steevast foutief toeschreven aan Nederlanders in Uruzgan. Net als de

11 Twee belangrijke uitzonderingen op het vluchtige gebruik van de term *counter-insurgency* in de Nederlandse media zijn: Joeri Boom, ‘Niet schieten is het beste wapen: Amerika in Irak’, *De Groene Amsterdammer*, 17 januari 2007, en Noël van Bommel, ‘Oorlog onder de mensen’, *de Volkskrant*, 23 maart 2007.

12 US Army Field Manual 3-24, *Counterinsurgency* (December 2006).

13 Voor de auteur werd deze indruk tijdens gesprekken met militairen en civiel Defensiepersoneel in de periode 2005-2006 regelmatig bevestigd toen het onderwerp ter sprake kwam.

14 W.F. van Eekelen, ‘Nieuwe antwoorden op veranderende veiligheid’, *Militaire Spectator*, jrg. 175, nr. 2 (2006) 72.

term 'Dutch approach' is dit te veel eer.¹⁵

Wat is counter-insurgency?

Anders dan vaak wordt gedacht is *counter-insurgency* dus niet gelijk aan 'search and destroy' operaties. Het jagen op en uitschakelen van de gewapende opstandeling is een cruciaal maar bescheiden onderdeel van een *counter-insurgency* campagne als geheel. Toch is het veelal dit beeld dat opdoemt in het enkele geval dat de term '*counter-insurgency*' in Nederland ter sprake komt.

Een mogelijke reden hiervoor is dat conventionele legers die worden geconfronteerd met een guerrilla meestal vervallen in deze 'directe aanpak', primair gericht op het uitschakelen van de vijand met militaire middelen.

Deze aanpak gaat voorbij aan de complexiteit van het probleem. Om het staatsgezag te ondermijnen of omver te werpen gebruiken opstandelingen veelal een combinatie van politieke overreding, subversie, propaganda, guerrillatactieken en terreur. *Counter-insurgency* draait voor een krijgsmacht hoofdzakelijk om militaire assistentie aan het (civiele) gezag wanneer een regering, het bestuurs- en politieapparaat onder vuur liggen van gewapende opstandelingen

Om de opstand tegen te gaan dient de staat daarom een combinatie van civiele en militaire middelen te gebruiken, waarbij het conflict bij voorkeur met politieke, politionele, economische, psychologische en propagandistische middelen wordt beslecht.

Een dergelijke 'indirecte aanpak' die de klassieke *counter-insurgency* doctrine voorschrijft, is een concurrentieslag met de opstandelingen om de loyaliteit van de bevolking.¹⁶ De instemming van de bevolking met het staatsgezag en de acceptatie van het geweldsmonopolie van de staat is het doel.

Militaire operaties zijn slechts een onderdeel van de campagne als geheel en het is om deze reden dat de benaming *counter-insurgency* (campagne of operatie) de voorkeur verdient boven 'gevechtsoperaties tegen een irreguliere optredende tegenstander' of contraguerrilla. De Britten zullen ook nooit spreken van *counter-insurgency war*, zoals door Nederlandse officieren in december 2006 veelvuldig werd gedaan tijdens een symposium over expeditionair optreden aan de Nederlandse Defensie Academie.

De rol van de krijgsmacht in *counter-insurgency* kan militaire assistentie aan de eigen overheid betreffen, zoals door Britse militairen in Noord-Ierland, of militaire steun aan het koloniale gezag, zoals door het KNIL in Nederlands-Indië. Ook kan het gaan om militaire ondersteuning van een buitenlandse regering en haar militaire macht, zoals door de Amerikanen in Vietnam. In Irak en Afghanistan bevinden coalitietroepen en NAVO-eenheden zich ook in een dergelijke situatie.

Traag leerproces

Als het gaat om wat er aan middelen en methoden nodig is om een serieuze irreguliere tegenstander te verslaan, dan is de boodschap van som-

mige cruciale historische lessen weinig rooskleurig. Een traag leerproces onder koloniale mogendheden is de belangrijkste constante in de geschiedenis van de *counter-insurgency*. Zij grepen bij het bestrijden van een irreguliere tegenstander vaak terug op wat hun moderne legers kenden, namelijk conventionele methoden en middelen, zoals vuurkracht, manoeuvre en hardhandige geweldsuitoefening. Standrecht en het platbranden van dorpen als represailles voor het steunen van de opstandelingen behoorden vaak tot de voorgeschreven methoden.

Na grote en kostbare mislukkingen kwamen meestal enkele innovatieve officieren naar voren die zich, anders dan hun voorgangers, wel aan de irreguliere methoden van hun tegenstander aanpasten. Na het einde van campagnes die vaak jaren en soms decennia duurden, werden de langs formele en informele weg overgedragen lessen echter vaak vergeten. Een Nederlandse doctrine waarin de aangepaste tactieken werden vastgelegd is er in de negentiende eeuw bijvoorbeeld nooit gekomen.

Dit betekende overigens niet dat de lessen nooit werden opgetekend. Maar zowel de Nederlanders, Britten als Amerikanen codificeerden de lessen van *counter-insurgency* pas toen de grote campagnes voorbij waren. De Britten schreven vanaf 1896 enkele belangrijke werken over het bestrijden van een irreguliere tegenstander, maar de meest indrukwekkende studies, zoals die van Robert Thompson en Frank Kitson (een koloniale bestuursambtenaar en militair met ervaring in Maleisië en Kenia in de jaren vijftig), werden in de nadagen van het Britse koloniale rijk geproduceerd.¹⁷

De definitieve versie van het kwalitatief hoogstaande *Small Wars Manual* van het Amerikaanse Korps Mariniers verscheen in 1940, toen de zogenoemde 'Banana Wars' in Centraal-Amerika voorbij waren. Het Nederlandse *Voorschrift voor de Uitoefening van de Politiek-Politionele*

¹⁵ Ook is er het gevaar dat *counter-insurgency* wordt afgeschreven als 'buzz-word', zoals onlangs door een operationeel analist van de *Task Force Urugzan* in een gesprek met de auteur. De journalist Noël van Bommel noemde het een 'militair modewoord' dat opeens overal opduikt. Noël van Bommel, 'Oorlog onder de mensen', *de Volkskrant*, 23 maart 2007.

¹⁶ Thomas Mockaitis, *British Counterinsurgency, 1919-1969* (New York 1990); Peter Paret, *French revolutionary warfare from Indochina to Algeria: the analysis of a political and military doctrine* (Londen 1964). Zie ook: David Galula, *Counterinsurgency Theory and Practise* (Westport 1964).

¹⁷ Robert Thompson, *Defeating Communist Insurgency* (Londen 1966); Frank Kitson, *Low-Intensity Operations: Subversion, Insurgency and Peacekeeping* (Londen 1971).

Taak van het Leger (VPTL), werd in zijn definitieve vorm in 1928 gedrukt, toen de Indische Archipel al onder volledige controle was. Het VPTL bundelde de lessen uit de laatste, succesvolle fase van de oorlog in Atjeh die in zijn geheel van 1873 tot 1913 duurde. Hoewel de lessen verrassend ‘verlicht’ zijn, beperkt het document zich hoofdzakelijk tot het militair-tactische niveau.

De basisprincipes

Vijf basisprincipes voor een succesvolle *counter-insurgency* campagne zoals midden jaren zestig opgetekend door Thompson worden in de meeste moderne militaire doctrines en analyses van *counter-insurgency* genoemd, geanalyseerd en onderschreven. Ze zijn hoofdzakelijk gebaseerd op de *Malayan Emergency* (1948-1960), waar de Britse lessen van de vele campagnes van voor de Tweede Wereldoorlog werden samengevoegd tot een coherente strategie. Deze ‘universele wijsheden’ zijn geformuleerd voor het politieke en militair-strategische niveau, maar zijn ook relevant op het militair tactische niveau.

- Ten eerste benadrukt Thompson het primaat van de politieke oplossing voor het conflict.

Deze is gebaseerd op de aanpak van de legitieme grieven van het opstandige deel van de bevolking. Cruciaal hiervoor is dus het stellen van een juiste diagnose van het structurele probleem dat de opstand veroorzaakt. Na de Tweede Wereldoorlog betekende dit erkenning dat onafhankelijkheid onvermijdelijk was voor de meeste koloniën. In Maleisië betekende dit ook het verlenen van staatsburgerschap en kiesrecht aan de Chinese minderheid die de opstandelingen voortbracht.

- Ten tweede dient de ‘*counter-insurgent*’ het minimum aan noodzakelijk

geweld te gebruiken om de vijand te neutraliseren.

Dit vooral om te voorkomen dat de loyale en neutrale bevolking zich tegen de regering keert en zij die de opstand steunen niet verder van de regering worden vervreemd. Opereer binnen de wet, was het devies van Thompson. Hij tekende hier wel bij aan dat de wet door de Britten stevast werd opgerekt in de vorm van zogenoemde noodwetgeving. Hierin mocht de staat volgens Thompson behoorlijk autoritair zijn, zolang iedereen maar gelijk voor de wet werd behandeld. Dat dit in Maleisië gebeurde, heeft mijn vader in 1957 kunnen constateren. Acceptatie van de noodwetgeving door de bevolking werd in grote mate bepaald door de mate waarin de maatregelen bijdroegen aan de eigen veiligheid.

- Ten derde dient een systeem voor civiel-militaire samenwerking te worden geïnstitutionaliseerd, bestaand uit de driehoek tussen civiel bestuur, politie, en militairen.

Dit systeem van coördinerende organen, dat door de Britten in Maleisië *war by committee* werd genoemd, dient ter implementatie van het alomvattende politieke plan op landelijk, provinciaal en districts-niveau. Dit betreft een geïntegreerde civiel-militaire aanpak van het laagste tot het hoogste niveau en is dus breder dan het huidige NAVO-concept voor *civil-military cooperation* (CIMIC) dat een operationeel ondersteunend en vooral een tactisch hulpmiddel is.

Generaal Sir Gerald Templer, die tussen 1952 en 1954 leiding gaf aan de campagne in Maleisië, liet in elk district gezamenlijke *operations rooms* voor leger en politie inrichten. Templer stond er op dat de districts- en provinciecomités dagelijks bijeen kwamen, ‘*if only for a whiskey and soda in the evening*’.¹⁸

- Ten vierde moet het scheiden van de opstandeling van de bevolking het aangrijpingspunt zijn, en niet in de eerste plaats het zoeken en uitschakelen van de guerrilla.

¹⁸ Thomas R. Mockaitis, *British Counterinsurgency, 1919-1960* (New York 1990) 121.

Mao sprak over de opstandeling als de ‘vis’ en de bevolking als het ‘water’. Het laten weglopen van het ‘water’ – met als doel het ontzeggen van voedsel, wapens en rekruten aan de tegenstander – kan door dwang en controle van de bevolking of door overreding.

Vaak gaat het om een combinatie van beide, zoals tijdens de gedwongen volksverhuizing van 500.000 Chinezen door de Britten in Maleisië voor het bestrijden van enkele duizenden communistische opstandelingen onder hen. Zij bezetten sinds de Japanse overheersing illegaal landbouwgrond aan de rand van de jungle, en waren een cruciale bron van voedsel, rekruten en informatie voor de opstandelingen. Daarom werden zij door de staat gedwongen te verhuizen naar 480 zogenoemde ‘Nieuwe Dorpen’, die waren omringd door prikkeldraad en politieposten.

Het doel was om de guerilla’s buiten te houden en de bevolking te controleren, wat uiteraard initieel tot weerstand leidde. De bevolking werd ech-

Maleisische ‘home guard’ bemant een checkpoint aan de rand van een van de ‘Nieuwe Dorpen’

(Foto Imperial War Museum, nr. K_014435)

ter gelokt met geld, betere publieke voorzieningen en kreeg vaak het land waarop ze woonde en werkte in eigendom.

- Ten vijfde zijn een geduldige aanpak en een groot uithoudingsvermogen essentieel om de opstandelingen definitief te verslaan.

Hoewel veel mogelijkheden hebben gezocht naar snelle – meestal militaire – oplossingen, gericht op concentraties van de vijand, is gebleken dat er geen *quick-fixes* zijn bij *counter-insurgency* operaties. Het waren de Fransen die in de negentiende eeuw in dit kader de term ‘*tache d’huile*’ (olievlek) introduceerden voor de strategie die een geleidelijke pacificatie van een land of gebied voorschreef. Beginnend bij de eenvoudig controleerbare, zo mogelijk meest strategische gebieden, werken militairen naar onveiligere regio’s en dragen zij de veiligheidstaken geleidelijk over aan de politie en hulptroepen. Deze aanpak is gemeengoed in Britse en andere *counter-insurgency* doctrines.

De Amerikanen concentreerden zich in Vietnam pas na 1969 op deze ‘*clear and hold*’ aanpak, nadat een te grote nadruk op ‘*search and destroy*’ contraproductief was gebleken. Net als in Irak ruim vijfendertig jaar later, kwamen veel van de tactische en strategische aanpassingen van de Amerikanen te laat. Onder de Amerikaanse bevolking is immers, net als veel eerder onder de Irakese bevolking, de steun voor de Amerikaanse militaire aanwezigheid in Irak in een vrije val beland.

- Deze vijf principes worden in de literatuur meestal terecht aangevuld met een zesde element, namelijk de centrale rol van inlichtingenvergarings.

Het systeem van civiel-militaire samenwerking is cruciaal voor de uitwisseling van gegevens tussen de verschillende betrokken diensten. Bij *counter-insurgency* bestaat het gericht uitschakelen van de vijand voor het belangrijkste deel uit het vinden van de opstandeling, waardoor een

Ondervraging van burgers tijdens een patrouille. Java, 1947

(Foto NIMH)

minimum aan noodzakelijk geweld *kan* worden toegepast.

Succes en falen

Waar deze principes na 1945 door (koloniale) mogelijkheden werden toegepast, zoals door de Britten in Maleisië, Oman en Cyprus, waren zij uiteindelijk succesvol. Waar deze principes werden genegeerd, faalden mogelijkheden bij het bestrijden van een irreguliere tegenstander ondanks het behalen van vele tactische successen. Hierbij valt te denken aan het Britse optreden tegen de Joodse opstand in Palestina, en de strijd van de Fransen, Amerikanen, Nederlanders, Israëliërs en Russen in respectievelijk Algerije, Vietnam, Nederlands-Indië, de door Israël bezette gebieden, Zuid-Libanon en Afghanistan.

Dit betekent uiteraard niet dat hardhandige repressie nooit werkt. Koloniale mogelijkheden vóór de Tweede Wereldoorlog en dictaturen die geconfronteerd werden met opstanden bereikten veelal met repressie en grootschalig geweld hun doelen, tenminste op de korte termijn. Westerse democratieën konden dergelijke methoden tijdens de dekoloniatiegolf van de jaren veertig, vijftig en zestig echter meestal niet meer aan het thuisfront verkopen. Betere communicatiemiddelen en kritischer nationa-

le en internationale media droegen hier in belangrijke mate aan bij.

'Hearts and minds'?

De neiging om de positieve kant van *counter-insurgency* te overdrijven heeft zoals gezegd geresulteerd in grote populariteit van de kreet 'winning the hearts and minds of the people'. *Counter-insurgency* literatuur staat bol van dergelijk mooie citaten en *oneliners*. Het was de veel geprezen generaal Templer die in 1952 zei:

The answer lies not in pouring more troops into the jungle, but in the hearts and minds of the people.

Hij merkte daarnaast op:

*The shooting side of this business is only 25 percent of the trouble and the other 75 percent lies in getting the people of this country behind us.*¹⁹

Reeds gedurende de jaren zestig werd de term door de oorlog in Vietnam een platitude. Hetzelfde gebeurde toen de term werd herontdekt tijdens vredesoperaties in de late jaren negentig en recenter in Afghanistan en Irak, waar *winning the hearts and minds* gelijk lijkt te staan aan 'schooltjes bouwen' en het slaan van waterputten voor de bevolking door militairen.

Bij *counter-insurgency* heeft een succesvolle 'hearts and minds' campagne veel meer om het lijf. Het is een complex begrip dat is verweven met de meeste van de bovenstaande basisprincipes en draait om een aantal elementen:

- Het wel of niet 'aanslaan' bij de bevolking van het politieke plan dat ten grondslag ligt aan de *counter-insurgency* campagne.
- Bescherming van de bevolking tegen zowel crimineel geweld als bescherming van het 'loyale' deel van de bevolking tegen politiek geweld door de opstandelingen. De

zekerheid voor de bevolking dat deze bescherming in de toekomst gewaarborgd blijft is essentieel om groepen te overreden de zijde van de regering te kiezen. Vooral als de opstand geen krachtig politiek, ideologisch of religieus fundament heeft, zal de bevolking persoonlijke veiligheid laten prevaleren in haar keuze voor de regering of de opstandelingen.

- Het uitvoeren van informatie-operaties (*psychological operations* en propaganda).
- *Military civic action*, de bovengenoemde kleinschalige projecten die tegenwoordig binnen de NAVO bekend staan als CIMIC-projecten. De meeste structurele (weder-)opbouwactiviteiten zijn echter een civiele (overheids-) aangelegenheid.

Er bestaat slechts een dunne scheidslijn tussen overreding ('*hearts and minds*'), en controle en dwang (*coercion*). Naast het overreden van de bevolking is het controleren van de bevolking een cruciaal element van *counter-insurgency* gebleken en het Britse antwoord op koloniale opstanden is ooit omschreven als dat van 'een politiestaat met een geweten'.

Tactische flexibiliteit

Uiteraard vallen de lessen van klassieke *counter-insurgency* operaties niet te vatten in zes punten. Opdrachtgerichte commandovoering en tactische flexibiliteit zijn bijvoorbeeld van groot belang gebleken bij het bestrijden van een irreguliere tegenstander. *Counter-insurgency* operaties worden hoofdzakelijk door kleine eenheden (veelal bataljon en lager) uitgevoerd en lenen zich zeer slecht voor micro-management door de hogere leiding.

Militairen en hun civiele partners van het bestuursapparaat en de politie moeten zich immers kunnen aanpassen aan een vijand die ook decentraal opereert en zich niet aan bepaalde 'regels' houdt. Er dienen lokale op-

lossingen voor lokale problemen te worden gevonden binnen het grotere raamwerk van het strategische plan en binnen de beperkingen verbonden aan geweldsuitoefening.

'Special Forces' of reguliere infanterie?

De rol die *Special Forces* bij *counter-insurgency* operaties spelen krijgt traditioneel ook veel aandacht. Het zijn, zo wordt soms beweerd, 'onze guerrillastrijders in uniform'. Deze troepen kunnen op verschillende manieren worden ingezet. In de koloniën werden zij vooral nuttig geacht om de deur in te trappen voor de na hen komende reguliere troepen. Zij werden ook vaak als brandweer gebruikt daar waar reguliere eenheden het initiatief hadden verloren aan, of reeds waren overrompeld door, de guerrilla's. Ze zijn ook geschikt om leiding te geven aan lokale veiligheidstroepen, die dan vervolgens zelf de meeste grondactie uitvoeren.

Special Forces zijn vooral in Afghanistan in 2001 door de Amerikanen op zeer grote schaal ingezet als *forward air controllers* voor luchtactie. Amerikanen bedélen traditioneel bij ongeregeld optreden een grote rol toe aan speciale troepen, mede omdat door de inzet van *Special Forces* minder eigen grondtroepen nodig zijn. Na de oorlog in Vietnam werd *counter-insurgency* zelfs geheel gezien als taak voor *Special Forces*, wat heeft bijgedragen aan het snelle verlies van kennis over het bestrijden van irreguliere tegenstanders binnen de reguliere krijgsmacht.

De Britten beargumenteren daarentegen op basis van hun brede ervaring dat *counter-insurgency* vooral een taak voor reguliere infanterie is. In ieder geval is duidelijk dat wanneer *Special Forces* worden ingezet, zij niet achter de hand gehouden moeten

¹⁹ Richard Clutterbuck, *The Long Long War: The Emergency in Malaya, 1948-1960* (Londen 1967) 3.

worden als een soort brandweer voor noodgevallen. De inzet van *Special Forces* is overigens niet zonder politieke risico's, zoals in Nederlands-Indië is gebleken bij hun inzet op Zuid-Celebes en tijdens de Franse strijd in Algerije.²⁰

Veel veiligheidstroepen

Voor het 'binden' van de opstandelingen zijn zeer veel veiligheidstroepen nodig. *The Malayan Emergency* is hiervan een illustratief voorbeeld. Op het hoogtepunt van de campagne waren niet minder dan 300.000 man betrokken bij de bestrijding van de opstandelingen, die zelf niet talrijker waren dan 8.000 à 12.000 man. Met 35.000 troepen was het aantal militairen betrekkelijk gering, maar politietroepen (civiel en gendarmerie), *home guard* en andere veiligheidskorpsen leverden het hoofdbestanddeel van de troepenmacht. Ondanks dit enorme aantal was er twaalf jaar nodig om het verzet definitief te breken.

In de koloniale context, maar ook daarna – zoals bij Amerikaanse mariniers in Vietnam – is in tactisch opzicht de voorkeur gegroeid om een netwerk van kleinere patrouilleposten (blokhuizen of *platoon-houses*) in te richten bij bevolkingscentra in het te pacificeren gebied. Daartussen joegen 'vliegende' of 'mobiele' colonnes op de opstandelingen. Dit waren soms speciaal daartoe opgeleide lichte eenheden, zoals het Korps Marechaussee in Nederlands-Indië. Bij het beveiligen van dorpen waar blokhuizen waren ingericht was intensieve samenwerking met lokale hulpstroepen

essentieel. Tegelijkertijd hielpen militairen de bevolking bij de verbetering van voorzieningen.

In Zuid-Afghanistan wordt op dit moment door sommige NAVO-troepen gewerkt met een vergelijkbaar operatieconcept. Het gebrek aan mankracht voor de 'vliegende colonnes' lijkt echter een probleem te vormen. Het concept is bovendien onterecht in diskrediet geraakt omdat de Britse troepen in de provincie Helmand, onder druk van de Afghaanse overheid, in 2006 overhaast op afgelegen locaties *blockhouses* inrichtten die ten koste van zeer zware verliezen tegen de Taliban verdedigd moesten worden. De Britten hebben deze locaties daarna verlaten. Nederlandse troepen in Uruzgan werken op kleine schaal en met enig succes met pelotonshuizen.²¹

De opstandelingen dienen verstoken te blijven van bevoorrading, mankracht en een veilig heenkomen. Dit kan zoals gezegd door een wig tussen de bevolking en de guerrilla te drijven, maar minstens zo belangrijk is het controleren en afsluiten van de grenzen om steun uit het buitenland te verhinderen. Successen werden in het verleden dan ook gemakkelijker behaald op een schiereiland zoals Ma-

leisië en eilanden zoals de Filippijnen en Cyprus, dan in Vietnam en Afghanistan, met hun lange en moeilijk controleerbare grenzen. In Algerije creëerden de Fransen hiertoe succesvolle fysieke barrières langs de Marokkaanse en Tunesische grens.

Civiel-militaire interactie

Eenheid in de bevelvoering door het militaire en civiel gezag in één hand te laten berusten kan van groot belang zijn tijdens het hoogtepunt van een opstand. Toch is het niet altijd noodzakelijk in een *counter-insurgency* campagne. Een succesvol voorbeeld van militair leiderschap is de campagne in Maleisië, waar generaal Gerald Templer de civiele en militaire bevoegdheden in zich verenigde van 1952 tot 1954, toen de opstand effectief gebroken was.

De neiging om militairen de leiding toe te vertrouwen was overigens in het verleden sterker in Frankrijk en de Verenigde Staten dan in het Verenigd Koninkrijk, waar militairen zich gemakkelijker schikten in een aan het civiele gezag ondersteunende rol. De noodzaak of onwenselijkheid van militaire controle over civiele instanties

20 Voor een korte analyse van het nut en na-deel van speciale troepen zie: Jaap de Moor, *Westerlings Oorlog: Indonesië 1945-1950* (Amsterdam 1999) 15-38. Zie ook: J.A.A. van Doorn en W.J. Hendrix, *Het Nederlands Indonesisch conflict: ontsporing van geweld* (Dieren 1983); P. Vidal-Naquet, *La Torture dans la République* (Paris 1972).

21 'Karzai blamed for "hellhole" strategy', *Sunday Times*, 10 september 2006; R. Coenen, 'Counterinsurgency Operaties: Geen succesvol optreden zonder gedegen kennis', *Carré*, nr. 1, 2007, 19.

Samenwerking met het civiele bestuur is tegenwoordig in Afghanistan veel complexer dan destijds in Maleisië (Foto AVDD, S. Hilckmann, collectie NIMH)

bij een *The counter-insurgency* campagne is nog altijd onderwerp van debat. Cruciaal is gebleken dat civiel bestuur, leger en politie één lijn trokken, iets wat overigens tijdens de rest van de *Malayan Emergency* goed lukte zonder éénhoofdig leiderschap.

Ook tijdens complexe vredesondersteunende operaties zoals in Kosovo en Oost-Timor, die in een aantal opzichten veel overeenkomsten vertoonden met *counter-insurgency*, was dergelijke civiel-militaire samenwerking op basis van gelijkwaardigheid redelijk goed te noemen. Dit in tegenstelling tot de slechte samenwerking tussen Amerikaanse NAVO-commandanten en hun civiele tegenhangers in Bosnië in 1995-1996 en tussen Amerikaanse militaire en civiele leiders in Irak in 2003 en 2004.²²

Toen en nu

Het voeren van een succesvolle *counter-insurgency* campagne is niet eenvoudiger geworden sinds de lessen in de jaren zestig werden opgetekend. De militair-technologische vooruitgang sinds het einde van de grote koloniale campagnes werkt doorgaans in het voordeel van de veiligheidstroepen. Maar zoals de Amerikanen echter al merkten in Vietnam is deze voorsprong bij *counter-insurgency* veel minder relevant dan bij reguliere oorlogvoering.

Intussen zijn er met het verstrijken van de tijd voor de veiligheidstroepen meer nadelen opgetreden door het veranderde politieke klimaat en medialandschap. De kennis onder hedendaagse *counter-insurgents* van lokale culturen, talen en bestuurlijke verhoudingen is bijvoorbeeld minimaal vergeleken bij koloniale machthebbers in de twintigste eeuw.

Massale deportaties die de Britten initieerden in Maleisië en Kenia, hoewel succesvol, zouden tegenwoordig onmogelijk zijn. Toegang tot de media was destijds relatief gemakkelijk door de staat te controleren. Door eenvoud-

Nederlandse en Afghaanse militairen patrouilleren in de omgeving van Deh Rawod (Foto P. Verheul, AVVD)

diger toegang tot informatiekanalen is propaganda een veel machtiger wapen in de handen van opstandelingen dan voorheen.

Het creëren van een geïntegreerd plan van aanpak voor civiel-militaire operaties is tegenwoordig veel complexer dan in de koloniale context. Anders dan bijvoorbeeld in Maleisië tussen 1952 en 1954, waar elke militaire en civiele overheidsfunctionaris uiteindelijk aan één persoon rapporteerde, zien we nu in Afghanistan militaire contingenten van tientallen nationaliteiten die deels hun eigen lijn trekken, terwijl de NAVO de lokale en internationale civiele instanties niet of nauwelijks kan controleren of aansturen.

Het ontbreken van een functionerende staat, een effectief bestuur en politie-apparaat in grote delen van Irak en Afghanistan is nog meer dan in het koloniale verleden een probleem. Militairen kunnen hierdoor in sommige gevallen moeilijk ontkomen aan het tijdelijk uitoefenen van bepaalde civiele gezagstaken. Tijdens de periode van snelle Europese koloniale expansie (circa 1870-1910) is dit noodzakelijk en gangbaar gebleken en ook tijdens de dekolonisatieoorlogen na 1945 was militair bestuur soms onver-

mijdelijk. Tegenwoordig zijn politieke leiders echter nog huiveriger dan toen om militairen dergelijke civiele verantwoordelijkheden te geven.

Vietnam of Maleisië?

Bij het stillen van de honger naar kennis van *counter-insurgency* wordt meestal in eerste instantie teruggegrepen op de casus Maleisië. Het is echter eenvoudiger om historische parallellen te trekken tussen de situatie in Zuid-Afghanistan nu en de situatie die Amerikaanse troepen in de jaren zestig aantroffen in Vietnam, dan tussen Zuid-Afghanistan en de omstandigheden waaronder de Britten in Maleisië opereerden.

Door de poreuze Afghaans-Pakistaanse grens hebben Afghaanse opstandelingen net als de Vietcong een veilig

²² Voor een analyse van civiel-militaire interactie in Bosnië en Kosovo en zie: T.W. Brocades Zaalberg, *Soldiers and Civil Power: Supporting or Substituting Civil Authorities in Modern Peace Operations* (Amsterdam 2006). De problematische relatie tussen Amerikaanse militaire commandanten en de civiele *Coalition Provisional Authority* (CPA) in Irak komt onder meer aan bod in: Thomas Ricks, *Fiasco: the American military adventure in Iraq* (New York 2006).

toevluchtsoord en is bevoorrading verzekerd. In Kaboel zetelt, net als in Saigon destijds, een zwakke en in toenemende mate impopulaire regering met een grotendeels disfunctioneel bestuursapparaat en politiemacht. De opstandelingen in Afghanistan komen niet, zoals in Maleisië, voort uit een zwakke en impopulaire minderheid maar uit de grootste etnische groep die voorheen dominant was in Afghanistan.

Net als in Vietnam is het voor de NAVO-missie in Zuid-Afghanistan zeer moeilijk om een politiek doel te formuleren waar de meerderheid van de Afghaanse bevolking zich achter kan scharen. Kabul heeft nooit veel grip gehad op de zuidelijke regio en voor een aanzienlijk deel van de bevolking daar is meer invloed van de centrale Afghaanse overheid – het hoofddoel van de NAVO-operatie – niet welkom.

Nog meer dan tijdens Vietnam is er veel aandacht van de internationale media voor het conflict. Daardoor ligt het gevaar op de loer dat beleidsmakers in de landen die het gros van de troepen leveren 'knee-jerk responses' zullen vertonen als er militaire of burgerslachtoffers vallen. Het incasseren van militaire slachtoffers is voor westerse staten problematischer dan in de jaren vijftig.

Toch zijn ook de contrasten tussen de vorm en doelstellingen van de Vietnamese opstandelingen en de Taliban in Afghanistan groot. De communisten in Vietnam volgden het patroon van een klassieke Maoïstische opstand, dat uitmondde in een conventioneel offensief eindigend in de val van Saigon. Een positieve noot in de vergelijking tussen de twee conflicten is dan ook dat een grote conventionele dreiging die uitging van Noord-Vietnam, in Afghanistan ontbreekt.

Roomser dan de paus?

Nederland heeft de missie in Uruzgan op politiek-strategisch niveau niet bewust als een *counter-insurgency* ope-

ratie benaderd. Wel zijn klassieke *counter-insurgency* lessen 'van onderaf', mede door een aantal leergierige officieren, in de operationele concepten geslopen. De grondhouding die Nederland tentoonspreidt en de ervaring opgedaan in vredesoperaties op de Balkan en de stabilisatie-operatie in Irak zijn bovendien geschikt voor het soort operatie waarin wij in Afghanistan verzeild zijn geraakt.

Door een krampachtige politieke nadruk op 'wederopbouw' concentreren de Nederlanders zich in Zuid-Afghanistan namelijk op de indirecte aanpak en niet in eerste instantie op de militaire confrontatie met de vijand. Nederlandse militairen dragen *counter-insurgency* theorie aan en benadrukken steevast hun 'bevolkingsgerichte aanpak', in plaats van het direct aanpakken van guerrilla's.

Misschien is de Nederlandse krijgsmacht hierdoor tot nu toe wel roomser dan de paus geweest als het gaat om het toepassen van onderdelen van klassieke *counter-insurgency* theorie. In de internationale media zijn naast waardering voor het Nederlandse werk in Afghanistan de laatste maanden daarom kritische geluiden te horen geweest van coalitiegenoten. Hierin wordt gesuggereerd dat de Nederlanders doorslaan als het gaat om het toepassen van een minimum aan geweld. Immers, volgens generaal Sir Gerald Templer was '25 percent of this business' nog altijd het uitschakelen van de vijand met gericht geweld.

Door de discussie over de missie in Zuid-Afghanistan wederom toe te spitsen op de kwestie 'vechten versus wederopbouw', missen we de kern van de zaak. 'Die discussie boeit mij niet', zei de commandant van de Ne-

Britse militairen poseren met buitgemaakte communistische vlaggen na een aanval op een kamp, 1955 (Foto Imperial War Museum, nr. MAL_000301)

derlandse Task Force Uruzgan kolonel Theo Vleugels in december 2006 terecht. 'We doen hier allebei'.²³ Daarbij is het wel van belang aan te tekenen dat de geschiedenis leert dat het bij *counter-insurgency* draait om wie het initiatief neemt tot het vuurgevecht.²⁴

'The use and abuse of military history'

Als westerse krijgsmachten toch putten uit het militaire verleden bij het zoeken naar een succesvolle strategie voor *counter-insurgency* operaties zoals die in Zuid-Afghanistan, dan is het ten eerste van groot belang dat zij nauwkeurig omgaan met de lessen uit het verleden. De Britse militair historicus Sir Michael Howard benadrukte in een artikel genaamd 'The use and abuse of military history', dat de studie van de militaire geschiedenis ondernomen dient te worden 'in width, in depth and in context'.²⁵ Wordt een succesvolle maar niet representatieve casus als Maleisië gebruikt als studieobject, dan mogen militairen, beleidsmakers en wetenschappers niet selectief omgaan met de historische lessen.

Succes in *counter-insurgency*, zo leert het verleden, draait bijvoorbeeld niet om het winnen van 'hearts and minds' alleen. Tijdens *The Malayan Emergency* werd het verschil voor een belangrijk deel gemaakt door de noodwetgeving waar mijn vader in 1957 mee werd geconfronteerd. Deze wetten werden gecreëerd en gecontroleerd door een 'politiestaat met een geweten'. Uiteraard was dit succes alleen mogelijk in combinatie met een uitmuntend inlichtingenapparaat. De

Taskforce Uruzgan. Nederlandse verken- ners inspecteren een winkeltje in Uruzgan

(Foto J. Platenburg, AVVD)

sluitsteen was het strak gecoördineerde en geïntegreerde civiel-militair overheidsapparaat. Gezien het chaotische speelveld in Afghanistan moeten westerse mogendheden waarschijnlijk aanvaarden dat een dergelijk systeem niet meer te evenaren valt.

Overreding van de goeddeels onpartijdige bevolking is essentieel, maar heeft een lichte en een donkere zijde. Met 'schooltjes bouwen en putten slaan' win je misschien de 'hearts' van een belangrijk deel van de bevolking, maar de 'minds' zullen meestal kiezen voor die partij die op de lange termijn de sterkste blijkt, en dus voor stabiliteit kan zorgen.

Naar een nieuwe generatie counter-insurgency

Naast het evenwichtig putten uit het verleden dienen westerse krijgsmachten en beleidsmakers een vertaalslag van historische lessen naar het heden te maken. De Australische luitenant-kolonel David Kilcullen, een van de leidende *counter-insurgency* specialisten op dit terrein, geeft in een recent artikel genaamd *Counter-Insurgency Redux* een belangrijke waarschuwing. Hoewel klassieke *counter-insurgency* methoden en principes in grote lijnen zeer relevant blijven, maken volgens hem de structurele veranderingen van het speel-

veld en de aard van de tegenstander 'fundamental re-appraisals of conventional wisdom' noodzakelijk.²⁶

De Australiër plaatst bijvoorbeeld vraagtekens bij het belang dat traditioneel wordt gehecht aan intensieve patrouillegang, omdat patrouilles in moderne *counter-insurgency* operaties de bevolking in gevaar kunnen brengen in plaats van veiligheid te bieden:

23 Joeri Boom, 'Rustig aan in Uruzgan', *De Groene Amsterdammer*, 5 januari 2007.

24 In Vietnam vond in 1967 meer dan tachtig procent van de militaire confrontaties waarin de Amerikanen op de grond verwickeld raakten plaats op initiatief van de vijand. Andrew J. Krepinevich, *The Army and Vietnam* (Baltimore en Londen 1986) 188.

25 Michael Howard, 'The use and abuse of military history', *RUSI Journal*, nummer 625 (1962) 8.

26 David Kilcullen, 'Counter-insurgency redux', *Survival*, jrg. 48, nr. 4 (winter 2006-2007). Kilcullen is adviseur op het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken. Hij schreef onder meer een hedendaagse handleiding voor *counter-insurgency* op compagniesniveau, dat ook onder Nederlandse militairen zeer invloedrijk is geworden. David Kilcullen, 'Twenty-Eight Articles: Fundamentals of Company-Level Counterinsurgency', *Military Review*, vol. 86, nr. 3 (mei-juni 2006) 103-108.

[I]nsurgent tactics, based on exploiting the propaganda effects of urban bombing, may invalidate some classical tactics and render others, like patrolling, counterpro-

²⁷ Idem, 124.

²⁸ In november 2007 organiseert het Nederlands Instituut voor Militaire Historie in samenwerking met de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap een symposium over het thema *counter-insurgency*.

*ductive under some circumstances.*²⁷

Sinds de nationalistische en communistische gewapende revolutionaire bewegingen in de twintigste eeuw is de aard van opstanden namelijk fundamenteel veranderd, beargumenteert Kilcullen. Klassieke opstanden waren over het algemeen centraal aangestuurd en keerden zich tegen de ge-

lijkt in Nederland de eerste bescheiden aanzet 'uit het veld' te komen.

Kapitein Ralph Coenen, een Uruzgan-veteraan, heeft onlangs in een artikel voor het blad *Carré* opgeroepen tot het maken van een vertaalslag van de bestaande *counter-insurgency* theorie en doctrine naar het tactische en technische niveau. Coenen houdt een pleidooi voor de oprichting van

Nederlandse patrouille op Java, 1947: 'Overal en altijd moet er rekening gehouden worden met de aanwezigheid van terroristen' (Foto NIMH)

vestigde orde met het doel een nieuwe orde te creëren. Hij signaleert hoe opstandelingen tegenwoordig in veel gevallen vechten om de status quo te handhaven. Chaos in plaats van een nieuwe orde lijkt vaak het doel. Terror is hierbij het belangrijkste middel geworden en niet meer alleen een middel ter ondersteuning van de guerrilla.

Het intellectuele denkproces dat Kilcullen noodzakelijk acht en waartoe hij een voorzet geeft, is in het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten op gang aan het komen. In Nederland moet dit proces hoognodig in beweging worden gezet. Net als bij de bewuste introductie van enkele *counter-insurgency* principes en lessen in de voorbereiding op Uruzgan in 2006

een Instructiegroep Counter-insurgency (IG-COIN) binnen de krijgsmacht, om *counter-insurgency* theorie en praktijk te onderwijzen op de lagere niveaus. Zijn idee verdient alle steun.

Tegelijkertijd dient in Nederland ook aan Kilcullens oproep gehoor gegeven te worden om ook op een hoger theoretisch niveau over de veranderende aard van *insurgency* en *counter-insurgency* na te denken en te debatteren.²⁸ Het belang hiervan wordt onderstreept door nog een beroemde *onliner* uit de geschiedenis van *counter-insurgency*. 'De guerrilla wint als hij niet verliest', schreef Henry Kissinger in 1969, 'maar het conventionele leger verliest als het niet wint'.

De toekomst van de tank

Vervangen, aanpassen of afschrijven?

D.M. Brongers – luitenant-kolonel der cavalerie*

Inleiding

Het Commando Landstrijdkrachten (CLAS) beschikt over modern materieel. Zonder daarmee volledig te willen zijn, volgt hierna een greep uit een aantal investeringen van de afgelopen jaren. De pantserinfanterie gaat vanaf 2008 beschikken over één van de modernste pantserinfanterievoertuigen ter wereld, de CV 9035 NL. De geavanceerde Fenek stroomt in bij de verkenningseskadrons, maar ook de manoeuvre-eenheden (infanterie en cavalerie), artillerie en genie worden ermee uitgerust.

De artillerie beschikt sinds kort over de modernste houwitser: de PzH 2000NL. De luchtdoelartillerie en de logistiek zijn of worden aangepast aan het huidige optreden en hebben daarvoor nieuwe middelen gekregen, zoals onder andere een *future ground-based air defence system* (FGBADS) en wissellaadsystemen. Ook qua gevechtskleding en uitrusting kan de Nederlandse soldaat met het verbeterd operationeel soldatensysteem (VOSS)

de vergelijking met grote landen als de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, Duitsland en Frankrijk prima doorstaan. Er wordt hard gewerkt om deze moderne effectoren onderling te koppelen in een groot informatienetwerk. De effectiviteit van de inzet neemt immers vele malen toe door de informatiestromen tussen *sensors*, *deciders* en *effectors* te optimaliseren.

Wat ontbreekt er in het rijtje? Jawel, de tank. Het traditionele boegbeeld van de landstrijdkrachten, zoals het fregat dat is voor de marine, of de straaljager voor de luchtmacht. De huidige gevechtstank Leopard 2 is nu bijna een kwart eeuw oud. De eerste tanks van dit type werden in 1983 afgeleverd bij 41 en 43 Tankbataljon en 103 Verkenningsbataljon van de toenmalige 41 Pantserbrigade in Duitsland. Weliswaar is het voertuig door de jaren heen een aantal keren gemodificeerd, maar de technische levensduur begint snel nabij te komen (rond 2015). Het is nu al geboden na te denken over de verdere toekomst van dergelijk groot materieel als de tank. De financiën dienen immers tijdig gereserveerd te worden in het Defensie-investeringsplan (DIP) en die zijn vooralsnog niet terug te vinden in de huidige reeksen, die gaan tot 2018.

* De auteur is werkzaam als operationeel architect op het C2 Support Centre in Ede en houdt zich daar onder meer bezig met *Network Enabled Capabilities*.

De vraag is echter: moeten we de tank vervangen, nogmaals aanpassen of afschrijven? We zullen ons moeten afvragen of er nog behoefte is aan een dergelijk middel, dat sommigen immers zien als een relikwie uit de Koude Oorlog.

De formidabele Leopard 2A4 is destijds na veel politieke discussie aangeschaft om een antwoord te geven op het grote tankoverwicht van het Warschaupact. De komst van dit wapenplatform gaf veel vertrouwen om op tactisch/technisch niveau iets te kunnen ondernemen tegen de vele echelons uit het Oosten. Het optreden van de tankeenheden paste zich aan de mogelijkheden van de Leopard 2 aan. Het gevecht werd veel beweeglijker gevoerd. Dit optreden in combinatie

met de op dat moment ongeëvenaarde bescherming en vuurkracht, zorgde voor een *force multiplier* van enige betekenis. De tankbataljons konden op het tactisch niveau meespelen in de 'eredivisie'.

De effectiviteit van dit moderne wapen bewees zich ook door de uitstekende prestaties van Nederlandse tankpelotons tijdens de *Canadian Army Trophy*, de 'champions league' van tankeenheden van NAVO-eenheden. Bleef het met de voorganger van de Leopard 2, de Leopard 1, een kwestie van meedoen, met zijn opvolger gingen we voor de prijzen: onder andere in 1987 en 1989 werd de trofee binnengehaald, nota bene met dienstplichtig personeel. Dit tot verbazing van het deelnemend Amerikaans en Brits beroepspersoneel, uitgerust met moderne tanks als de M1 Abrams en de Challenger.

Kortom, er was in die tijd geen enkele twijfel over het nut van tanks. Slechts het benodigd aantal was punt van discussie. We leven nu in een andere tijd. De tegenstander, de omgeving en de taken zijn allemaal ingrijpend gewijzigd. Maar vervanging van een platform uit de Koude Oorlog mag daarom niet vanzelfsprekend zijn. Reden om ons te beraden over de zin van een eventuele opvolger van de tank.

Opzet

Ik kies voor een top-down benadering van het vraagstuk. Ik ga hierbij in op de veranderde omgeving en het politieke ambitieniveau van Defensie. Vervolgens beschrijf ik hoe CLAS deze ambitie vertaalt in zijn doctrinaire optreden en bekijk of daarin nog een rol is weggelegd voor de tank. Ik zal daarbij ook over de grenzen kijken hoe onder andere onze grootste bondgenoten hiermee omgaan en ingaan op een aantal technische ontwikkelingen. Ik zal verder kort ingaan op de

Leopard 2A4 tijdens schietseries, Münsterlager, Duitsland, 1987
(Foto collectie NIMH)

relevantie van tanks voordat ik mijn betoog afsluit met conclusies.

Veranderde omgeving en ambitieniveau

De politiek bepaalt wanneer de strijdkrachten worden ingezet. In de tijd van de Koude Oorlog was dat helder, namelijk ter verdediging van het eigen en het NAVO-grondgebied. Dit lijkt nu en in de nabije toekomst niet aan de orde. Uiteraard blijft de taak van de verdediging van ons grondgebied gehandhaafd, maar het is verschoven naar de achtergrond. Derhalve is de 'corps' en *core business* van vroeger veranderd naar het uitvoeren van crisisbeheersingsoperaties in nagenoeg alle delen van de wereld. Daarmee geven we de politici van elk land de keuze hoever de steun voor een bepaalde missie gaat. De *war of necessity* is nu de *war of choice*.

De vraag is vervolgens: welke keuze hebben onze politici gemaakt? Wil de regering zich beperken tot humanitaire acties en crisisbeheersingsoperaties met een laag geweldsniveau, of toont ze daarnaast ook de politieke wil om aan *risk sharing* te doen? Met andere woorden, wordt ook in de toekomst deelgenomen aan crisisoperaties in het hogere geweldsniveau?

De Nederlandse politiek heeft zich hierover duidelijk uitgesproken. In de actualisering van de Prinsjesdagbrief van de minister van Defensie van 2 juni 2006 getiteld *Nieuw evenwicht, nieuwe ontwikkelingen* is het ambitieniveau vastgelegd: het leveren van een kwalitatief en technologisch hoogwaardige militaire bijdrage aan internationale operaties in alle delen van het geweldsspectrum, ook in de beginfase van een operatie.

Dat het niet alleen bij woorden blijft, is gebleken uit de inzet van Nederlandse eenheden in de *NATO Response Force* (NRF). De NRF moet met een korte reactietijd overal in de wereld inzetbaar zijn in de beginfase van een operatie. Ook de inzet van Nederland-

se eenheden in Afghanistan geeft aan dat Nederland zijn verantwoordelijkheid op gebied van risk sharing serieus neemt. Voorbeelden zijn de inzet van commando's in Afghanistan om de Taliban op te sporen en te bevechten en het sturen van een robuuste eenheid als *Task Force Uruzgan* die tot taak heeft aan wederopbouw te doen, maar tevens in staat is op te treden tegen *opposing forces* die deze activiteiten willen verhinderen. Al met al de zwaarste operatie voor Nederlandse strijdkrachten sinds Korea, meer dan een halve eeuw geleden. De rol van Defensie is dus duidelijk.

Doctrine

De wijze waarop het CLAS invulling aan deze rol geeft, moeten we terugvinden in onze doctrine. De huidige Landmachtdoctrine is alweer tien jaar oud. Reden waarom deze bij het Opleidings- en trainingscentrum Operatiën wordt herschreven naar de laatste NAVO-richtlijnen en in lijn met de Nederlandse Defensiedoctrine die in 2005 het licht zag.

In de huidige landmachtdoctrine-publicaties geldt nog een onderscheid tussen gevechtsoperaties, vredesoperaties en nationale taken. In het huidige optreden is dit onderscheid niet meer zo rigide. Een eenheid voert immers niet alleen gevechtstaken uit of alleen maar vredesoperaties. Een praktijkvoorbeeld dat ik van een Britse *battle group commander* tijdens een infanterieseminar in Montpellier mocht aanhoren, illustreert dat: in de oorlog tegen Irak in 2003 voerde zijn eenheid in de ochtend een tankslag uit, patrouilleerde na afloop in de omgeving en zocht contact met de bevolking, terwijl de eenheid in de middag werd ingezet om voedsel uit te delen aan de bevolking.

Three Block War

Nederlandse eenheden in Afghanistan kennen dit maar al te goed. Het oogmerk is daar wederopbouw, maar het optreden van de opponent kan ge-

vechtsacties tot gevolg hebben. De populaire term Three Block War zegt hierbij alles. Een eenheid kan in de ene wijk gevechtsoperaties uitvoeren, in de andere een crisisbeheersingsoperatie en in het derde *block* met humanitaire taken worden belast. Drie volledig verschillende taken, maar eenheden moeten er wel op voorbereid zijn. Dit vergt niet alleen in het cognitieve domein een flexibele houding van het personeel, maar ook in het fysieke domein een diversiteit aan capaciteiten om al die taken uit te voeren. Defensie streeft in dit kader naar een gewogen combinatie van diverse typen voertuigen, omdat dit een optimale operationele flexibiliteit geeft.¹

De naam Three Block War wordt niet gebruikt in de nieuwe NAVO-doctrine, zoals beschreven in de concept *Allied Joint Doctrine 3.2 for Land Operations*. Daar wordt gesproken over campagnethema's, zoals *major combat*, *counter-insurgency* en *peace support*. Binnen een thema vinden één of meerdere operaties plaats. Commandanten geven uitvoering aan een operatie door gebruik te maken van een zogenoemd 'scala aan militaire activiteiten'. Dit scala is onderverdeeld in vier typen activiteiten, te weten: *offensive*, *defensive*, *stability* en *enabling*. Alle vier kunnen simultaan worden uitgevoerd, zoals hierboven met de term Three Block War is aangegeven.

NEC

Een relatief nieuw begrip binnen de doctrine is *Network Enabled Capabilities* (NEC). NEC draagt zorg voor een sterke verbetering van de effectiviteit van de inzet door digitale commandovoeringsmiddelen te koppelen in een *joint combined* netwerk. Dit leidt voor de planning en besluitvorming van leidinggevend tot optimalisatie van gemeenschappelijke informatiestromen en verbeterde presentatiemogelijkheden van de actuele situatie, waardoor bundeling van gebalde gesynchroniseerde *joint combined* effecten, ook op afstand, mogelijk wordt.

Het aantal verschillende capaciteiten en middelen is door de diversiteit aan taken sterk toegenomen, maar de aantallen waarin ze voorhanden zijn zijn afgenomen. Kortom: 'het nieuwe evenwicht'. De tegenstander is immers niet meer het Warschaupact dat massaal vanuit het Oosten zou optrekken in combinatie met massavernietigingswapens. Het antwoord daarop bestond ook uit massaliteit. In het huidige optreden wordt bij gevechtsacties tegen een veel kleinschaliger opponent opgetreden. De afstemming daarop is vele malen verfijnder. Afhankelijk van de opdracht komen we zelfs op groepsniveau vertegenwoordiging tegen van diverse wapens en dienstvakken met hun specialismen. Dus de massaliteit is ingewisseld tegen diversiteit.

Hierin mogen we uiteraard niet doorslaan. Kwaliteit voor kwantiteit heeft zijn grenzen, een zekere redundantie voor altijd optredende frictie blijft noodzakelijk. Projecteren we dat op het wapensysteem van de tank, dan is in dat kader de afname van het aantal tanks te begrijpen. Beschikten we tijdens de Koude Oorlog over 468 Leopard 1 en 445 Leopard 2 tanks, nu zijn het er nog 110, een afname met 88 procent!

De rol van de tank in de doctrine

Blijft de vraag overeind of er effecten vereist zijn in het toekomstige optreden die een middel als een tank vereisen. Belangrijk in deze discussie is om met de *lessons learned* uit het verleden met een brede blik vooruit te kijken en niet alleen achterom naar het laatste conflict. Het conflict van morgen kan in een totaal ander gebied plaatsvinden dan de huidige inzet in Afghanistan en dat vergt mogelijk andere middelen. Ik kan hierbij de discussie in herinnering roepen in de Verenigde Staten over de rol van de

¹ Kamerbrief Defensie: conceptuele samenhang tactische voertuigen, d.d. 4 oktober 2006.

Apache-gevechtshelikopter. Dit middel werd hooglijk gewaardeerd na de Golfoorlog van 1991 en verguisd na het conflict met Servië. Het wapensysteem kon in Servië zijn sterke kanten nu eenmaal minder gebruiken dan in een woestijn. Zo verging het ook de tank na deze oorlog. Ondanks dat deze zijn waarde wederom onomstotelijk aantoonde, zagen tegenstanders van dit wapensysteem dit toch als de laatste stuip trekking; een dergelijke oorlog zou namelijk niet meer voorkomen.

We weten ondertussen beter. Niet alleen tijdens de opmars naar Bagdad in 2003 maar ook bij de bliksemsnelle en succesvolle inname van de Iraakse

de vaststelling dat de tank met zijn hoge bescherming, waarnemingsmiddelen, zeer gerichte vuuruitwerking, zijn doorbrekingsvermogen en zijn precisiewapens in dit optreden van grote meerwaarde is. Bij het beoefenen van het optreden in verstedelijkt gebied is de tank tegenwoordig vaak een integraal deel van de eenheid die dat uitvoert. De effectiviteit van de tank is in dit soort optreden echter wel gebaat bij een aantal aanpassingen die later in dit artikel kort worden aangegevoerd.

Campagnethema's

Vastgesteld is dat major combat als campagnethema blijft bestaan en

oorzaken. Uitgerekend de zeer gerichte uitwerking van het grondgebonden kanon en/of raketsysteem kan hier in belangrijke mate aan bijdragen. Onze westerse technologische voorsprong op dit gebied wordt dan optimaal benut. We moeten dus beschikken over effectors die effectief zijn vanaf één meter tot vele tientallen kilometers.

De infanterie is specialist op de korte afstand met een grote diversiteit aan middelen, variërend van het gevechtssmes voor de hele korte afstand tot aan het infanteriegevechtsvoertuig waarmee het puntdoelen, inclusief vliegende platforms, kan uitschakelen tot circa tweeduizend meter. Het effect op zwaar gepantserde doelen als tanks wordt op deze maximale afstand zwaar gereduceerd.

De cavalerie met haar tanks bestrijkt de afstand van circa vijftig tot vierduizend meter tegen alle puntdoelen, inclusief langzaam vliegende platforms, zoals gevechtshelikopters. Gevechtshelikopters zijn eveneens uitermate effectieve middelen en kunnen doelen uitschakelen tot achtduizend meter. Daarnaast mag de artillerie, die met *precision-guided munition* over tientallen kilometers puntdoelen kan aangrijpen, niet onvermeld blijven.

Samengestelde teams

Theoretisch betekent dit dat de helikopter en de artillerie de infanterie kunnen assisteren, waardoor de tanks niet meer nodig zouden zijn. Maar dat is te kort door de bocht. Eenheden treden op in samengestelde teams. De samenstelling is onder meer afhankelijk van de opdracht. Door in samengestelde teams op te treden wordt optimaal gebruik gemaakt van de sterke punten van ieder middel om daarmee de zwakke punten te neutraliseren. Het terrein, de middelen en het optreden van de opponent bepalen in belangrijke mate de kwetsbaarheid van een wapensysteem. Zou een tegenstander bijvoorbeeld over grond-luchtraketten beschikken, zoals de Stinger, dan wordt de inzet van helikopters met een heel andere blik bekeken.

Amerikaanse mariniers in een M1A1 Abrams tank, Irak, 2007

(Foto US Marine Corps, S.S. Keller)

hoofdstad vormden de M1 Abrams-tanks de ruggengraat van de operatie.² Daar waar voorheen *urban terrain* zoveel mogelijk werd vermeden, heeft het er alle schijn van dat de beslissing thans veel vaker in verstedelijkt gebied zal liggen. Dit veranderde inzicht heeft inmiddels ook geleid tot

dat ook binnen de campagnethema's peace support en counter-insurgency offensieve en defensieve activiteiten zullen plaatsvinden.

De vraag is dus: welke effecten willen we hierin bereiken en speelt de tank hierbij een rol?

Bij offensieve en defensieve gevechtsacties willen we de tegenstander op zo groot mogelijke afstand aanpakken met precisiewapens die zo min mogelijk *collateral damage* ver-

² David Zuchino, Thunder Run. The Armored Strike to Capture Baghdad, New York, 2004.

Op grond van de omgevingsfactoren wordt een eenheid samengesteld, zodanig dat de sterke kanten van het ene middel de zwakkere kanten van het andere middel compenseren om daarmee het gewenste effect te realiseren.

Kijkend naar de combinatie infanterie, tanks, artillerie en gevechtsheli's is hier sprake van elkaar versterkende elementen. Sterke punten van de infanterie en de tanks zijn dat zij elkaar niet alleen aanvullen, maar terrein kunnen bezetten en gegarandeerd 24/7 beschikbaar zijn. De artillerie is met name geschikt om over grotere afstanden oppervlaktedoelen en nu ook puntdoelen onder vuur te nemen.

Heli's zijn snel en hebben met hun hoofdwapensysteem een groter effectief bereik. Ze zijn daarentegen relatief kort beschikbaar, omdat ze snel brandstof moeten bijtanken. Op operationeel niveau kan ook het gebrek aan redundantie van vliegers een rol spelen. Daarnaast speelt het weer voor deze vliegende platforms sterker mee dan voor de grondgebonden elementen. Ook het onderhoud luistert veel nauwkeuriger, omdat het nu eenmaal vliegend materieel betreft. Tevens is de bepantsering van de gevechtsvoertuigen superieur aan die van de gevechtshelikopter: er is immers geen zwaarder gepantserd middel dan de tank. Eigenlijk niets nieuws onder de zon. De jarenlange ervaring die de wereld op dit gebied helaas heeft moeten ondergaan, resulteert niet voor niets in een combinatie van middelen. Het team is en blijft een uitermate effectief systeem bij offensieve en defensieve activiteiten.

Breed inzetbaar

Is de tank echter ook breed inzetbaar? Er zijn immers ook andere typen militaire activiteiten. Multifunctionaliteit en flexibiliteit zijn alleen al om doelmatigheidsredenen uitgangspunten voor aanschaf van duur materieel. De middelen moeten dus voor meerdere soorten operaties kunnen worden ingezet. Zijn tanks dus ook geschikt voor stabiliserende activiteiten?

Na mijn ervaring in Bosnië kan ik dat met een volmondig 'ja' beantwoorden. IFOR, SFOR en KFOR waren de troepen die, dankzij hun robuuste optreden, de stabiliteit in de Balkan hebben teruggebracht. Eindelijk waren de eenheden bij machte een vuist te vormen. De tank was daar het wapensysteem bij uitstek dat naast zijn psychologische effect over escalatie-dominantie beschikte. Het kon zijn vuurkracht in geval van nood inzetten, maar was door zijn bepantsering ook inzetbaar als zwaar beschermd mobiel *checkpoint*.

Het zware psychologische effect van een tank moet niet worden onderschat. Alleen dat al voorkomt in een aantal gevallen de noodzaak om te moeten escaleren. Toen gedurende SFOR-1 in 1997 een burgermeester van een dorp geen overleg meer wenste met SFOR-eenheden en zijn eigen weg wilde gaan, was het positioneren van tanks op checkpoints reeds voldoende om de man weer naar het overleg te krijgen. De tank biedt deze dominantie personeelsarm. Slechts een viertal personen kunnen dit effect realiseren en in de toekomst wellicht nog minder. Uiteraard schiet dit soort eenheden te kort bij personeelsintensieve operaties, vandaar dat deze middelen in teamverband met infanterie zijn ingezet.

Tot slot beschikt de tank, evenals andere moderne gevechtsvoertuigen van het CLAS, over uitstekende waarnemingsmiddelen voor zowel dag- als nachtomstandigheden, wat de tank ook een uitstekende sensor maakt.

Een argument dat tegen de tank wordt gebruikt is dat deze te zwaar zou worden en daardoor niet tot nauwelijks luchttransportabel zou zijn. Deze opvatting, afkomstig uit de door twee oceanen omsloten Verenigde Staten, is geboren na de Golfoorlog van 1991. De projectie van strijdkrachten moest sneller, dus vooral door de lucht en dan is 'zwaar zijn' een groot nadeel. Dit argument is bijna tot een hype uitgegroeid. Zelfs de vs met het meest geavanceerde leger ter wereld, be-

schikt niet over de vliegende transportcapaciteit om zijn zware middelen in het operatiegebied te krijgen. Ook de Amerikanen moeten gebruik maken van zeevervoer, net als Nederland. Wij hebben dan nog het voordeel dat in vele gevallen ook transport over land mogelijk is. Het gewicht is daarmee dus niet bepalend, maar de duur van het transport.

Vergelijken we dit met de licht geachte *Air Assault Brigade*, dan kan deze eenheid weliswaar snel ter plekke zijn, maar de logistiek die het voortzettingsvermogen bepaalt, volgt met containers in schepen waarop ook tanks kunnen staan! Als het lichter kan is dat uiteraard te prefereren, maar het mag geen *showstopper* zijn.

De rol van de tank bij bondgenoten

Nederland kampt niet als enige met de vraag hoe te investeren in de huidige tank. Voordat ik inga op een aantal ontwikkelingen, verwijs ik naar het overzicht op pag. 307 dat een beeld geeft van het aantal (oude en nieuwe) tanks dat op dit moment in de bewaarping is bij de genoemde landen. Dit aantal is afgezet tegenover de omvang van het actieve deel van de landstrijdkrachten. Dit is uiteraard slechts een indicatie. Het aantal heeft onder meer te maken met de dreigingsinschatting, het ambitieniveau en de financiële middelen van het betrokken land. Het is een momentopname. De plannen die deze landen met hun tanks hebben, zijn in de tabel niet verdisconteerd. Deze plannen worden van een aantal landen daarna kort toegelicht.

Verenigde Staten

De Verenigde Staten beschikken nu over de M1A2 Abrams tank. Sinds het begin van dit millennium werkt het Amerikaanse leger aan een nieuw concept: het *Future Combat System* (FCS). Dit systeem is gebouwd rond een netwerk van C2-systemen en bestaat, naast de individuele soldaat, uit achttien bemande en onbemande systemen die diverse effecten kunnen

Overzicht aantallen tanks in de bewapening

Land	Landstrijdkrachten (actief)	Aantal tanks	Verhouding manschappen : tanks
Israël	125.000	3.657	34 : 1
Griekenland	93.500	1.434	65 : 1
Verenigde Staten	595.946	7.620	78 : 1
Duitsland	160.794	2.035	79 : 1
Noorwegen	14.700	165	89 : 1
Denemarken	21.620	231	94 : 1
Turkije	402.000	4.205	96 : 1
Portugal	26.700	187	142 : 1
Frankrijk	133.500	926	144 : 1
Canada	21.000	114	184 : 1
Nederland	23.150	110	210 : 1
Australië	25.259	119	212 : 1
Groot-Brittannië	104.980	386	272 : 1
Spanje	95.600	323	295 : 1
Italië	112.000	320	350 : 1

(Bron: The Military Balance 2007, iiss)

realiseren. Eén van de bemande systemen is het zogenoemde *Direct Firing Platform of Mounted Combat System*, wat betreft zijn effecten vergelijkbaar met de huidige tank, maar met een effectief bereik van achtduizend meter.

Het *Congressional Budget Office* heeft in een rapport van augustus 2006 om redenen van kostenbesparing voorstellen gedaan om het FCS-programma te verkleinen. Eén van de voorstellen is de Abrams-tank te handhaven en te modificeren, zodanig dat deze een volwaardige rol heeft binnen het netwerk. Hoe lang de huidige tank nog in de bewapening blijft is nergens vastgelegd, maar gespeculeerd wordt tot 2030-2040.

Groot-Brittannië

In Groot-Brittannië blijft een duidelijke rol weggelegd voor de *Main Battle Tank*: de Challenger 2. De tanks zijn ingedeeld in de zware *Armoured Brigades*. Deze brigades moeten zorgen voor de beslissende klap in een

toekomstig gevecht met name in het hogere deel van het geweldspectrum. In totaal beschikken de Britten in de toekomst over vier tankbataljons, elk bestaande uit 58 tanks. Ook bij wederopbouwoperaties ziet Groot-Brittannië een rol voor de tank en bouwt daarbij voort op de ervaringen in bijvoorbeeld Irak.

Naar verwachting blijft de Challenger 2 in de organisatie tot omstreeks 2035. Er is wel sprake van de ontwikkeling van een zogenoemd *capability support package* om de tank tot die tijd *up-to-date* te houden.

De Britten kijken ook nadrukkelijk naar het optreden van de *Israeli Defence Force* (IDF) in Libanon. Hier wordt de Israëlische Merkava-tank gebruikt in een ondersteunende rol voor de infanterie met name in de stad. Een rol die op zijn lijf geschreven is, vanwege het incasseringsvermogen (ook tegen IED's) en het ontmoedigingseffect door het afschrikwekkende postuur en zijn vuurkracht.

Duitsland

Ook in Duitsland is het aantal tanks sterk gereduceerd. Op dit moment beschikken onze oosterburen naast de Leopard 1 nog over 1472 Leopard 2 tanks, waarvan er 350 worden/zijn verbeterd tot Leopard 2A6. Over vervanging wordt nog niet gesproken, maar deze 350 tanks zijn relevant en de Duitsers willen ze op de laatste stand van de techniek houden. Met name wordt nagedacht over de verdere aanpassing van de Leopard 2 voor het optreden in verstedelijkt gebied. Belangrijkste kenmerken zijn onder meer een ander camouflagepatroon, torendak-mitrailleur met 90 graden elevatiemogelijkheid, 360 graden bescherming ook tegen RPG-7, extra protectie tegen mijnen, zoekschijnwerpers, groothoek periscopen, aggregaten voor opladen batterijen (Infanterist der Zukunft), airconditioning en een dozerblad. De verwachting is dat deze tank tot ongeveer 2030 mee zal moeten gaan.

Daarnaast is er ook in andere landen met enigszins vergelijkbare legers geen trend te bespeuren waarin men afstand doet van tanks. Eerder het tegenovergestelde: de Canadezen hebben het Stryker (pantserwielvoertuig)-programma op een laag pitje gezet ten gunste van de inzet van de Leopard 1C2 in Afghanistan. Daarnaast gaat dit land overtollige Leopard 2A4 en 2A6 overnemen van onder meer Nederland om zo spoedig mogelijk in te zetten in Afghanistan. Noorwegen gaat toch over op modificatie van de Leopard 2A4 met als doel deze tank beter geschikt te maken voor inzet tijdens missies. Daarnaast zijn landen als Griekenland en Spanje druk bezig om in licentie een nieuwe generatie Leopard 2A6 te bouwen en wil Portugal 38 Leopard 2A6 tanks van Nederland kopen.

Israël

De meest actuele ervaringen met de inzet van tanks datgeren van de Tweede Libanese oorlog in 2006. Hierbij hebben onder meer de tankverliezen de media gehaald: moderne anti-tankwapens schakelden diverse Israëlische

tanks uit. Voor een bepaalde populatie reden om voor de zoveelste keer te verkondigen dat de tank zijn langste tijd gehad heeft.

Dat dezelfde projectielen met veel meer gemak andere pantservoertuigen uitschakelen, wordt kennelijk vergeten. Het is nu eenmaal al vanaf de Tweede Wereldoorlog een gegeven dat anti-tankwapens tanks kunnen uitschakelen. Elk platform te land, ter zee en in de lucht loopt gevaar om door relatief goedkope raketsystemen te worden uitgeschakeld. In ieder conflict worden immers risico's gelopen. Het is daarom van belang dat over het modernste materieel wordt beschikt om zo veel mogelijk beschermd te zijn tegen dergelijke systemen, waardoor het eigen gewenste effect kan worden toegebracht. Om de gebeurtenissen in Libanon enigszins in perspectief te plaatsen, ga ik kort in op een van de felste gevechten die tijdens het conflict in 2006 plaatsvonden bij de Wadi Saluki.

Vlak voor het door de Verenigde Naties aangekondigde staakt-het-vuren nam Israël het politieke besluit om alsnog door te stoten naar de Wadi Saluki. De aanval werd in ongunstig terrein en tegen een door de Hezbollah goed voorbereide verdediging uitgevoerd. Een kort verslag uit het blad *Infanterie*,³ dat grotendeels een vertaling is van het oorspronkelijke artikel van Ikol b.d. Eshel van de IDF, geeft een en ander duidelijk weer:

In totaal namen twee eskadrons – ongeveer 24 tanks – deel aan dit gevecht. Elf tanks werden getroffen door antitankraketten. De Hezbollah-strijders vuurden vanuit gunstige vuurposities raket na raket op de kwetsbare plaatsen in het pantser. Tankcommandanten vroegen verwoed om luchtnabijsteun en artillerievuur. Vanwege de aanwezigheid van de vele infanteristen van de Nahalbrigade, wilde men verliezen door eigen vuur voorkomen.

³ Pollaert, Ikol. b.d. Th., 'Merkava uitgedaagd door Hezbollah' in: *Infanterie*, maart 2007.

Het Noordelijk Commando weigerde dan ook steun in de vorm van artillerie of gevechtshelikopters. De tanks waren dus op zichzelf aangewezen tot het moment dat zij de top bereikten en de opstellingen van de Hezbollah konden bestormen. Nadat deze waren uitgeschakeld, stelde de brigadecommandant tijdens zijn rondgang tot zijn eigen verrassing vast dat van de tankbemanningen in totaal slechts vier leden waren gesneuveld. Meerderen raakten echter (licht) gewond. Later stelde kolonel Kidor (de brigadecommandant) in zijn samenvatting van het gevecht om de Wadi Saluki dat het een volledig succes betekende voor de Merkava 4. Waren deze tanks van een oudere generatie geweest, dus niet uitgerust met de nieuwste stand van technologie en actieve zelfbeschermingsmaatregelen, dan zouden de vijftig bemanningsleden zijn omgekomen.

Demonstratie gemechaniseerd optreden Leopard 2A6 van B-eskadron 11 Tankbataljon op de Landmachtdagen in Wezep, 2007.

(Foto: Wim den Dunnen, NIMH)

Waarheen met de Nederlandse Leopard 2A6?

Ik heb getracht de waarde van de tank aan te tonen. Aan het instandhouden hangt echter een prijskaartje. De end life of type nadert immers. De Defensiestaf en het Kenniscentrum Grondgebonden Manoeuvres denken al langer na over deze problematiek. Zo is in 2005 de beleidsstudie Manoeuvres afgerond en is voor de tank een deelstudie geschreven die vooral ingaat op de operationele wensen om de tank ook in de toekomst op hoog niveau inzetbaar te houden, zonder daarin nog prioriteiten te stellen en naar de financiële mogelijkheden te kijken. Zonder compleet te willen zijn, zal ik voor de beeldvorming een aantal operationele wensen en ontwikkelingen de revue laten passeren. Sommige zijn van toe-

passing op de huidige tank, andere richten zich meer op een toekomstig concept. Ik behandel daarin vier onderwerpen: mobiliteit, bepantsering, vuurkracht en netwerk enabled capabilities.

Mobiliteit

De mobiliteit van de Leopard 2A4 is goed, maar zij is afgenomen met de huidige Leopard 2A6 als gevolg van de uitgebreide beschermingsmaatregelen en de daarmee gepaard gaande gewichtstoename. Er moet dus gezocht worden naar gewichtsafname. Dit kan door de huidige motor te vervangen door een kleinere en lichtere motor met meer vermogen. Daarnaast

zijn er ontwikkelingen om de zware tracks te vervangen door een compleet rubberen variant. Dit leidt niet alleen tot gewichtsbesparing, maar tevens tot minder schade aan de infrastructuur. Deze oplossing is bovendien stiller en goedkoper. Bij een nieuw tankconcept wordt vooral gedacht aan gewichtafname door over te gaan naar een tweekoppige bemanning. Dat betekent dat de bemande koepel van de tank wordt vervangen door een 360 graden draaibare affuit of een onbemande koepel.

Bepantsering

Doel hiervan is de superieure bescherming van de huidige tank tegen direct vuur minimaal te handhaven en op gebied van de bestrijding van mijnen, improvised explosive devices (IED) en *top-attack* wapens te verbeteren.

Een irregulier optredende tegenstander zal met name gebruik maken van moderne anti-tankwapens en goedkoop te fabriceren IED's. Te denken valt dan aan:

- het gebruik van nieuwe (composite) materialen en keramische materialen, die meer bescherming bieden bij een besparing aan gewicht;

- de basisbescherming van een tank terugbrengen en vervangen door een *Defensive Aid System*. Dat is een systeem dat actief een inkomend projectiel bestrijdt met munitie.

Vuurkracht

Op dit moment voldoet de 120 mm gladde schietbuis met de laatst ontwikkelde munitie in relatie met het huidige doelaanbod. De geschiedenis heeft geleerd dat zoiets tijdelijk is. Het domweg vergroten van het kali-

ber lijkt geen uitkomst te bieden, omdat het gewicht van de tank daar tegen bestand moet zijn en dat willen we juist verminderen. Wel kan gedacht worden aan de volgende ontwikkelingen:

- het gebruik van slimme munitie, zoals reeds ontwikkeld door Duitsland en Nederland in de vorm van digitaal temperbare munitie. Deze munitie is onder meer geschikt voor *wall-breaching*, waarmee personeel achter een muur of andere versterking effectief kan worden aangegrepen doordat de munitie explodeert voor het doel. Ook de bestrijding van helikopters is daardoor nog effectiever. Tevens kunnen hiermee *top-attack* aanvallen worden uitgevoerd. Voor deze munitie moet het vuurleidingsstelsel van de tank worden aangepast. Deze aanpassing maakt de tank tevens geschikt voor andere digitale aanpassingen, zoals een *battlefield management systeem*. De ontwikkeling is dit jaar afgesloten, maar Nederland heeft aangegeven – in tegenstelling tot Duitsland – de munitie niet aan te schaffen;
- het verschieten van geleide raketten via de schietbuis. Deze techniek is reeds ontwikkeld;
- het gebruik van Elektro Magnetisch Puls (EMP) voor het verschieten van KE-projectielen (Kinetische Energie). Het projectiel wordt kleiner en de aanvangssnelheid wordt hoger, waardoor het doordringingsvermogen toeneemt. de krachten die vrijkomen bij het afgaan van het schot zijn beduidend kleiner, zodat het gewicht van de tank minder belangrijk wordt. Op zich bestaat deze techniek al en zij heeft het grote voordeel dat het kanon veel kleiner en lichter kan worden uitgevoerd. Het probleem bij deze optie is de energiehuishouding, waarvoor nog geen oplossing gevonden is;
- *Direct Energy Weapons* (DEW). Het idee hierbij is het 'vuren' met energiebundels die het materieel en

eventueel het personeel buiten gevecht stellen. Indien dit wapensysteem ontwikkeld zou worden en ook doseerbaar is, ontstaat de mogelijkheid om ook een niet-letaal effect te sorteren, met name geschikt voor het optreden in het lagere geweldsspectrum;

- Een secundair wapensysteem ter bestrijding van doelen op korte dracht, noodzakelijk voor het optreden in verstedelijkt gebied.

Network Enabled Capabilities

De staatssecretaris van Defensie gaf in de brochure *Netwerkend optreden* reeds aan: *no plug, no play*. Als je in de toekomst geen deel uitmaakt van het netwerk, tel je niet meer mee. Ieder voertuig moet in de toekomst koppelbaar zijn aan het netwerk van sensors, deciders en effectors. Dit maakt het voertuig een belangrijke en uiterst flexibele sensor in het netwerk. Het kan door de deciders in het netwerk snel worden aangestuurd om als effector tot actie over te gaan en tot slot is het van groot belang de logistieke informatie snel op de juiste plek te hebben om personeel en materieel in stand te houden. Omdat dit voor alle militaire voertuigen geldt en niet specifiek voor de tank, wordt er hier niet dieper op ingegaan. Feit is wel dat ook de tank volledig deel uit moet maken van dit netwerk.

De ontwikkelingen moeten uiteraard wel betaalbaar zijn. Met steun van TNO is op grond van onder andere de deelstudie 'Tanks' een clustering en prioriteit toegekend aan de operationele wensen en bekeken in hoeverre deze inpasbaar waren in de huidige relatief oude Leopard 2A6. Niets doen is immers geen optie, want de technische levensduur nadert zijn einde. Hieruit blijkt dat de kosten van een totaalpakket aan verbeteringen te veel zullen oplopen. Verder studeren op alternatieven, verdergaand prioriteren van operationele wensen of de ontwikkelingen van onze strategische partner (gedeeltelijk) volgen is dus nodig. Ook kan het aantal tanks wederom ter discussie worden gesteld.

Leopard 2A6 met 120 mm schietbuis
(Foto: Rheinmetall-Deftec)

Voormalig minister Kamp was er bij zijn terugblik op zijn periode als bewindsman echter duidelijk over: ‘Missen kan de krijgsmacht niks meer, ook geen Leopard 2A6’.⁴ Voldoende financiën dienen daarvoor dan wel tijdig in het DIP te worden gereserveerd.

Relevantie en inzet

Als Defensie van mening is dat de tank ondanks zijn ouderdom een goed middel is en zijn taken aan kan, dan moet ze het platform ook inzetten. Een middel dat duur is, maar niet wordt ingezet, verliest zijn relevantie. In de Militair Strategische Verkenning van Defensie staat klip en klaar dat in de Nederlandse krijgsmacht geen capaciteiten kunnen zitten die nooit of weinig ingezet gaan worden.

Het inzetten van tanks in bijvoorbeeld Afghanistan acht ik een reële optie. Niet om het voertuig in te zetten om het in te zetten, maar omdat het in dit gebied een bij uitstek geschikt middel is door zijn psychologisch effect en escalatiedominantie. De tank is met succes ingezet in Bosnië en ik ben ervan overtuigd dat hij zijn waarde ook zal bewijzen in Afghanistan, naast de veel oudere Canadese Leo-

pard 1C2 (of de van Nederland over te nemen Leopard 2).

Onze jonge officieren en onderofficieren van het tankwapen wachten erop. Zij willen het vak waar ze voor gekozen hebben en voor getraind zijn, uitvoeren. De tank is zwaar, vooral zwaar beschermd, zwaar mobiel met zware vuurkracht, zwaar beschikbaar en vooral zwaar betrouwbaar.

Conclusies

Gevechtsacties zijn een onlosmakelijk onderdeel van het optreden van Defensie. De tank speelt hierin een belangrijke rol, met zijn vermogen precisie-effecten te sorteren tot vierduizend meter. Hij is zwaar beschermd, kent een hoge mobiliteit en is 24/7 beschikbaar. Ook bij activiteiten in het lagere geweldsspectrum kan de tank vanwege zijn psychologische effect worden ingezet ter voorkoming van het escaleren van geweld en het deëscaleren van geweld door zijn escalatiedominantie. De tank doet dit personeelsarm. Daarmee is de tank niet onkwetsbaar en zal deze in combinatie met andere wapenplatforms en uitgestegen personeel zijn optimale waarde bereiken. Dit teamoptreden is een beproefd concept, dat zich al decennialang heeft bewezen.

Door ‘geweldszware missies’ lijkt de tank in het buitenland weer een prominentere rol te krijgen. In Nederland is deze rol nog niet duidelijk. Dit wordt hoog tijd, omdat het voertuig het einde van zijn technische levensduur nadert rond 2015. De discussie moet gaan over welke verbeteringen en in welke aantallen. Er zullen snel keuzes gemaakt moeten worden om voldoende financiën daarvoor te reserveren in het DIP. Parallel daaraan vraagt de tank erom ingezet te worden. Inzet in Afghanistan is een reële optie, omdat zijn effecten een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de uitvoering van Task Force Uruzgan. Het tankpersoneel is er klaar voor!

Bronnen:

- Actualisering van de Prinsjesdagbrief, juni 2006.
- Brochure ‘Netwerkend optreden’, mei 2006.
- Concept Allied Joint Doctrine 3.2 for Land Operations.
- Concept Deelstudie Tanks, Landmachtstaf, juni 2005.
- Defensiekrant, 1 maart 2007.
- Editoriaal: ‘Escalatiedominantie en force protection’ in: *Militaire Spectator*, 2002 (171) (3) blz. 130-131
- Editoriaal: ‘Zware eenheden: voorwaarts!’ in: *Militaire Spectator*, 2006 (175) (10) blz. 418-419
- Kamerbrief Defensie: conceptuele samenhang tactische voertuigen, 4 oktober 2006.
- Kenyon, Henry S., ‘Future Combat Systems Progress Remains Uncertain’ in: *Signal*, november 2006.
- Militaire doctrine, Den Haag 1996.
- Nederlandse Defensiedoctrine, Defensiestaf, Den Haag, september 2005.
- Pollaert, Ikol. b.d. Th., ‘Merkava uitgedaagd door Hezbollah’, in: *Infanterie*, maart 2007.
- The Military Balance, IISS, Londen, januari 2007.
- Toekomst Verkenning, Ministerie van Defensie, mei 2006.
- TNO-DVI 2006 A101, Analyse upgrade mogelijkheden voor de Leopard-2A6, juni 2006.
- Vlis, gen. b.d. A.K. van der, ‘Nederland in een veranderende wereld’ in: *Armex*, december 2006.
- Wiggen, kol. O.P. van en Wijnen, Ikol. M.H., ‘Gemechaniseerde eenheden: misvattingen en opvattingen’ in: *Militaire Spectator* 2003 (172) (9) blz. 472-479.
- Wijn, Maj. P.P.B., Vereniging Officieren Cavalerie nummer 3-2006.
- Zucchini, David, Thunder Run. The Armored Strike to Capture Baghdad, New York, 2004.

⁴ Defensiekrant 1 maart 2007, blz. 11.

Dreiging

Waar loert het gevaar tijdens vredesoperaties?

drs. W. Kamphuis, prof. dr. A.L.W. Vogelaar*

Inleiding

Militairen worden opgeleid met het doel te kunnen omgaan met dreiging, er adequaat op te kunnen reageren en, indien nodig, zelf dreiging te kunnen veroorzaken. In hedendaagse missies zijn bepaalde dreigingen prominenter geworden dan in traditionele oorlogvoering. Voorheen was duidelijk wie de vijand was, hoe er tegen die vijand opgetreden moest worden en welke middelen moesten worden ingezet.

In de huidige vredesoperaties is dat veel minder duidelijk. De vijand treedt irregulier op: hij is niet voorspelbaar en strijdt niet altijd volgens de regels. Bovendien kan hij door de technologische ontwikkeling gebruik-

maken van media waarmee hij een groot publiek kan bereiken. Bij dit publiek kan hij angst zaaien door bijvoorbeeld beeldmateriaal te vertonen van de onthoofding van gijzelaars of door berichten te verspreiden van morteraanvallen op militaire kampen.

Hierdoor kan ook angst ontstaan bij het thuisfront van de militairen. Deze angst kan zijn weerslag hebben op de militairen zelf. Militairen moeten zijn opgewassen tegen de dreigingen die deze ontwikkelingen met zich meebrengen. Militairen worden op veel vormen van dreiging goed getraind. Het is echter van belang om oog te houden voor de dreigingen waarmee militairen vandaag de dag daadwerkelijk worden geconfronteerd en welke dreigingen een grote impact op hen hebben.

In dit artikel gaan we op basis van een tiental diepte-interviews met uitgezonden officieren na wat karakteristieke dreigingen zijn tijdens vredesoperaties, wat hun impact is en wat de kenmerken van deze dreigingen zijn.¹ Dit onderzoek heeft als doel kennis van de effecten van dreiging te vergroten.

Om de effecten van dreiging te kunnen verklaren en tegen te gaan, is het

van belang de ‘werkzame bestanddelen’ van dreiging te identificeren. Allereerst lichten we het begrip ‘dreiging’ toe. Vervolgens besteden we aandacht aan de verschillende soorten dreigingen die in de interviews gerapporteerd werden. Hierna bespreken we de factoren die als belangrijkste veroorzakers van de impact van de dreigingen uit de interviews naar voren kwamen.

Vervolgens besteden we aandacht aan de invloed die de factor tijd heeft op de dreiging en aan enkele relevante individuele kenmerken. We eindigen met enkele conclusies en aanbevelingen.

Dreiging

Het begrip ‘dreiging’ is moeilijk te definiëren. Vaak volstaat men met een globale omschrijving als:

een aanstaande gebeurtenis met mogelijk negatieve gevolgen

(zie bijvoorbeeld Argote, Turner & Fichman, 1989). Deze definitie laat veel in het midden, bijvoorbeeld om wat voor soort gevolgen het gaat. Ook houdt deze definitie er geen rekening mee dat wat voor de één een dreiging

* W. Kamphuis is als sociaal psycholoog verbonden aan de Universiteit van Tilburg en maakt deel uit van een samenwerkingsverband tussen de Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie en TNO Defensie en Veiligheid, waarbinnen hij onderzoek doet naar de effecten van dreiging op planning en besluitvorming in teams.

A.L.W. Vogelaar is verbonden aan de Sectie Militaire Gedragswetenschappen en Filosofie van de Nederlandse Defensie Academie in Breda.

¹ De beide auteurs danken de respondenten voor hun medewerking aan dit onderzoek.

is, het voor de ander niet hoeft te zijn en zelfs: wat voor iemand op het ene moment een dreiging is hoeft het voor dezelfde persoon op een ander moment niet te zijn.

Dreiging is dus iets wat tot stand komt in het samenspel tussen het individu en zijn omgeving. Ten slotte laat deze definitie geen ruimte voor de mogelijkheid dat een bedreigende gebeurtenis niet echt hoeft plaats te vinden om toch bedreigend te kunnen zijn. Dreiging definiëren wij hier dan ook als:

een mogelijk aanstaande gebeurtenis die door een of meerdere personen wordt waargenomen als potentiële veroorzaker van materiële of immateriële schade aan, of de obstructie van minstens één van de doelen van die persoon of personen.

Materiële schade kan bijvoorbeeld verlies van geld zijn, immateriële schade bijvoorbeeld fysiek letsel, of gezichtsverlies. Beide soorten schade hebben dus te maken met het verlies van iets wat je hebt. Obstructie van doelen heeft betrekking op het niet meer kunnen bereiken van iets wat je nastreeft.

Aspecten van dreiging

Zoals gezegd komt dreiging tot stand in het samenspel tussen een individu en zijn omgeving. Er bestaat geen 'standaardreactie' op een bepaalde dreiging, die voor iedereen hetzelfde

is. Iemands reactie wordt bepaald door de inschatting die hij maakt na met de dreiging geconfronteerd te zijn. In die inschatting speelt een aantal zaken een rol:

- de kenmerken van de dreiging (bijvoorbeeld het type dreiging, de ernst van de verwachte gevolgen en de beheersbaarheid);
- de kenmerken van de persoon (bijvoorbeeld zijn emotionele stabiliteit, zijn behoefte aan controle en ervaring met de betreffende dreiging);
- de omgevingsfactoren (bijvoorbeeld de steun die iemand van anderen ervaart).

Dit artikel gaat voornamelijk over de kenmerken van de dreiging. Welke soorten gebeurtenissen en welk type informatie leiden tot gevoelens van dreiging in de specifieke context van militairen tijdens vredesoperaties?

Dreiging tijdens vredesoperaties

Om een beeld te krijgen van de verschillende soorten dreigingen tijdens vredesoperaties hebben we diepte-interviews gehouden met tien officieren (variërend in rang van eerste luitenant tot luitenant-kolonel), die op het moment van interviewen recent uitgezonden waren geweest. Zeven van

hen zijn in de periode 2004-2005 op missie geweest naar Irak (SFIR), de andere drie namen in dezelfde periode deel aan missies in Bosnië-Herzegovina (SFOR/EUFOR).

Tijdens de interviews is deze officieren gevraagd naar gebeurtenissen, voorvallen en berichten die een (grote) dreigende impact op hen hadden. Vervolgens werd bij de genoemde incidenten in het interview nagegaan wat nu precies de impact van zo'n incident bepaalde volgens de respondent.

In totaal werden er tweeëntwintig verschillende incidenten genoemd, die volgens de respondenten zelf sterk varieerden in de impact die ze op hen hadden en de gevoelens van dreiging die ze veroorzaakten.

Categorieën

Op basis van de inhoud van deze incidenten is er allereerst een indeling gemaakt in een aantal hoofdcategorieën van vaak genoemde soorten incidenten:

- **doden en gewonden**
(gebeurtenissen waarbij collega's of anderen om het leven komen of gewond raken door aanslagen of ongelukken. Kan zowel betrekking hebben op het zelf aanwezig zijn bij de gebeurtenis als op het krijgen van berichten over de gebeurtenis);
- **daadwerkelijke aanslagen**
(incidenten die te maken hebben met mortier- en raketbeschietingen en aanvallen op patrouilles die op dat moment plaatsvinden of reeds plaatsgevonden hebben);
- **mogelijke aanslagen**
(geruchten onder de plaatselijke bevolking of meldingen van burgers over ophanden zijnde aanslagen en bedreigingen van de opponent);
- **plaatselijke omstandigheden**
(incidenten die te maken hebben met het moeten functioneren in een compleet andere cultuur, het verkeer ter plekke, het gevaar van mij-

Waarschuwingsmarkering voor landmijnen, Bosnië-Herzegovina
(Foto collectie NIMH)

nen en onduidelijkheid over duur van de inzet);

- **interne spanningen**

(spanningen tussen verschillende eenheden, spanningen vanwege verschillende ideeën over de te ondernemen acties, en spanningen zonder duidelijk aanwijsbare oorzaak);

- **het thuisfront**

(berichten over bedreiging van familie, overlijden of ziekte van familie of vrienden, onrust bij het thuisfront door (foutieve) berichtgeving over de missie en relationele problematiek);

- **overig**

(bijvoorbeeld problemen in de samenwerking met coalitiepartijen en persoonlijke frustraties).

Uit deze opsomming blijkt dat het begrip 'dreiging' breed is op te vatten. De genoemde incidenten zijn alle te scharen onder de noemer dreiging doordat ze allemaal mogelijk materiële of immateriële schade aan de militair of de eenheid, of obstructie van te bereiken doelen kunnen veroorzaken.

De bovenstaande categorieën geven een overzicht van de verschillende typen dreigingen waarmee militairen tijdens vredesoperaties te maken kunnen krijgen. De meeste gerapporteerde dreigingincidenten vielen in de categorie 'mogelijke aanslagen': bijna eenkwart van al de incidenten bestond uit dit type dreiging (zie tabel 1).

Ook incidenten die te maken hebben met het thuisfront bleken veel genoemd te worden. Incidenten die te maken hebben met doden en gewonden kwamen het minste voor. In de interviews werd ook nagegaan wat de impact was die het incident had op de respondent. Met impact wordt bedoeld in welke mate de respondent zich bedreigd voelde door het incident en in hoeverre het incident gevolgen had voor taakuitvoering en het algehele functioneren.

In de door de respondenten beschreven incidenten bleek dreiging te kunnen leiden tot gevoelens van spanning of bezorgdheid, onrust, angst, frustratie, boosheid, of zelfs paniek. Het was voor de respondenten vaak lastig om nauwkeurig aan te geven wat de effecten van een dreiging waren op het eigen functioneren of het functioneren van het team. Gevolgen die genoemd werden zijn onder meer: afleiding van de taak, verstoorde besluitvorming, verminderde concentratie, het gevoel heeft de overhand bij besluitvorming, verminderde *situational awareness*, optreden van automatismen, dadendrang, onderlinge spanningen en fricties in het team.

Wanneer dit soort zaken in sterke mate aanwezig waren, spreken we van een grote impact van de dreiging, wanneer ze slechts in geringe mate aanwezig waren, spreken we van een kleine of matige impact van de dreiging. Dreiging kon soms echter ook leiden tot een grotere alertheid, of volstreekte rust. En met betrekking tot de taakuitvoering werd ook wel een verbeterde concentratie genoemd als gevolg van een dreiging.

Ook in deze gevallen spreken we van een kleine impact van de dreiging. Veel van deze reacties en gevolgen komen overigens overeen met individuele stressreacties zoals die bijvoorbeeld door Jacobs (1993) zijn beschreven.

Impact

In tabel 1 hebben we het type dreiging afgezet tegen de impact van de dreiging, om na te gaan of er op basis van deze indeling iets te zeggen is over het effect van de dreiging. Zoals in tabel 1 is te zien, kan er op basis van de indeling in de verschillende typen dreiging niet zo heel veel geconcludeerd worden over de impact van de dreiging.

Voor sommige typen geldt dat de kans wat groter is dat een incident een grote impact heeft dan een kleine of matige impact en voor andere typen incidenten geldt het omgekeerde. Maar voor iedere categorie geldt dat er incidenten zijn met een grote impact en incidenten met een kleine tot matige impact. De categorieën geven dus weinig uitsluitsel over wanneer een dreiging veel invloed zal hebben en ze geven geen inzicht in de werking van dreiging.

Neem bijvoorbeeld de categorie 'mogelijke aanslagen'; hierin zitten zowel incidenten die, zoals blijkt uit de interviews, een groot gevoel van dreiging veroorzaakten en een heel kamp op zijn kop zetten, als incidenten die veel minder impact hadden en de dagelijkse gang van zaken niet eens verstoorden. En dit geldt voor al de categorieën.

Er moet dus iets anders zijn dan het soort dreiging, wat de impact van de dreiging kan verklaren.

Type dreiging	Impact van de dreiging		Totaal
	Klein tot matig	Groot	
Doden en gewonden	1 (20%)	4 (80%)	5
Daadwerkelijke aanslagen	4 (36%)	7 (64%)	11
Mogelijke aanslagen	9 (45%)	11 (55%)	20
Plaatselijke omstandigheden	7 (70%)	3 (30%)	10
Interne spanningen	6 (66%)	3 (34%)	9
Thuisfront	4 (29%)	10 (71%)	14
Overig	8 (62%)	5 (38%)	13
<i>Totaal</i>	39	43	82

Tabel 1. De relatie tussen het type dreiging en de impact van de dreiging

Kenmerken van dreiging

Om meer grip op de werking van dreiging te krijgen is er dus meer informatie nodig dan een indeling in typen dreiging. Er is inzicht nodig in de 'bestanddelen' die een gebeurtenis of een bericht bedreigend maken: welke kenmerken van een dreiging bepalen de impact van die dreiging?

Iedere dreiging kan variëren op een groot aantal dimensies. Een dreiging kan bijvoorbeeld chronisch zijn, of acuut; collectief of individueel; beheersbaar of onbeheersbaar, et cetera. Om nu te kijken welke van deze dimensies een grote invloed hebben op de impact van de dreiging, zijn de genoemde incidenten nader geanalyseerd. Hierbij is allereerst gekeken naar die kenmerken van de dreiging die door de respondenten zelf aangevoerd werden.

Bepaalde kenmerken bleken bij veel incidenten door de respondenten aangevoerd te worden als verklaring voor de impact die het incident had. Bij de incidenten waarbij dit niet het geval was, zijn deze kenmerken afgeleid uit de beschrijving van de incidenten door de respondenten. Op basis hiervan en aansluitend bij eerder onderzoek naar de effecten van dreiging, zijn drie dimensies van dreigingen geformuleerd die een belangrijke rol bleken te spelen in dreigingen van hedendaagse vredesoperaties:

- beheersbaarheid;
- ambiguïteit;
- ernst van de verwachte gevolgen.

Hierna behandelen we de dimensies eerst afzonderlijk, om een duidelijk beeld te geven van wat de betreffende dimensie inhoudt. Naast deze dimensies gaan we ook in op de factor tijd en de individuele verschillen.

Bij de behandeling van deze dimensies dienen telkens incidenten uit de interviews als voorbeeld. Deze incidenten scoren dan hoog op de dimensie waarvoor ze als illustratie worden gebruikt, maar ook de andere dimen-

sies van dreiging kunnen een rol hebben gespeeld. De dreiging die van een incident uitgaat, bleek zelden te verklaren vanuit slechts één dimensie.

Voor de voorbeelden zijn echter incidenten gebruikt waarbij de betreffende dimensie een groot deel van de verklaring vormde voor het gevoel van dreiging dat door het incident werd veroorzaakt. Na de afzonderlijke behandeling geven we een overzicht van de manier waarop de dimensies met elkaar samenhangen bij de beschreven incidenten en welke gevolgen dit had voor de impact van de incidenten.

'Force protection' voor de nieuw aangekomen militairen, Irak, 2004

(Foto AVDD, R. Mol; collectie NIMH)

Beheersbaarheid

Een van de meest onderzochte dimensies van dreiging is de beheersbaarheid van de gebeurtenis. Beheersbaarheid is:

het geloof dat men een reactie tot zijn beschikking heeft die de onaangenaamheid van een gebeurtenis kan beïnvloeden

(Thompson, 1981). Onbeheersbare gebeurtenissen blijken een sterker gevoel van dreiging op te roepen dan beheersbare gebeurtenissen. De mens heeft namelijk een sterke behoefte controle te kunnen uitoefenen

over zijn omgeving (zie bijvoorbeeld Gaillard, 2003; Mandler, 1975). Voor sommige gebeurtenissen geldt dat ze door niemand te beheersen zijn.

Andere gebeurtenissen zijn voor de één beter beheersbaar dan voor de ander. Een adequate training kan er bijvoorbeeld toe leiden dat men het gevoel heeft meer controle over een gebeurtenis te kunnen uitoefenen, waardoor dezelfde gebeurtenis als minder bedreigend zal worden ervaren.

Voor een medewerker van de Explosieven Opruimingsdienst zal het onklaar maken van explosieven een

minder bedreigend gevoel geven dan voor een infanterist, terwijl die infanterist zich waarschijnlijk weer minder bedreigd voelt in een situatie waarin een strijder ontwapend moet worden of een voertuig beveiligd. Beide functionarissen hebben een verschillende training gehad om met verschillende dreigingen te kunnen omgaan.

Uit de interviews kwam beheersbaarheid als een belangrijke dimensie van dreiging naar voren. Uit tabel 2 blijkt allereerst dat driekwart van alle genoemde incidenten slecht beheersbaar was. Verder valt op dat op één na alle incidenten die een grote impact op de

Beheersbaarheid	Impact van de dreiging		Totaal
	Klein tot matig	Groot	
Laag	20	42	62
Gemiddeld tot hoog	19	1	20
Totaal	39	43	82

Tabel 2. De relatie tussen beheersbaarheid en impact van de dreiging

respondent hadden, een lage beheersbaarheid hadden. Daarbij valt te zien dat er in ongeveer de helft van alle gerapporteerde incidenten sprake was van een grote impact als de beheersbaarheid laag was. De tabel laat echter ook zien dat een lage beheersbaarheid niet altijd tot een grote impact leidde: in 20 gevallen was de impact gering of matig.

Dat beheersbaarheid een belangrijk dimensie van de dreiging is wordt bepaald door een van de respondenten als hij vertelt over beschietingen. Hij vergelijkt de beschietingen op het kamp die tijdens UNPROFOR plaatsvonden met de mortieraanvallen tijdens SFIR:

Het gevoel van dreiging op de vloer was tijdens UNPROFOR vele malen groter. Je trekt je namelijk terug in je schulp, je weet niet wat er gebeurt, je laat je tanden niet zien. Tijdens UNPROFOR was het mandaat 'soft' en waren de middelen er niet om er tegen op te treden. Daar hebben ze van geleerd. Tijdens SFIR nam je het gevoel van dreiging weg door bij beschietingen iedereen te alarmeren en 'à la minute' met tientallen militairen het kamp uit te trekken om de daders op te sporen.

Ook werden er mortieropsporingsradars ingezet.

Je neemt dan de dreiging niet weg, maar het is wel goed voor het moreel. Als je mandaat ruimer is en er veel actie plaatsvindt, dan wordt het gevoel van dreiging minder.

Uit dit verhaal komt duidelijk naar voren dat ondanks dat de ernst van de

gebeurtenissen gelijk is, het gevoel van dreiging sterk kan verschillen doordat de militairen het idee hebben dat ze al dan niet wat aan de dreiging kunnen doen.

Het verhaal van een andere respondent laat zien dat zelfs binnen dezelfde missie (SFIR) het gevoel van dreiging door beschietingen sterk kon verschillen, doordat de mogelijkheden om de dreiging te beheersen per individu verschilden. Deze respondent behoorde zelf bij de groep die bij een mortieralarm direct het kamp uittrok om de daders op te sporen.

Het was prettiger om eruit te kunnen dan op het kamp te blijven. Op zo'n moment sta je niet stil bij de dreiging. Maar de mensen die op het kamp bleven, die hadden heel angstvallig hun portofoon naast het bed staan met ons net op, om te kunnen volgen wat wij allemaal deden. Op die mensen heeft het veel meer impact gehad.

Dit gekluisterd zitten aan de portofoon is overigens een mooie illustratie van het gegeven dat mensen alles aangrijpen om maar het gevoel te krijgen een bedreigende situatie enigszins te kunnen beheersen.

Zaken als mandaat, materiaal en functie kunnen er dus voor zorgen dat dreigingen die zich ter plaatse voordoen beheerst kunnen worden. Er zijn echter ook zaken die in het missiegebied onveranderd slecht beheersbaar zijn voor de militairen en daardoor potentieel veel invloed kunnen hebben, zoals het thuisfront.

Militair van Dutchbat tijdens een patrouille van UNPROFOR
(Foto Mindef, dv, R. van Bakel; collectie NIMH)

Militair van Dutchbat tijdens een sociale patrouille bij Srebrenica

(Foto Mindef, DV, R. van Bakel; collectie NIMH)

Zoals blijkt uit de interviews kon berichtgeving in de media bijvoorbeeld voor veel onrust zorgen bij het thuisfront. Het kwam voor dat de militairen bijvoorbeeld via radio Veronica te horen kregen dat er een bomaanslag op hun kamp was geweest, terwijl ze daar zelf niets van hadden gemerkt. De onrust die dit thuis veroorzaakte had echter wel een flinke weerslag op de manschappen.

Ook aanslagen die wel hadden plaatsgevonden en waarbij Nederlandse militairen waren omgekomen of gewond geraakt leidden tot een gevoel van onmacht. Een van de respondenten vertelde:

In Nederland horen ze alleen maar dat er een Nederlander is omgekomen en jij bent dan niet in staat te vertellen dat jij het niet bent geweest. Het eerste waar je behoefte aan hebt is met thuis communiceren, maar je bent zelf verantwoordelijk voor de procedure waardoor dat niet kan. Je voelt je dan machteloos.

Problemen die kunnen spelen bij het thuisfront zijn voor de militair nauwelijks te beheersen, waardoor ze een

grote invloed kunnen hebben. Uit de interviews kwamen zaken naar voren als het overlijden van een naaste, ziekte of overspannenheid van de partner en problemen in de opvoeding. De militair krijgt dit wel allemaal te horen van het thuisfront, maar is vaak niet in staat om er zelf actie op te ondernemen.

Ook is het wel voorgekomen dat partners van militairen bedreigd werden met anonieme telefoontjes midden in de nacht of met anonieme e-mailtjes. De militair zelf kon daar ter plekke niets aan doen; hij kon de dreiging niet zelf beheersen, met als gevolg dat hij zijn aandacht maar moeilijk op het werk kon richten.

Wel werd dan de marechaussee, de MIVD (Militaire Inlichtingen en Veiligheidsdienst) en de lokale politie ingeschakeld om te trachten de dreiging weg te nemen. In het ergste geval kon het thuisfront onderduiken of politiebescherming krijgen. Al dit soort zaken kon echter zo sterk gaan interfereren met de werkzaamheden van de betrokkene dat het voor hem niet meer mogelijk was de missie af te maken en dat hij terug naar huis moest worden gestuurd.

De conclusie kan worden getrokken dat de beheersbaarheid van een dreiging in sterke mate de impact van een dreiging bepaalt. Als mensen het gevoel hebben geen controle te hebben over een dreiging, dan is de kans groot dat de dreiging veel impact op ze heeft.

Als ze daarentegen het gevoel hebben zelf iets te kunnen doen om de dreiging aan te pakken zullen ze een minder machteloos gevoel hebben en zal de dreiging in veel minder sterke mate interfereren met de taakuitvoering. Of een dreiging beheersbaar is, hangt af van de gebeurtenis zelf, van de persoon en van de omgeving.

Ambigüiteit

Een dimensie van dreiging die gerelateerd is aan beheersbaarheid, is de ambigüiteit van een dreiging. Ambigüiteit heeft te maken met het ontbreken of niet helder zijn van informatie, of de aanwezigheid van conflicterende informatie of informatie die tegen de verwachtingen ingaat. Als het moeilijk is om op basis van de aanwezige informatie een inschatting van een dreiging te kunnen maken, spreken we van een ambigue dreiging.

Een ambigue dreiging leidt vaak tot een verminderd gevoel van beheers-

Ambigüiteit	Impact van de dreiging		Totaal
	Klein tot matig	Groot	
Laag tot gemiddeld	35	21	56
Hoog	4	22	26
Totaal	39	43	82

Tabel 3. De relatie tussen ambigüiteit en impact van de dreiging

baarheid, omdat niet duidelijk is waar precies op gereageerd moet worden, laat staan op wat voor manier. Ambigue gebeurtenissen of informatie zullen dus eerder als bedreigend worden geïnterpreteerd dan eenduidige. Echter, niet-ambigue dreigingen zijn niet per definitie beheersbaar.

Uit tabel 3 blijkt dat er in ongeveer eenderde van de gerapporteerde incidenten sprake was van een hoge ambigüiteit. Als dit het geval was, dan had de dreiging ook bijna altijd een grote impact. Als de ambigüiteit van de dreiging laag tot gemiddeld was, dan was de impact van de dreiging in de meeste gevallen klein tot matig.

De ambigüiteit die door de respondenten beschreven werd, had vaak te maken met het 'niet helder kunnen krijgen van het plaatje' door de vaagheid van berichten. Maar ook de am-

bigüiteit van de omgeving kon een sterk gevoel van dreiging oproepen als men bijvoorbeeld 's nachts in de stad moest zijn en er bevolking op de been was waarvan niet duidelijk was wat hun bedoelingen waren.

Een respondent beschreef de volgende situatie.

Voorafgaand aan een operatie hadden we een pittig gesprek met de lokale autoriteiten. Het gesprek werd in gebrekkig Engels via een tolk gevoerd. Na afloop van de discussie liepen we naar buiten. Eén van de functionarissen kwam achter mij aan en vroeg mij in het Duits: 'Hoe gaat het met je twee dochters, is alles goed thuis?' Wat me direct opviel, was dat de vraag in het Duits werd gesteld, terwijl de gesprekken in gebrekkig Engels hadden plaatsgevonden. Toch antwoordde ik hem nog heel vriendelijk in het Duits en liep vervolgens door.

Toen pas gingen m'n nekharen overeind staan: Huh? Hoe weet hij dat ik twee dochters heb? Ik heb het hem niet verteld... Hoe weet die vent dat? Het leek zo'n beleefde vraag, maar door de voorafgaande discussie over die operatie kwam het in een heel ander daglicht te staan. En dan ga je piekeren. Moet ik dit nou opvatten als een dreiging? Of is het gewoon een beetje patsierigheid, zo van: ik weet wat van je.

Wat wint die vent ermee? Wat wil hij dan? Zou hij echt... En je komt er dus niet achter. Het viel niet te verifiëren. Dus dat geeft onzekerheid. Ik kwam echt in een emotionele golfbeweging terecht: angst, kwaadheid en ontkenning wisselden elkaar af. Het is je meest dierbare en tegelijk meest kwetsbare punt. Het hield me behoorlijk bezig, zeker als ik niets te doen had. Maar je weet ook dat het je eigenlijk niet bezig mag houden, omdat je gewoon je werk te doen hebt.

Ik heb uiteindelijk besloten om er niets mee te doen, maar dat was wel een heel moeilijke beslissing. Door de onzekerheid bleef het maar malen in mijn hoofd. Pas op het moment dat de voorgenomen operatie afgerond was, kon ik het weer echt loslaten.

Irak, 2003. Bij Al Khidir wordt de colonne gereedgemaakt voor vertrek naar Shaibah

(Foto AVDD, R. Gieling; collectie NIMH)

Ambigüiteit van de dreiging roept echter niet altijd méér gevoelens van dreiging op dan eenduidigheid van de dreiging. In het geval van een onbeheersbare, onafwendbare dreiging kan ambigüiteit of onvoorspelbaarheid zelfs prettiger en minder bedreigend zijn dan eenduidigheid of voorspelbaarheid.

Onduidelijkheid over de gebeurtenis kan dan het gevoel van dreiging verminderen door alternatieve, minder bedreigende interpretaties van de betekenis van de situatie toe te laten (Lazarus & Folkman, 1984) en door ontkenning van de dreiging en afleiding van de aandacht te vergemakkelijken.

Ernst van de verwachte gevolgen

Een laatste en voor de hand liggende dimensie is de ernst van de verwachte gevolgen van de dreiging. Bij de ene dreiging zullen de verwachte gevolgen veel ernstiger zijn (bijvoorbeeld mogelijk verlies van eigen leven) dan bij een andere dreiging (bijvoorbeeld mogelijk verlies van materieel). Dit heeft gevolgen voor de impact die de dreiging heeft, zoals ook blijkt uit tabel 4.

Een groot deel van de gerapporteerde incidenten had ernstige verwachte gevolgen en in het merendeel van deze incidenten had de dreiging een grote impact. In die gevallen waarin de ernst van de verwachte gevolgen laag was, was de impact van de dreiging over het algemeen klein tot matig.

Ter illustratie het verhaal van een respondent uit een bataljonsstaf, die vertelde over de beschieting met een RPG (*Rocket Propelled Grenade*) van het CPA (*Coalition Provisional Authority*) House in Irak.

Van tevoren hadden we al berichten gekregen vanuit de lokale bevolking dat ze het CPA House wilden gaan aanvallen. Dus we hadden er de nodige maatregelen op genomen. Het CPA House lag op vier à vijf kilometer afstand van de commandopost van het bataljon en viel onder de primaire verantwoordelijkheid van de compagnie. Wij zouden dus alleen bijspringen als de compagniescommandant hulp nodig had.

Op een gegeven moment hoorden we in de commandopost een heel harde, zware knal. Op dat moment gaat er een knop bij je om, je slikt; wat is er aan de hand, heb ik gewonden, heb ik doden? (...) Op het moment dat je die knal hoort, weet je niet wat het is, maar het was echt een dikke boem. Het kan een autobom zijn, het kan wat anders zijn, maar je moet ingesteld zijn op het ergste. En je weet wat voor impact een autobom kan hebben.

Voor de respondent had de onzekerheid in de eerste minuten na de aanslag een grote impact. Iedereen in de

Ernst van verwachte gevolgen	Impact van de dreiging		Totaal
	Klein tot matig	Groot	
Laag tot gemiddeld	19	10	29
Hoog	20	33	53
Totaal	39	43	82

Tabel 4. De relatie tussen de ernst van de verwachte gevolgen en de impact van de dreiging

commandopost zat te wachten op een bericht. Het moment dat dat bericht na een paar minuten (die veel langer leken te duren) binnenkwam, was volgens de respondent een heel spannend moment.

Eenzijds was het de ambiguïteit van de gebeurtenis die bij de respondent zorgde voor een grote impact. Uit zijn woorden blijkt echter ook de ernst van de verwachte gevolgen mee te spelen. Doordat de aanslag met zo'n enorme dreun gepaard ging, leek de kans op ernstige gevolgen (meerdere doden en gewonden) groot. Hierdoor had de aanslag een grote impact.

Achteraf bleek het dus om een RPG te gaan en had het afgevuurde projectiel gelukkig zijn doel gemist, waardoor er geen gewonden waren gevallen.

Welke gevolgen als ernstig worden gezien hangt samen met het doel dat een persoon heeft. In dit geval werd het doel om met z'n allen heelhuids

die klonk als een autobom, dan wanneer de aanslag als een enkel geweer-schot had geklonken. De ernst van de verwachte gevolgen van een dreiging heeft te maken met *de mate* waarin het bereiken van een doel wordt bedreigd.

Daarnaast wordt die ernst bepaald door *het belang* dat een individu hecht aan het doel dat wordt bedreigd. Sommige doelen zijn belangrijker voor het individu dan andere. Stel dat het in het bovengenoemde incident zeker zou zijn dat er geen eigen personeel bij betrokken was, maar bijvoorbeeld alleen materieel. In dat geval zou de impact van de knal waarschijnlijk minder groot zijn geweest.

Hoe groter dus het belang, hoe groter de ernst van de verwachte gevolgen, hoe bedreigender de gebeurtenis. Ten slotte wordt de ernst van de verwachte gevolgen van een gebeurtenis ook bepaald door *het aantal* doelen dat door de gebeurtenis wordt bedreigd; hoe meer doelen, des te bedreigender de gebeurtenis.

In veel gevallen zullen dus dreigingen met ernstige verwachte gevolgen een grote impact hebben en sterke gevoelens van dreiging veroorzaken. Wat echter opvalt in tabel 4 is dat een hoge ernst lang niet altijd gepaard gaat met een grote impact, en, misschien nog wel opvallender, dat incidenten met een lage tot gemiddelde ernst van verwachte gevolgen toch een grote impact kunnen hebben.

In deze gevallen spelen kennelijk de eerder behandelde dimensies beheersbaarheid en ambiguïteit een doorslaggevende rol. Omdat voor iedere dreig-

Beheersbaarheid	Ambigüiteit	Ernst van verwachte gevolgen	Impact van de dreiging		Totaal
			Klein tot matig	Groot	
Laag	Laag tot gemiddeld	Laag tot gemiddeld	12	6	18
		Hoog	5	14	19
	Hoog	Laag tot gemiddeld	3	3	6
		Hoog	0	19	19
Gemiddeld tot hoog	Laag tot gemiddeld	Laag tot gemiddeld	4	1	5
		Hoog	14	0	14
	Hoog	Laag tot gemiddeld	1	0	1
		Hoog	1	0	1
<i>Totaal</i>			39	43	82

Tabel 5. De relatie tussen de drie dimensies en de impact van de dreiging

ging geldt dat de impact wordt bepaald door het samenspel van de verschillende dimensies, geven we hier een overzicht van de manier waarop de dimensies van de gerapporteerde incidenten met elkaar samenhangen en de gevolgen die dit had voor de impact van de dreiging.

De dimensies gecombineerd

In tabel 5 zijn de drie behandelde dimensies van dreiging gezamenlijk afgezet tegen de impact van de dreiging. Op basis van deze figuur kunnen er enkele definitieve conclusies getrokken worden over de werking van dreiging. Zo valt in de figuur te zien dat bijna de helft (19 van de 43) van de incidenten die een grote impact hadden allemaal in één cel vallen: incidenten met een lage beheersbaarheid, een hoge ambigüiteit en een hoge ernst van de verwachte gevolgen.

Als deze combinatie van kenmerken aanwezig is, dan is de impact van de dreiging altijd groot (19 versus 0). Daarnaast zien we dat bij de tien incidenten waarvan de ernst van de verwachte gevolgen relatief laag was, maar de impact van de dreiging toch groot, de beheersbaarheid in praktisch al die gevallen (9 van de 10) een cruciale rol speelde: dreigingen met relatief niet-ernstige verwachte gevolgen kunnen dus toch het functioneren ernstig belemmeren als ze niet beheersbaar zijn.

Ook het omgekeerde geldt: een dreiging die wel ernstige verwachte gevolgen heeft maar goed beheersbaar is, leidde bij de respondenten niet tot een sterk gevoel van dreiging, aangezien een hoge beheersbaarheid praktisch altijd leidt tot een verminderde impact.

Ten slotte valt te zien dat een hoge ambigüiteit vrijwel altijd samengaat met een lage beheersbaarheid (25 versus 2). Het is bij een ambigue dreiging niet duidelijk waar precies op gereageerd moet worden, en hoe er gereageerd moet worden, waardoor de dreiging moeilijk te beheersen is. De combinatie van hoge ambigüiteit en lage beheersbaarheid gaat in het merendeel van de gevallen samen met een grote impact van de dreiging (22 versus 3).

De factor tijd

Naast de drie behandelde dimensies beheersbaarheid, ambigüiteit en ernst van de verwachte gevolgen, is er zoals gezegd nog een andere factor die van belang is bij het veroorzaken van gevoelens van dreiging: tijd. We behandelen deze factor hier apart, omdat hij in de interviews bij lang niet alle incidenten ter sprake kwam.

Dat tijd echter wel degelijk invloed heeft op de impact van een dreiging,

mag uit het volgende voorbeeld blijken. Op basis van de dimensies beheersbaarheid, ambigüiteit en ernst van de verwachte gevolgen, zou de dood voor iedereen een constante dreiging moeten zijn; niemand kan er aan ontkomen, niemand weet precies wat er met je gebeurt en niks heeft ernstiger gevolgen. Toch ervaren de meeste mensen de dood niet als een constante dreiging. Pas op het moment dat mensen aan hun sterfelijkheid herinnerd worden, ontstaat een gevoel van dreiging en heeft dat allerlei gevolgen voor hun denken en handelen (*Terror Management Theory*: Greenberg, Pyszczynski & Solomon, 1986; zie ook: Van den Berg, Soeters en Dechesne, 2006).

De dreiging wordt daarbij sterk vergroot wanneer de verwachte gebeurtenis nabij is in de toekomst. Een persoon die te horen heeft gekregen dat hij nog twee maanden heeft te leven, ervaart een grotere dreiging van de dood dan andere mensen. Een gebeurtenis die dus meer nabij is in de toekomst, is over het algemeen meer bedreigend dan gebeurtenissen die verder weg zijn.

Daarnaast komt echter uit onderzoek van Paterson en Neufeld (1987) naar voren dat als iemand bericht krijgt over een ophanden zijnde bedreigende gebeurtenis, de gevoelens van dreiging sterker kunnen worden naarmate

de anticipatietijd (de tijd die verstrijkt tussen de eerste aankondiging en het optreden van de gebeurtenis) langer is.

Ten slotte valt er onderscheid te maken tussen acute dreiging en chronische dreiging. Een acute dreiging is relatief plotseling, heftig, van korte duur en vergt een snelle reactie. Chronische dreiging is altijd aanwezig, maar minder prominent dan acute dreiging. Chronische dreiging vraagt ook niet direct om een reactie van degene die bedreigd wordt.

Uit diverse onderzoeken bij Nederlandse militairen komt naar voren dat chronische dreiging leidt tot gewenning en daarmee vaak tot terugkerende onachtzaamheid (Vogelaar, Kramer, Op den Buijs & Peters, 2001; Vogelaar e.a., 1997).

Uit de interviews komt de complexe rol die de factor tijd speelt goed naar voren. Zo vertelde een van de respondenten dat het alarm voor een mortierbeschieting een sterker gevoel van dreiging veroorzaakte dan de berichten dat er 's avonds mortierbeschietingen op het kamp zouden gaan plaatsvinden. Beide 'berichten' hebben betrekking op hetzelfde gebeurtenis, maar toch wekt het ene een sterker gevoel van dreiging op dan het andere.

In het eerste geval laat het alarm voor de mortierbeschieting weten dat de dreiging heel nabij is en in het tweede geval is de dreiging verder weg. Het effect van de nabijheid in de toekomst van de dreiging kan hier dus deels verklaard worden door de factor beheersbaarheid: het alarm laat weten dat er op zeer korte termijn mortieren op het kamp terecht zullen komen en dat daar weinig meer aan te doen is. De beheersbaarheid is dus laag.

Nederlands (links) en Amerikaans konvooi op de weg van Tarin Kowt naar Kandahar Airfield. Vijf minuten later blijkt dat het Amerikaanse konvooi is getroffen door een IED. Er waren geen gewonden

(Foto AVDD, G. van Es; collectie NIMH)

De berichten over mortierbeschietingen die in de avonduren zullen plaatsvinden daarentegen geven nog voorbereidingstijd en dus de mogelijkheid om de dreiging te beheersen. Een andere respondent vertelde dat er veel dreiging uitging van die keren dat er steeds meer bewijs binnenkwam dat de vijand op die en die datum het kamp zou aanvallen. Volgens hem ging de minste dreiging uit van berichten *dat* de vijand zou gaan aanvallen, meer dreiging van berichten die precies vermeldden *wanneer* de vijand zou gaan aanvallen, maar de meeste dreiging ging uit van berichten dat de vijand *in een bepaalde periode* zou gaan aanvallen.

In dit voorbeeld speelt naast de factor tijd ook de ambiguïteit van de dreiging een rol: de respondent had liever zekerheid over het moment waarop de vijand zou gaan aanvallen, dan dat hij zeker wist dat de vijand in een bepaalde periode zou gaan aanvallen maar geen duidelijkheid had over het precieze moment.

Opvallend is dat als de dreiging nog meer ambigu werd (berichten *dat* de vijand zou gaan aanvallen), de impact van de dreiging weer afnam. Wellicht speelt hierbij ook een rol dat de berichten *dat* de vijand zou gaan aanvallen frequent voorkwamen, waardoor dit een min of meer chronische dreiging werd, waarbij gewenning optrad. Als er specifiekere berichten binnenkwamen, kon deze chronische dreiging een acutere vorm aannemen, die een grotere impact had. En als deze acutere dreiging dan ook nog ambigu was (de vijand valt in een bepaalde periode aan), dan was de impact het grootst.

Een andere respondent vertelde ten slotte dat er op een dag heel concrete en betrouwbare aanwijzingen binnenkwamen dat ze die avond, of de volgende avond, met mortieren beschoten zouden worden. Vergeleken met de chronische dreiging van dit soort beschietingen (vanwege gebeurtenissen bij andere compagnieën en vage berichten in de trant van 'jullie komen

ook een keer aan de beurt'), was de respondent eigenlijk wel blij met deze acute maar concrete dreiging; het gaf hem de mogelijkheid om zich goed voor te bereiden.

Hier kan je tenminste wat mee. Een dergelijke dreiging geeft een opening om een actie te plannen.

Voor de laatstgenoemde respondent bood de zekerheid van de dreiging in de nabije toekomst, hem de mogelijkheid om iets aan de dreiging te doen, de dreiging te beheersen. Dit resulteerde in een relatief positief gevoel.

Al met al is de relatie tussen de factor tijd en dreiging complex. In sommige gevallen levert een gebeurtenis die dichterbij is een grotere dreiging op dan een gebeurtenis verder weg. In andere gevallen is een vage gebeurtenis verder weg weer bedreigender dan een zekere gebeurtenis dichterbij. De veronderstelling is dat in veel gevallen de beheersbaarheid van de gebeurtenis een belangrijke verklarende factor is.

Individuele kenmerken

Ervaring

De gehouden interviews waren vooral gericht op de kenmerken van bedreigende omstandigheden. In de interviews kwam echter ook regelmatig naar voren dat iemands reactie op een dreiging ook wordt bepaald door de persoonlijke kenmerken van het individu. Zo gaven verschillende respondenten aan dat ze zich minder bedreigd voelden door bepaalde zaken of zich er minder door lieten afleiden dan anderen vanwege hun ervaring.

Ervaring met soortgelijke omstandigheden tijdens eerdere uitzendingen bijvoorbeeld, leidde er volgens deze respondenten toe dat ze onder dreiging beter in staat waren om breed en genuanceerd te blijven kijken, vooruit te denken en zich niet alleen op de dreiging te focussen, maar ook oog te hebben voor andere zaken van belang, zoals de reacties van anderen of het doel van de missie.

Als voorbeeld kan het volgende voorval genoemd worden.

Na een aanslag op een Nederlandse patrouille en allerlei provocaties die daaromheen plaatsvonden (beschietingen van andere patrouilles, openlijk verboden wapenbezit, anti-Nederlandse leuzen, et cetera) wilde een deel van de staf (vooral de jongere officieren) een daad stellen. Ze wilden niet met zich laten sollen onder het motto: 'als je een mep krijgt, moet je terug slaan, omdat je anders niet meer geloofwaardig bent'. Een ander deel (de oudere officieren) wilde zich juist niet laten provoceren, omdat ze dachten dat ze daarmee het vertrouwen van de bevolking zouden verliezen en dus het doel van de missie in gevaar zouden brengen.

In de staf heeft zich toen een flinke discussie afgespeeld, waarbij de commandant uiteindelijk heeft besloten de lokale politie haar werk te laten doen en zich niet te laten provoceren. Volgens sommige respondenten was een belangrijk verschil tussen de officieren die niet met zich wilden laten sollen en de officieren die zich niet wilden laten provoceren, het verschil in ervaring. Die ervaring zorgde ervoor dat na de aanslag de oudere officieren zich in hun besluitvorming niet lieten leiden door gevoelens, maar oog hielden voor het grotere geheel van de missie.

Verantwoordelijkheidsgevoel

Een ander persoonlijk aspect dat meerdere malen de revue passeerde was verantwoordelijkheidsgevoel. In die gevallen waarin de respondent zich verantwoordelijk voelde voor anderen of de verantwoordelijkheid voelde om handelend op te treden in de aanwezigheid van een dreiging, leidde die situatie tot extra sterke gevoelens van dreiging.

Zo beschreef een respondent een situatie waarin de Britten een Iraakees gingen oppakken, en er van hem en zijn chauffeur en medepassagier werd verwacht dat ze deel zouden nemen aan die arrestatie. Dit zat de respondent helemaal niet lekker, omdat hij zich verantwoordelijk voelde voor de beide anderen die op die situatie niet goed waren voorbereid. Het was dan ook een hele opluchting toen 'de vogel gevlogen' bleek te zijn.

Een andere respondent vertelde dat de dreiging van een hinderlaag een grotere impact op hem had dan de dreiging van een autobom, onder meer omdat je in een hinderlaag handelend

moet optreden, terwijl je bij een autobom toch niets terug kan doen. Dit brengt met zich mee dat men zich in verschillende mate verantwoordelijk voelt.

Ook in andere incidenten kwam terug dat verantwoordelijkheidsgevoel de gevoelens van dreiging kan versterken. Hiermee bevinden commandanten zich in een kwetsbare positie. Eerder onderzoek onder Zweedse militairen die tijdens vredesoperaties bloot hadden gestaan aan levensbedreigende omstandigheden ondersteunt dit idee (Wallenius, Johansson & Larsson, 2002).

Sommige respondenten gaven overigens ook aan dat ze door hun gevoel van verantwoordelijkheid voor anderen en voor de missie beter onder dreiging presteerden dan wanneer ze die verantwoordelijkheid niet hadden gehad. Kennelijk kan die verantwoordelijkheid er ook voor zorgen dat er een spanningsniveau wordt bereikt waarop optimaal gepresteerd kan worden.

Verwachtingen

Een laatste individueel kenmerk dat uit de interviews naar voren kwam, had te maken met verwachtingen. Meerdere malen gaven respondenten aan dat bepaalde incidenten niet zo'n sterk gevoel van dreiging veroorzaakten, omdat zij van te voren al de verwachting hadden met dit soort zaken in aanraking te komen. Mentaal had de respondent zich er dan al op voorbereid, waardoor de confrontatie met het daadwerkelijke incident minder gevoelens van dreiging oproep.

Omgekeerd werkte dit effect van verwachting ook. Als respondenten van te voren niet de verwachting hadden met bepaalde dreigingen in aanraking

te komen terwijl dat wel gebeurde, dan leidden deze dreigingen tot sterke reacties.

Zo was een van de respondenten eerder op missie geweest naar een gebied waarvan hem voorgespiegeld werd dat het er relatief rustig was. Ter plekke bleek het echt oorlog te zijn. Doordat hij hier niet goed op voorbereid was, hadden allerlei dreigingen een sterke impact op hem.

Verwachting en voorbereiding hangen vanzelfsprekend nauw met elkaar samen. Een goede voorbereiding leidt ertoe dat mensen het gevoel hebben effectief met de dreiging om te kunnen gaan.

Dit wordt ook wel 'self-efficacy' (Bandura, 1977) genoemd. Als de 'self-efficacy' van een persoon hoog is, heeft hij het gevoel om te kunnen gaan met de eisen die de omgeving stelt en alleen al dit gevoel kan

**Mariniers in Mazar e Sharif,
Afghanistan, 2005.**

**'Een goede voorbereiding
leidt ertoe dat mensen het gevoel
hebben effectief met de dreiging
om te kunnen gaan'**

(Foto AVDD, R. Mol; collectie NIMH)

ertoe leiden dat hij daadwerkelijk effectiever om weet te gaan met die eisen.

Ten slotte

In dit artikel hebben we op basis van diepte-interviews met officieren die recent hadden deelgenomen aan missies een beeld proberen te schetsen van de aard van dreiging tijdens huidige vredesoperaties. Allereerst hebben we een overzicht gegeven van de verschillende soorten dreigingen waarmee militairen tijdens deze vredesoperaties te maken kregen.

De interviews lieten een grote verscheidenheid aan dreigingen zien, die voor een groot deel in een zestal categorieën uiteenvielen: doden en gewonden, daadwerkelijke aanslagen, mogelijke aanslagen, plaatselijke omstandigheden, interne spanningen en het thuisfront.

Omdat aan deze verschillende categorieën van dreigingen niet viel af te lezen wat voor soort dreigingen een grote impact hadden, hebben we verder onderzocht welke kenmerken van de dreiging belangrijke determinanten zijn van de impact die de dreiging op de militairen heeft.

Uit de analyse bleek dat veel van de gerapporteerde dreigingen niet of slecht beheersbaar waren en dat dit een belangrijke verklarende factor was voor de impact van de dreiging. Er bleek ook een sterke relatie tussen ambiguïteit en beheersbaarheid: als een dreiging in sterke mate ambigu was, dan bleek deze ook bijna altijd onbeheersbaar te zijn. Sterk ambigu incidenten hadden hierdoor vrijwel altijd een grote invloed op de respondent.

Ten slotte had een groot deel van de incidenten ernstige verwachte gevolgen. Voornamelijk als de dreiging dan ook onbeheersbaar en ambigu was, leidde dit soort incidenten tot sterke gevoelens van dreiging en gevolgen voor het functioneren.

De indeling in categorieën van veel voorkomende incidenten kan worden gebruikt om bij de militair in de voorbereiding op missies een realistisch beeld te scheppen van wat hem of haar in het missiegebied staat te wachten. Voor elk van de categorieën zouden typische cases ontwikkeld en gebruikt kunnen worden, zodat confrontatie met elk van deze dreigingen tijdens de missie minder impact heeft op de militair, omdat de verwachtingen hiermee geconfronteerd te zullen worden al aanwezig zijn.

Belangrijker echter is nog om in training en opleiding aandacht te besteden aan de manier waarop de kenmerken van dreiging de reacties op de dreiging bepalen. De interviews lieten zien dat de aard van de huidige vredesoperaties en het optreden van de vijand tijdens deze operaties militairen noodzaakt in hedendaagse missies om te kunnen gaan met onbeheersbare en ambigue dreigingen. In de voorbereidingen op missies zal hier dus ook aandacht voor moeten zijn.

Op beheersbare dreigingen wordt veelal uitgebreid getraind; trainingen zitten vaak zo in elkaar dat de doelen uiteindelijk haalbaar zijn en de dreigingen controleerbaar. Maar de interviews laten zien dat het vooral de onbeheersbare dreigingen zijn die een grote impact kunnen hebben, zelfs als de ernst van de verwachte gevolgen van de dreiging maar gering is. Militairen zouden daar dus (tot op de hoogste niveaus) al tijdens trainingen mee geconfronteerd moeten worden.

Op deze manier kunnen ze ervaren wat de impact is van onbeheersbaarheid en kunnen hen methodes worden aangeleerd om met dergelijke dreigingen om te gaan. Hetzelfde geldt voor ambiguïteit. Het is belangrijk dat militairen in hun trainingen worden geconfronteerd met grote onzekerheid en met situaties die zó onduidelijk zijn dat de juiste manier van optreden niet voor de hand ligt. Als deze ervaringen op een goede manier begeleid worden, dan zal dat

zijn vruchten afwerpen in het operatiegebied.

Door zo te trainen aan de hand van de dimensies van dreigingen, zullen aangeleerde vaardigheden bovendien kunnen generaliseren naar bedreigende situaties die dezelfde kenmerken vertonen, zonder dat er op deze specifieke situaties getraind is. Militairen zullen zo uiteindelijk nog beter voorbereid zijn op de hedendaagse missies

Literatuur

- Argote, L., Turner, M.E. & Fichman, M. – 'To centralize or not to centralize: The effects of uncertainty and threat on group structure and performance'. *Organizational Behavior & Human Decision Processes* 43 (1989) 58-74.
- Bandura, A., – 'Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change'. *Psychological Review* 84 (1977) 191-215.
- Gaillard, A.W.K. – *Stress, productiviteit en gezondheid*. Nieuwezijds, Amsterdam, 2003.
- Greenberg, J., Pyszczynski, T., & Solomon, S. – 'The causes and consequences of the need for self-esteem: A terror management theory'. In: R.F. Baumeister (Red.), *Public self and private self* (pp. 189-212). Springer-Verlag, New York, 1986.
- Jacobs, R.W. – 'Stress, het operationele optreden en psychologische ondersteuning'. *Militaire Spectator*, 162 (1993) (6) 252-258.
- Lazarus, R.S., & Folkman, S., – *Stress, appraisal and coping*. Springer, New York, 1984.
- Mandler, G., – *Mind and emotion*. Wiley, New York, 1975.
- Paterson, R.J., & Neufeld, R.W.J., – 'Clear danger: Situational determinants of the appraisal of threat'. *Psychological Bulletin* 101 (1987) 404-416.
- Thompson, S.C., – 'Will it hurt less if I can control it? A complex answer to a simple question'. *Psychological Bulletin* 90 (1981) 89-101.
- Van den Berg, C.E., Soeters, J.M.L.M., & Dechesne, M., – 'Effecten van doodsdreiging tijdens vredesoperaties'. *Militaire Spectator* 175 (2006) (7/8) 308-319.
- Vogelaar, A.L.W., Kramer, F.J., Metselaar, M., Witteveen, A., Bosch, J., Kuipers, H., & Nederhof, F., – *Leiderschap in crisissituaties*. KMA, Breda, 2001.
- Vogelaar, A.L.W., Kramer, F.J., Op den Buijs, T.P., & Peters, N.C.W., – *Leiderschap bij vredesoperaties*. KMA, Breda, 2001.
- Wallenius, C., Johansson, C.R., & Larsson, G., – 'Reactions and performance of Swedish peacekeepers in life-threatening situations'. *International Peacekeeping* 9 (2002) 133-152.

Daarom Noorwegen!

Samenwerking tussen de Nederlandse en Noorse landmacht

P. Teeuw – luitenant-kolonel der cavalerie*

Inleiding

Een operatie waarin de Nederlandse krijgsmacht zonder internationale partners optreedt is bijna niet meer voor te stellen. Louter Nederlandse operaties vinden alleen binnen de landsgrenzen plaats, en zelfs dan ontkomen we bijna niet aan het samenwerken met andere naties of internationale organisaties. Puur *non-combined* optreden bestaat niet meer. Daarnaast nemen de hoeveelheid taken en missies toe terwijl de beschikbare middelen en budgetten niet navenant stijgen. We moeten meer met minder doen. Om *combined* optreden mogelijk te maken, en om zo efficiënt mogelijk te zijn, werkt de krijgsmacht niet alleen gedurende operaties met andere landen samen. Militaire samenwerking met Groot-Brittannië, Duitsland en Amerika is ons allen bekend. Minder bekend is de militaire samenwerking tussen Noorwegen en Nederland.

Velen weten dat de Nederlandse mariniers nagenoeg ieder jaar in Noorwegen oefenen en dat de luchtmacht regelmatig in Noorwegen traint. De Koninklijke Landmacht daarentegen is veel verder gegaan en heeft gekozen voor een structurele vorm van samenwerking met de Noorse landmacht.

In dit artikel ga ik hierop in en sta stil bij de mogelijkheden die deze samenwerking biedt. Om uit te leggen waarom deze samenwerking met Noorwegen van belang is, ga ik eerst in op de internationale positie van Noorwegen en het Noorse veiligheidsbeleid. Daarna verklaar ik de militair-politieke situatie en de laatste ontwikkelingen hiervan. Vervolgens ga ik dieper in op de huidige en toekomstige samenwerking tussen de beide landmachten en sta stil bij de redenen waarom de Nederlandse landmacht zich richt op deze samenwerking met de Noorse landmacht.

Internationale positie van Noorwegen

Noorwegen is een land dat in de wereldpolitiek veel gezichten heeft.¹ Het is aan één kant een onbelangrijk land met slecht 4,6 miljoen inwoners en een BNP dat nog niet de helft van het

Nederlandse is. Aan de andere kant is het een invloedrijk en, in sommige opzichten, machtig land.

Het heeft een aanzienlijke politieke prestige. Het toekennen en uitreiken van de Nobelprijs voor de vrede zet Noorwegen ieder jaar weer in de internationale schijnwerpers. Het leveren van hoge functionarissen in en rond de Veiligheidsraad en diplomatieke successen, als bijvoorbeeld het voorbereiden van de *Camp David-akkoorden* (1978), de *Oslo-akkoorden* (1993) en de vredesbesprekingen in Sri Lanka (2002), onderbouwen deze status van Noorwegen in de internationale politiek².

Een politiek die Noorwegen vooral uit idealistische motieven voert en die succes heeft door het ontbreken van een koloniale geschiedenis en door het geven van ruime ontwikkelingshulp.

Geopolitiek en economisch gezien is Noorwegen een land van belang. De meer dan 2.000 kilometer lange kustlijn maakt de oceaan voor de Noorse kust tot een economisch wingebied. Sinds de jaren zeventig wordt daar olie en gas gewonnen waardoor Noorwegen in zeer korte tijd is uitgegroeid tot een energieproducent van dezelfde omvang als de oliestaat Iran.

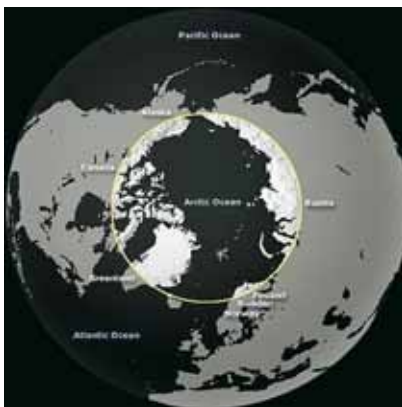
* De auteur is als uitwisselingsofficier werkzaam bij het Noorse *Transformation and Doctrine Command*, het deel van de Noorse landmachtstaf dat zich bezighoudt met onder meer doctrineontwikkeling en de lange-termijnplannen van de Noorse landmacht.

1 T. Bulle, *Norge*, Oslo 2004 en O. Riste, *Norway's foreign relations*, Oslo 2001.

2 O. Riste, *Norway's foreign relations*, Oslo 2001, pagina 255 e.v.

Hierdoor heeft Noorwegen een enorme economische importantie voor Europa en Amerika. De in de Noorse wateren aanwezige visvoorraden zijn daarnaast van grote waarde. Langs de Noorse kust lopen voor Rusland en de Verenigde Staten belangrijke zee-routes. De aan deze zeeroutes liggende havens hebben sinds het uiteenvallen van de Sovjet-Unie, en daardoor het verlies van havens aan de Baltische en de Zwarte Zee, voor Rusland een nog grotere betekenis gekregen. Bovendien is door de toename van export van Russisch olie en gas, de behoefte aan betrouwbare zeeroutes aanzienlijk gestegen.

Voor de Verenigde Staten zijn deze zeeroutes van belang om met deze Russische grondstoffen onafhankelijk(er) van het Midden-Oosten te kunnen zijn. De ligging van Noorwegen wordt hierdoor van strategisch belang; Noorwegen beheerst immers de toegang tot de Russische havens van het Kola-schiereiland.

De ligging van Noorwegen is gezien de olie- en gaswinning van strategisch belang

Een belangrijke ligging kan ook gevaarlijk zijn. Dit heeft Noorwegen met de Duitse inval in 1940 ervaren. Deze ervaring heeft ervoor gezorgd dat men ernaar streeft om ingebed te zijn in allianties. Voor een deel verklaart dit de activiteiten van Noorwegen in de Verenigde Naties. Het zorgt er ook voor dat Noorwegen een trouw lid is van het NAVO-bondgenootschap, dat voorheen de Sovjet-Unie, en nu de

De Noorse koning Harald V tijdens de opening van het nieuwe Noorse politieke jaar in Oslo, 2006 (Foto: Forsvarets Mediasentre)

directe buurman Rusland, als een van de weinige Europese landen aan zijn grens heeft.

In de Noorse veiligheidspolitiek wordt Rusland nog steeds als een (economische) dreiging gezien; ik kom hier later op terug. Van de Atlantische partners voelt men de verbondenheid vooral met de Verenigde Staten, die na de Tweede Wereldoorlog de belangrijkste garantie voor de Noorse soevereiniteit waren en waarheen in de 18-de eeuw veel Noren geëmigreerd zijn. Met Groot-Britannië heeft Noorwegen het langst vriendschapsbanden.

De geschetste behoefte om internationaal mee te spelen staat in contrast met een tegelijkertijd aanwezige neiging tot neutraliteit. De angst voor inmenging is groot; een trauma als gevolg van de eeuwenlange overheersing door Denemarken tot in de 19-de eeuw, en vervolgens door Zweden tot 1905.

Pas vanaf 1905 is Noorwegen een zelfstandige natie. Dit lijkt één van de oorzaken te zijn voor het volksverzet tegen toetreding tot de Europees Unie³. Het woord 'unie' doet de Noren nog steeds denken aan deze Deens-Zweedse overheersing.

Het voorgaande geeft de drie lijnen aan die de Noorse buitenlandse politiek als een constante bepalen. Ten eerste de behoefte en het vermogen om vanuit idealisme, het ontbreken van een koloniaal verleden en geopolitieke ligging, een missionaire politiek te bedrijven. Daarnaast het verzekeren van de eigen veiligheid door actief lid te zijn van internationale organisaties en als laatste punt de contraire neiging zich van invloeden van buiten te willen isoleren.

Het Noorse veiligheidsbeleid

De Noorse buitenlandse politiek bepaalt natuurlijk ook de inrichting en inzet van het militaire apparaat. Noorwegen levert bijna traditioneel een forse bijdrage aan (VN-)vredesoperaties. De krijgsmacht doet dit zowel met waarnemers, eenheden als met het leveren van (tijdelijk gedemilitariseerde) specialisten in Noorse niet-gouvernementele organisaties⁴.

³ Alhoewel Noorwegen geen lid is van de EU, is het door tal van verdragen (bijvoorbeeld tot Europese Economische Samenwerkingsverdrag van 1 januari 1994) wel gehouden aan de EU-regelgeving.

⁴ T. Bulle e.a. Norge, Oslo 2004, pagina 157 e.v.

Als NAVO-partner heeft Noorwegen tijdens de Koude Oorlog een groot leger op de been gehouden, zeker gezien de omvang van zijn bevolking en het geringe economische potentieel dat het tot de jaren zeventig had. Hierbij heeft natuurlijk de dreiging die uitging van een landsgrens met de Sovjet-Unie stimulerend gewerkt.

Deze dreiging heeft ertoe geleid dat Noorwegen na de val van de Muur zijn hoofdinspanning bleef richten op de verdediging van de landsgrenzen. Nu deze grens een EU-Schengengrens is, wordt de bewaking van deze grens op een bijna even nauwkeurige wijze als tijdens de Koude Oorlog door de Noorse krijgsmacht uitgevoerd.

Pas in 2001 werd er besloten de Noorse krijgsmacht om te vormen. De krijgsmacht moest flexibeler worden, aangepast aan de nieuwe NAVO-doctrine, en meer gericht op expeditionair optreden⁵.

'Noordzee Strategie'

Een opmerkelijk feit in het Noorse veiligheidsbeleid is de zogeheten 'Noordzee Strategie'⁶. Door het afsluiten van bilaterale overeenkomsten op het gebied van militaire samenwerking met de aan de Noordzee liggende buurlanden, Denemarken, Duitsland, Groot-Brittannië en Nederland probeert Noorwegen een alliantie binnen de NAVO-alliantie te creëren.

Deze extra zekerheid was vanuit Noors perspectief vereist omdat NAVO's artikel v, ('Een gewapende aanval op één van de NAVO-landen wordt beschouwd als een aanval op allen') alleen van toepassing was bij gewapende overvallen en derhalve niet altijd zekerheid bood om de Noorse economische (olie)belangen veilig te stellen.

Na de terroristische aanval van 11 september 2001 op het *World Trade Centre* in New York werd artikel v ook toegepast bij terroristische aan-

slagen en nam de noodzaak van de Noorse 'Noordzee Strategie' enigszins af. De 'Noordzee Strategie' ligt aan de basis van de militaire samenwerking met Nederland, waarover later meer.

De, in relatie tot die van andere NAVO-landen, laat ingezette koerswending en herstructurering van het Noorse defensieapparaat, die in vier jaar zijn beslag moest krijgen, heeft geresulteerd in een schoksgewijze verandering van de Noorse defensiestructuur. De bijna overhaaste totale herstructurering en snelle afbouw zorgde soms voor onbeheersbare situaties en niet altijd logisch te verklaren (re)acties.

De 'Package-deal'

Nederland heeft dit gemerkt toen de toenmalige Noorse minister van Defensie, Kristin Krohn Devold, in 2004 een grote materieeluitruil op het allerlaatste moment totaal onverwacht aflieps. Deze voorgenomen materieeluitruil, bij velen bekend als de 'Package-deal', was zeer opmerkelijk. Beide landen hadden het voornemen overtollig materieel met een totale waarde van meer dan 500 miljoen euro te ruilen. Nederland bracht de overtollige Pantserhouwitser 2000, Leopard II-tanks en Leopard-onderstellen in, en zou daar van de Noren onder meer NASAMS (een Noors luchtverdedigingssysteem), doorbraak- en genietanks voor terugkrijgen.

Hierdoor kon een grote besparing op de geplande materieelprojecten worden bereikt. Bovendien waren beide landen ineens zeer interoperabel doordat ze veel gelijksoortig materieel hadden. Samenwerking op het gebied van onderhoud, logistiek en opleidingen zou naar alle waarschijnlijkheid tot veel meer besparingen leiden.

Pas kort voor de formele ondertekening van de hiervoor genoemde materieeluitruil, werd het de Noorse Defensie, die in reorganisatie verkeerde, duidelijk dat ze een verkeerde

voorstelling van de eigen financiële situatie hadden gemaakt. Door de invoering van een nieuw financieel administratief systeem en de start van een nieuwe, meer 'paarse' Noorse defensieorganisatie was er vooraf geen duidelijk financieel overzicht van de gevolgen van deze materieeluitruil.

De Noorse minister van Defensie koos voor een investering in marine-materiaal, iets waar de Noren later spijt van zouden krijgen. Er werd gekozen om 2,5 miljard euro te investeren in vijf nieuwe fregatten (*Fridtjof Nansens*-klasse) die in 2010 operationeel moeten zijn. Nu al blijkt dat de Noorse marine niet in staat is om genoeg personeel te werven om deze schepen te bemannen.

Jammer genoeg leidde het afzeggen van deze opmerkelijke vorm van samenwerking tot weerstand tegen bijna alles wat Noors was binnen de Nederlandse Defensiestaf en het ministerie. De Noren werden geschetst als onbetrouwbaar en de voormalige minister van Defensie Henk Kamp had geen goed woord over voor zijn vrouwelijke Noorse collega.

Politiek-militaire situatie

Nieuwe defensieleiding

Het voorgaande klinkt niet echt rooskleurig. Toch is de werkelijkheid anders. De voorgenomen Noorse reorganisaties zijn nu grotendeels achter de rug. Daarnaast heeft er in Noorwegen een wisseling van de wacht plaatsgevonden. Na de (valse) start in de militaire samenwerking tussen Noorwegen en Nederland heeft Noorwegen niet alleen een andere minister van Defensie, een andere commandant der strijdkrachten (CDS) maar ook een andere commandant der landstrijdkrachten.

5 Stortingsproposisjon (Regeringsbesluit) nr. 25, 2001.

6 Stortingsproposisjon (Regeringsbesluit) nr. 42, 2003. Landene som inngår i den såkalte 'Nordsjøstrategien' er Storbritannia, Nederland, Tyskland og Danmark.

Deze nieuwe defensieleiding heeft de touwtjes beter in handen en heeft een duidelijker doel voor ogen. De huidige organisatie is nu in een evaluatiefase en men richt de blik weer op de toekomst.

Daarbij blijft de grootmacht Rusland een belangrijke factor. Borg daarvoor staan de gemeenschappelijke grens en een conflict over de economisch belangrijke gebieden in de Barentssee, waar men flinke olievoorraden vermoedt en waar belangrijke visgronden liggen.

Deze militaire en economische dreiging is echter eventueel pas op langere termijn (weer) opportuun, maar vraagt dan mogelijk wel om een verdediging in internationaal verband met hulp van de NAVO of EU.⁷

Even wezenlijk en in eerste instantie belangrijker is de verdere ombouw van de Noorse krijgsmacht naar een snel internationaal inzetbare troepenmacht. Daarbij is men zich ervan bewust dat zoiets alleen mogelijk is door nauwe internationale samenwerking.

Een krijgsmacht van een klein land heeft eenvoudigweg niet het vermogen alle vereiste capaciteiten in stand te houden. De laatste jaren heeft de Noorse Defensie al de keuze gemaakt om de MLRS (*Multiple Launch Rocket Systems*) te verkopen, en slechts beperkt te investeren in contramobiliteit (genie) en luchtverdediging.

Met de resterende capaciteiten wil men een belangrijke of in ieder geval zeer waardevolle internationale speler blijven.

Daarbij zoekt men dan naar voor anderen kostbare en schaarse 'niche' capaciteiten zoals *ISTAR (Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance)* en *Special Forces*. Deze volgende stap in de vormgeving van de Noorse krijgsmacht wil men eind 2007 afgerond hebben.⁸ De belangrijkste bondgenoten waarmee de Noren deze samenwerking zien zijn Groot-Brittannië, de Verenigde Staten, Zweden en Nederland.

Ambities

De Noorse defensieambitie wordt, zoals gebruikelijk, voor een groot deel vormgegeven door de politieke ambitie en als gevolg daarvan het beschikbare budget. De toekomstige aanschaf van de opvolger van de F-16 en de verwerving van nieuw marine-materieel laten in de nabij toekomst een financiële ruimte over om voor de landmacht een kleine gemechaniseerde brigade en een zeer beperkte hoeveelheid eenheden boven het niveau van de brigade op de been te houden.

Delen van de Noorse landmacht (Grenswachtbataljon in *Sør-Varanger*, circa 570 personen) dragen zorg voor de bewaking van de Schengen-grens met Rusland en de ceremoniële bewakingen van het Noorse koningshuis (Hare Majesteits Koninklijke Garde,

circa 1200 personen).

Naast de dienstplicht, die nog steeds niet ter discussie staat en waar alle politieke partijen zich achter scharen, neemt de nationale reserve (50.000 personen) een belangrijke positie in de Noorse defensie in.

Budgetten

Na de reorganisaties van 2001 heeft de defensieleiding ingezien dat de Noorse landmacht onder haar kritische massa dreigde te komen en wordt er meer geld uitgetrokken om extra personeel te werven. Het Noorse landmachtbudget van 2006 is met 30 miljoen euro gestegen naar 490 miljoen in 2007, en stijgt naar verwachting naar 590 miljoen euro in 2008.

Rond de 23 procent⁹ hiervan wordt besteed aan investeringen in materieel en infra. Vóór 2008 worden er ruim 1.000 extra beroepsmilitairen bij de landmacht aangenomen om het aantal op 3.400 officieren, onderofficieren en contractsoldaten te brengen. Daarnaast worden er per jaar 4.000 dienstplichtigen bij de landmacht opgeleid.

Soldaten en korporaals die benodigd zijn voor een missie moeten vanuit het dienstplichtige bestand worden geworven. De Noorse dienstplichtigen kunnen namelijk niet verplicht worden deel te nemen aan internationale missies. Zij dienen hiervoor over te gaan in een aanstelling die te vergelijken is met die van de Nederlandse Beroeps Bepaalde Tijd (BBT'er).

De totale parate sterkte van 7.400 moet ertoe leiden dat de ambitie van constant 700 landmachtmilitairen in buitenlandse missies gewaarborgd

Er is ruimte genoeg om te oefenen in Noorwegen. Hier een Noorse Leopard 2A4 gevechtstank, die in 2004 van Nederland is gekocht

(Foto: Forsvarets Mediasentre)

⁷ Dit dreigingsperspectief wordt onder meer beschreven in 'Hvor går Russland?' – K. Åtland – Oslo 2005.

⁸ Gen S. Diesen – CDS Noorse krijgsmacht – tijdens zijn voordracht in 'Oslo militære samfund', 28 oktober 2005 en Forsvarets Studi '07.

⁹ Stortingsproposisjon (Regeringsbesluit) nr. 1, 2006-2007; Defensiebudget 2007.

De Noorse dienstplicht staat (nog) niet ter discussie

(Foto: Forsvarets Mediasentre)

wordt¹⁰.

Naast extra personeel richt de toekomstige Noorse landmacht zich op een samensmelting van lucht- en marineoptreden waardoor al op het brigadeniveau een *joint* eenheid, in ruime mate ondersteund door techniek en steunend op ISTAR, ontstaat. Ten aanzien van mogelijkheden in toekomstige landmachtorganisaties en -modellen wordt niet geschroomd revolutionair te denken en de relevante industrieën uit te nodigen mee te denken en samen te werken bij de nodige experimenten.

Samenwerking tussen de Noorse en Nederlandse landmacht

De reeds eerder beschreven Noorse 'Noordzee strategie' heeft ertoe geleid dat de Noorse en Nederlandse ministers van Defensie in 2003 een *Declaration of Intent*¹¹ (DOI) ondertekenden. Centraal hierin stonden efficiëntie en effectiviteit tussen alle krijgsmachtdelen.

Als gevolg van het niet doorgaan van de beschreven grote materieeluitruil zijn de meeste intenties van de DOI niet bewaarheid. De Koninklijke

Landmacht is desondanks doorgestaan met de samenwerking met de Noorse landmacht.

In 2004 werden er een zestal *Memoranda of Understanding* (MOU) tussen de beiden landmachten getekend. Deze MOU's beschreven de samenwerking op het gebied van ISTAR, Militaire Geografie, samenwerking binnen het 1 *German Netherlands Corps* (1(GE/NL) Corps), Training en Opleiding, *Command and Control*, en de uitruil van personeel.

Als gevolg van deze laatste MOU zijn er zeven Noorse en vijf Nederlandse officieren uitgewisseld tussen beide landmachten, waardoor er een goed inzicht ontstaan is in elkaars mogelijkheden en intenties.

Lange-termijndoelstellingen

De landmachtsamenwerking verliep zo positief dat de Commandant der Landstrijdkrachten, luitenant-generaal P. van Uhm en zijn Noorse counterpart, generaal-majoor R. Mood, in december 2005 besloten deze samenwerking te continueren en de doelstellingen en de aansturing van de verschillende activiteiten beter op elkaar af te stemmen¹².

Als lange-termijndoelstelling richten de beiden landmachten zich op operationele samenwerking in het gehele geweldsspectrum. Interoperabiliteit is hierbij natuurlijk vereist.

Hoe dit bereikt wordt, en hoe de afstemming tussen de verschillende sa-

menwerkingsgebieden wordt zeker gesteld, staat beschreven in het *Army Co-operation Initiative*, kortweg ACI, dat op 7 februari 2007 in het Noorse Rena is ondertekend.

Het ACI beschrijft per samenwerkingsgebied (opleiden en trainen, oefenen, materieel, personeel, doctrine, studies en concepten) de doelstellingen. Deze samenwerkingsgebieden worden afgestemd door een coördinatiegroep bestaande uit twee Nederlandse en twee Noorse officieren die direct aan de respectievelijke commandanten rapporteren en, daar waar vereist, beslissingen voorleggen.

Naast interoperabiliteit leidt deze vorm van samenwerking tot meer synergie tussen deze landmachten en kunnen ze effectiever te werk gaan. Door een goede inzage in elkaars organisatie en door goed overleg worden dubblures voorkomen en wordt van elkaars studies, concepten enzovoort gebruik gemaakt.

Schaalvergroting

Schaalvergroting zal mogelijk tot goedkopere verwerving leiden en het is zeker niet ondenkbaar dat we elkaars personeel gaan opleiden en of dit gezamenlijk doen.

Een voorbeeld waartoe deze samenwerking kan leiden is de samenwerking tussen de beide Militair-geografische organisaties. Niet alleen producten worden gedeeld (digitale kaarten) maar er wordt ook samen-

Luitenant-generaal Van Uhm en generaal-majoor Mood tijdens de ondertekening van het ACI in het besneeuwde Rena, februari 2007

(Foto: AVDD)

¹⁰ Hærens Gjennomføringsplanen, maart 2006.

¹¹ 'Declaration of Intent between the Minister of Defence of the Netherlands and the Minister of Defence of Norway on the Enhancement of Bilateral Defence Co-operation', op 20 juni 2003 door de ministers Kamp en Devold ondertekend.

¹² *Norwegian and Royal Netherlands Army Co-operation Initiative* (ACI).

gewerkt bij het zoeken naar technische ontwikkelingen.

De samenwerking op het gebied van *Intelligence, Surveillance, Targeting* (ISTAR) is een ander voorbeeld en gaat nog verder. Tijdens de onlangs gehouden Noorse Winteroefening *Cold Repsonse 2007*, opereerde een Nederlandse ISTAR-module volledig geïntegreerd in het Noorse ISTAR-bataljon. Daarnaast cross-trainen beide eenheden en wordt er aan gemeenschappelijke doctrine gewerkt.

De vorm van samenwerking waarvoor de landmacht heeft gekozen, wijkt af van wat de andere Nederlandse krijgsmachtdelen met Noorwegen doen. De landmacht heeft ervoor gekozen Noorwegen als een van de belangrijkste samenwerkingspartners aan te merken.

De verhalen van Nederlandse mariniers in Noorwegen zijn ons allen bekend. Zij oefenden echter *in* Noorwegen, en niet *zozeer met* de Noren. Ook de luchtmacht is regelmatig in Noorwegen te vinden maar ook zij oefent daar slechts beperkt *met* de Noren.

Naast de multinationale samenwerking op het gebied van F-16 (EPAF – *European Participation AirForce*) gaat de Nederlandse luchtmacht niet veel verder in de samenwerking terwijl de kansen er wel degelijk liggen. Denk hierbij aan luchtverdediging of de mogelijkheden die de gemeenschappelijke C-130 biedt.

De inzet van een Noors-Nederlands F-16 detachement in Kirgizië (2002-2003) heeft laten zien dat er goed samen te werken is op dit gebied. Met een vergelijkbare noodzaak tot het handhaven van Noorse en Nederlandse marine bij kleiner wordende budgetten biedt ook dit samenwerkingsmogelijkheden. Hierbij mag de NH-90 helikopter niet vergeten worden.

De landmacht heeft met het onder-

¹³ Korea, Libanon, Bosnië, Kosovo, Irak, Afghanistan.

Het Noorse tactische trainingscentrum biedt veel mogelijkheden

(Foto: Forsvarets Mediasentre)

tekenen van het ACI in de Noorse landmacht een partner gevonden waarmee samengewerkt wordt op vele gebieden.

Conclusie

De samenwerking van de Koninklijke Landmacht met de Noorse landmacht is een strategische keuze en biedt beide landmachten goede kansen om er in de toekomst beter van te worden. Juist in kleinere landen zijn de gevolgen van kleiner wordende defensiebudgetten eerder voelbaar en is de noodzaak tot samenwerking daardoor groter.

Door samen te werken met een land dat Nederland niet als klein en minder relevant ziet, kan Nederland de samenwerking beter beïnvloeden dan met grotere landen als bijvoorbeeld Groot-Brittannië of Amerika. In dit soort samenwerkingsverbanden is de Nederlandse behoefte vaak zo klein dat deze ondergeschikt wordt aan die van het land waarmee wordt samengewerkt.

Voor Noorwegen geldt nagenoeg dezelfde reden. Voor Noorwegen speelt daarbij mee dat Nederland een krijgsmacht heeft die zich heeft ontwikkeld in een richting die de Noren als een mogelijke oplossing voor hun eigen organisatie zien.

Beide landmachten hebben veel gelijksoortig materieel en/of een toekomstige materieelbehoefte die erg dicht bij elkaar ligt.

De Noorse creativiteit, technologie en

durf om concepten uit te testen kan voor de Koninklijke Landmacht zeer interessant zijn. Bovendien biedt Noorwegen uitgelezen oefenmogelijkheden, en dan doel ik niet alleen op wintertrainingen. De mogelijkheden om nieuwe technologieën uit te testen, de samenwerking tussen krijgsmachtdelen waarbij grote oefengebieden noodzakelijk zijn daadwerkelijk te beoefenen, eenheden van brigadegrootte te ontplooiën, zijn voorbeelden van oefendoelen die in de meeste Europese landen niet meer haalbaar zijn.

In Noorwegen is dat geen probleem.

Als we stilstaan bij de operaties waaraan de Nederlandse en Noorse landmacht de laatste decennia hebben deelgenomen, of nu nog aan deelnemen¹³, dan zien we eveneens opvallend veel overeenkomsten. Een gemeenschappelijke aanpak kan leiden tot de uitruil van taken, specialisering of tot samenwerking in materieelaanschaf, en opleiding en training, waardoor de uitvoering van de taken efficiënter kan zijn.

Bovendien voorkomt het operationeel samenwerken met een vaste partner dat er keer op keer interoperabiliteitsproblemen overwonnen moeten worden, zoals we bij de *NATO Response Force* (NRF) of de *EU Battle Groups* zien. Politieke goedkeuring, geloof en vertrouwen zijn bij deze vergaande samenwerking wel vereist. We moeten ons tevens realiseren dat deze vorm van samenwerking tijd nodig heeft.

Osinga en de interpretatie van Boyd

Drs. A.C. Tjepkema*

Inleiding

Is het mogelijk dat een filosoof grote faam verwerft zonder zelf ooit een letter op papier te hebben gezet? We kennen natuurlijk uit de Oudheid het voorbeeld van Socrates, wiens ideeën voortleven in de boeken van Plato en die we verder kennen uit het werk van Xenophon en Aristophanes. Een vergelijkbaar geval doet zich in de moderne tijd voor met John R. Boyd (1927-1997), een jachtvlieger van de Amerikaanse luchtmacht die in de laatste decennia van zijn leven uitgroeide tot militair strateeg, om niet te zeggen homo universalis.¹

Boyd dankt zijn faam met name aan de OODA-loop (*observation, orienta-*

tion, decision, action), een beslissingsmodel dat niet alleen in militaire kring maar ook in het bedrijfsleven grote bekendheid geniet. Daarnaast is hij de geestelijke vader van succesvolle vliegtuigontwerpen als de F-16 en de F-18. Zeker is zijn hand herkenbaar in de strategische doctrine van de *AirLand Battle*.

Met de implosie van het Warschau-pact heeft Boyd indirect invloed gehad op de aanpassing van de organisatie, doctrine en stijl van leidinggeven van enkele westerse krijgsmachten, waaronder de Nederlandse. Een formidabele figuur dus aan wie dan ook – niettegenstaande zijn geringe geschreven nalatenschap – enkele jaren geleden twee biografieën zijn gewijd.² Geen van beide biografen heeft evenwel een diepgaand inzicht geleverd in de wetenschappelijke betekenis van Boyds werk.

Deze lacune is in 2005 gevuld door kolonel Frans Osinga, voormalig jachtvlieger en toen als onderzoeker werkzaam bij Clingendael, met een dissertatie op basis van het werk van Boyd. Onder dezelfde titel, *Science, Strategy and War, the Strategic Theory of John Boyd*, is onlangs de handelseditie verschenen.³ Osinga heeft als oogmerk het kweken van een beter begrip voor het strategisch gedachte-

goed van John Boyd, die bij zijn leven al een grote invloed heeft gehad op het westerse militaire denken; tien jaar na zijn dood is de belangstelling voor zijn werk onverflauwd. Was de dissertatie vooral voor wetenschappers interessant, met de handelseditie heeft Osinga een belangrijke stap gedaan het gedachtegoed van Boyd voor een groter publiek toegankelijk te maken.

In dit artikel beoog ik een appreciatie te geven van de handelseditie van Osinga's dissertatie. Daarnaast wil ik de plaats van Boyds werk – en impliciet dat van Osinga – becommentariëren in het licht van actuele strategische ontwikkelingen.

Boyds betekenis als strategisch denker

De veronderstelling lijkt gewettigd dat Boyd als een van de grote militair-strategische denkers van de twintigste eeuw zal gelden. Osinga merkt in zijn inleiding terecht op dat in een poging twintigste-eeuwse opvolgers voor Clausewitz te identificeren, Colin Gray hem op één lijn plaatst met onder meer de Amerikaanse filosoof van de nucleaire strategie Bernard Brodie en de Britse strateeg van de *in-*

* De auteur is kolonel-vlieger b.d. van de Koninklijke Luchtmacht en historicus/krijgswetenschapper.

¹ Zie mijn eerdere artikel over Boyd: Boyd, jachtvlieger en homo universalis, *Militaire Spectator*, 2004 (173) (6), blz. 301-314.

² Grant T. Hammond, *The Mind of War. John Boyd and American Security*, Washington, D.C., Smithsonian Institution Press, 2001, en Robert Coram, *Boyd, the Fighter Pilot Who Changed the Art of War*, Boston, Little Brown and Company 2002.

³ Frans P.B. Osinga, *Science, Strategy and War. The Strategic Theory of John Boyd*, Londen, Routledge 2007. (313 blz., 93,75 euro).

direct approach Basil Liddell Hart.⁴ Ik teken hierbij aan dat Gray zich in zijn onderbouwing wel erg sterk richt op de OODA-loop en de noodzaak binnen de loop van de tegenstander te opereren. In het voetspoor van Osinga wil ik hieronder aantonen dat Boyds werk een veel bredere betekenis bezit.

Vraag is nu hoe Boyd zijn invloed op het Amerikaanse militair-strategische denken vanaf de jaren zeventig heeft kunnen doen gelden. Het antwoord ligt in de door hem geprefereerde methode van het houden van briefings voor autoriteiten en grote gezelschappen die hij met gemak drie dagdelen achtereenvolgend bezighield met zijn theorieën over strategie, operaties, conflict, oorlog, evolutie en chaos. Een kernidee daarin was dat de mens, maar in feite elke organisatie – dus ook de krijgsmacht en in het verlengde daarvan de samenleving – zich om te overleven moest kunnen aanpassen aan nieuwe omstandigheden. Die noodzaak tot aanpassing verklaart deels Boyds voorkeur voor briefings, waarvan de transparanten immers na afloop snel konden worden aangepast aan nieuw verworven inzichten. Van zijn gedachtegoed is overigens veel te vinden op www.belisarius.com en op www.d-n-i.net. Gegeven de vluchtigheid van briefingsheets is het des te belangrijker dat thans de portee ervan op een grondige en wetenschappelijk verantwoorde wijze is vastgelegd.

De werkwijze van Osinga

Dat heeft Osinga gedaan door de erfenis van een zevental verschillende briefings⁵ nauwkeurig te analyseren, mede aan de hand van de omvangrijke literatuur uit zeer uiteenlopende vak-

gebieden waaruit Boyd heeft geput. Daarnaast onderhield Osinga nauw contact met diens volgelingen en andere wetenschappers die destijds uitvoerig met Boyd van gedachten hebben gewisseld. Ook raadpleegde hij diens persoonlijk archief dat overigens bij de *US Marine Corps University* berust en niet bij de luchtmacht, met welke organisatie Boyd in latere jaren op gespannen voet stond. In dat archief bestudeerde Osinga de kanttekeningen die Boyd maakte in zijn boeken; ook bekeek hij films van diens briefings. Osinga's onderzoek levert aldus een schat aan inzichten op die schijnbaar moeiteloos in onderling verband zijn gebracht.

Vliegtuigontwerpen

Osinga gaat na de inleiding slechts terloops in op Boyds levensloop en begint in het tweede hoofdstuk al aan diens wetenschappelijke werk. In dat hoofdstuk gaat het nog om de militaire strategie, maar alras (hoofdstuk 3) gaat Boyd zijn aandacht verleggen naar de natuurwetenschappen. In hoofdstuk 4 komen ook de biowetenschappen en de chaostheorie aan bod. Het heel belangrijke hoofdstuk 5 brengt een symbiose tussen strategie

en zijn andere wetenschappelijke bevindingen tot stand in onder meer de briefing *Patterns of Conflict*. Osinga's voorlaatste hoofdstuk is gewijd aan bevelvoering en bevat juweeltjes van nieuwe inzichten. Osinga eindigt met – hoe kan het ook anders – de OODA-loop.

Boyds eerste briefing, *A New Conception of Air-to-Air Combat*, dateert van 1976, een jaar na zijn ontslag uit de dienst. Deze briefing grijpt terug op zijn ervaring als jachtvlieger, vlieginstrucent en onderzoeker van vliegtuigontwerpen. In die laatste capaciteit is hij de bedenker geweest van het zogeheten *Energy-Maneuverability* (EM) diagram, dat beleidsmakers in staat stelt ontwerpen met elkaar te vergelijken in termen van relatieve voordelen in snelheid en hoogte. De uitkomsten van zijn onderzoek toonden toen aan dat Amerikaanse vliegtuigen onderdeden voor Russische en dat zogenoemde alleskunnners als de F-111 in werkelijkheid slechts inzetbaar waren voor het uitvoeren van bombardementen in de diepte van het vijandelijke gebied. Met EM werd dan ook de grondslag gelegd voor lichtgewicht-jagers als de F-16 en de F-18.

A-10 Thunderbolt van 442 Fighter Wing op Whiteman Air Force Base, Missouri (Foto US Air Force, D. Kurle)

⁴ Colin S. Gray, *Modern Strategy*, Oxford, Oxford University Press, 1999, blz. 84-91. Gray noemt voorts J.C. Wylie, Edward N. Luttwak, Reginald Custance en Raoul Castex. De laatste is een Franse vlagofficier en interessant omdat hij via J.Th. Furstner, die als eerste Nederlandse marine-officier de *Ecole de guerre* volgde, grote invloed heeft gehad op het strategische denken bij de vooroorlogse Koninklijke Marine.

⁵ *Patterns of Conflict*, de meest volumineuze, omvat 197 slides.

In het Pentagon werd Boyd in het begin van de jaren zeventig de aanjager van de *Reform*-beweging die de defensie-uitgaven voor nieuwe projecten kritisch volgde en de belangstelling genoot van politici als Dick Cheney, die overigens als minister van Defensie meer respect genoot dan tegenwoordig als vice-president. De kritiek van de hervormers leidde onder meer tot de bouw van de A-10, de moderne *Stuka* die de Amerikaanse luchtmacht eigenlijk niet wilde.

Militaire strategie

Vanuit zijn vakgebied was de stap naar de militaire strategie logisch; in dezelfde tijd werkte Boyd aan *Destruction and Creation* en *Patterns of Conflict*. Het eerste is een essay van zestien pagina's waarin hij aanknopingspunten in de natuurwetenschappen voor de EM-theorie probeert te vinden. Eigenlijk is het hem een raadsel waarom veel beter ontwikkelde ingenieurs niet op de theorie zijn gekomen, die vandaag de dag wordt gebruikt bij het ontwerpen van bijvoorbeeld de JSF.

Het tweede is een lange presentatie waarin hij bevestiging zoekt in de krijgskundige theorieën voor het principe van manoeuvreerbaarheid als primaire factor in het luchtgevecht. Het is de tijd waarin de nederlaag in Vietnam menige krijgswetenschapper tot reflectie aanzet over de vraag wat er is fout is gegaan. Boyd zoekt het antwoord in een scherpe afwijzing van de slijtage-oorlog (attritie) die hij met Clausewitz en Jomini associeert en in een omarming van krijgskundige auteurs als Sun Tzu, Liddell Hart,

J.F.C. Fuller en T.E. Lawrence. De historische parallel met de laatste drie is de afwijzing van de attritie van de Eerste Wereldoorlog. In het zog van T.E. Lawrence volgen Lenin, Mao en Giap die alledrie de revolutionaire oorlogvoering – een species van het genus irreguliere oorlogvoering – voorstaan.

Nu zijn degenen die een bepaalde aanpak afwijzen het meestal wel eens over de noodzaak van het ontwikkelen van een betere, maar zelden over het gewenste alternatief. De lessen van de Eerste Wereldoorlog hebben aldus de tegengestelde resultaten van Maginot en Guderian (Blitzkrieg) opgeleverd. Uit de lessen van Vietnam leiden de westerse denkers een hernieuwde aandacht voor manoeuvre af, maar de militaire *have-nots* diepen het concept van de irreguliere oorlogvoering uit. Osinga laat zien dat Boyd beide concepten met elkaar verbindt en daarmee een schijnbaar tijdloze theorie voor de oorlogvoering ontwikkelt.

Ik merk hier op dat zich de paradox voordoet dat Boyd zich een criticus van Clausewitz toont maar dat zijn benadering van de strategie in vele opzichten, met name in het onderscheid tussen de politieke en militaire verantwoordelijkheden, sterk op die van de Pruisische filosoof lijkt. Boyd gaat graag praktisch te werk en geeft blijk van zijn voorkeur voor adviseurs van veldheren als Sun Tsu en Liddell Hart. Het kenmerkende van deze auteurs is dat zij wel zeer toegankelijk zijn en een schat aan originele inzichten presenteren, maar niet het abstractieniveau van de veel minder toegankelijke Clausewitz bereiken.

Nu geef ik toe dat de laatste gemakkelijk worden misverstaan, zoals blijkt uit het onbegrip dat Liddell Hart voor Clausewitz toont, die hij de *Mahdi of Mass* noemt. Ook het gedachtegoed van de oud-Chinese strateeg Sun Tzu, dat niet meer dan veertig pagina's omvat, beoordeelt Boyd gunstiger dan dat van Clausewitz, dat zo'n vijftien maal meer volume heeft en dus ook gemakkelijker kan worden

misverstaan.⁶ Tegenwoordig is Sun Tzu nogal populair, omdat hij de vermijdelijkheid van de oorlog benadrukt, terwijl critici van Clausewitz deze vaak zijn acceptatie van geweld en erger hebben verweten. Misleiding, zoals voorgestaan door Sun Tzu, is evenwel lang niet altijd toepasbaar en het ontlopen van het gevecht kan door de tegenstander als een gebrek aan doortastendheid worden uitgelegd. Toen Boyd zijn briefings begon genoot Sun Tzu nog weinig bekendheid en meende hij een filosoof te hebben gevonden die Clausewitz in de schaduw kon stellen. De heersende opvatting is dat het om vergelijkbare grootheden gaat in wier werk veel verbindende elementen zijn te vinden.⁷ Colin Gray acht Clausewitz de enige strateeg met vijf sterren, hoewel hij ook Sun Tzu in de hoogste categorie van theoretici van de oorlog indeelt.⁸

Expansie naar andere wetenschappen

Toen ik voor het eerst kennisnam van Boyds pogingen de militaire strategie te verrijken met natuurkundige inzichten deed mij dat denken aan de humor van een collega die suggereerde het principe van Bernoulli op het verkeer toe te passen: bij een wegversmalling moet je sneller gaan rijden om minder verkeersdruk(te) te bereiken. Nadere bestudering van Osinga heeft mij geleerd dat Boyd met de expansie naar andere wetenschappen tot heel serieuze verrijkingen van de strategie komt. Boyds belangstelling beperkt zich niet tot de militaire strategieën. Hij zoekt daarom in andere wetenschappen naar aanknopingspunten die de lessen van Vietnam kunnen verhelderen. Die vindt hij met name in de natuur- en biowetenschappen. Hij treft nieuwe inzichten onder meer aan in de cybernetica en de systeemtheorie, waaruit hij het belang van open versus gesloten systemen haalt. Open systemen zijn levend en staan in contact met hun omgeving; uit de tweede wet van de thermodynamica weet hij dat een gesloten sys-

6 Ik realiseer mij dat dit deze benadering nogal 'Jominiaans' aandoet. Boyd daarentegen wordt door de Amerikaanse luchtmacht-officier David S. Fadok als een typische 'Clausewitziaan' beschouwd. Fadok acht de vaak in één adem genoemde John Warden een 'Jominiaan'. David S. Fadok, *John Boyd and John Warden, Air Power's Quest for Strategic Paralysis*. Thesis School of Advanced Airpower Studies, Maxwell AFB (Alabama), 1995.

7 Zie bijv. Michael I. Handel, *Masters of War. Classical Strategic Thought*, 2nd ed., Londen, Frank Cass, 1996.

8 Colin S. Gray, *Ibid.*, blz. 126.

teem last heeft van stijgende entropie. Uit de evolutietheorie leent hij het thema van aanpassingsvermogen in verhouding tot de dynamiek van de omgeving. Ook de cognitieve wetenschap betreft hij in zijn zoekslag en wel het verband tussen leren, gedrag en cultuur. In de chaos- en complexiteitstheorie van de jaren tachtig ontmoeten deze inzichten elkaar en wordt het element van non-lineariteit toegevoegd.

Origineel is ook Osinga's stelling dat Boyd de eerste postmoderne strategie is. Het einde van het industriële tijdperk is inderdaad ook voor het krijggsbedrijf in zicht: de natie-staat is onderhevig aan erosie en het massaleger gevuld door dienstplichtigen heeft plaats gemaakt voor een veel kleinere krijgsmacht waarvan de samenstellende delen beter dan vroeger zijn geïntegreerd. Het heeft er alle schijn van dat de oude hiërarchische structuren in de krijgsmacht zich gaandeweg vervangen door functionele netwerken bestaande uit bouwstenen met een zekere gevechts- of ondersteunende capaciteit.

Interactie en isolatie

Een hoogtepunt in Boyds werk (Osinga's voorlaatste hoofdstuk) is zijn laatste briefing, met de bijzondere titel *The Green Book – The Strategic Game of ? and ?*, waarin hij een hoog niveau van abstractie bereikt. De kernvraag ervan is wat de essentie is van een strategisch treffen met een tegenstander. Boyd maakt gebruik van J.F.C. Fullers drie dimensies van controle van de oorlog, die niet geheel toevallig samenvallen met de zogenoemde triniteit van Clausewitz: de morele (het volk), de mentale (de legerleiding) en de fysieke component (het leger). Boyds startpunt is dat men door de bekende strategische theo-

rieën moet heen kijken naar strategisch gedrag. Van daaruit kijkt hij naar het vraagstuk van overleving. Met vele van de bovengenoemde inzichten uit andere wetenschappen bouwt hij zijn betoog op dat leidt naar de invulling van de vraagtekens omtrent de essentie van de *Strategic Game*: het gaat bij strategie om interactie en isolatie.

Volgens Boyd is strategie

a game in which we must be able to diminish an adversary's ability to communicate or interact with his environment while sustaining or improving ours.

Kennelijk is de Nederlandse krijgsmacht ook tot dat inzicht gekomen in Zuid-Oost Afghanistan. Generaal-majoor Ton van Loon zegt in een interview over de Taliban: 'Door de harde kern van de meelopers te splitsen, valt de beweging uiteen'.⁹ Het gaat er dus niet om zoveel mogelijk van de harde kern van de Taliban te doden, maar het *Schwerpunkt* ligt in de verwerving van de steun van de bevolking. Veel succesvolle *counter-insurgency* operaties kent de militaire geschiedenis niet. Lange tijd was het

politiek incorrect om de operaties van J.B. van Heutsz van meer dan een eeuw geleden als maatstaf te nemen, maar tegenwoordig is er weer belangstelling voor diens succes in de finale fase van de oorlog in Atjeh. Van Heutsz kreeg het voor elkaar van een lastige irreguliere tegenstander met kleine groepen *special forces*, marechaussee te voet genaamd, te winnen. Diens wrede praktijken daargelaten, kan worden gezegd dat Van Heutsz aansluiting vond bij de meer gematigde bevolking door de cultuur te begrijpen, hierbij de adviezen volgend van de oriëntalist C. Snouck Hurgronje.¹⁰

Het verleden biedt dus relevante voorbeelden voor *The Strategic Game of Interaction and Isolation*, maar in de actualiteit ligt uiteraard de kracht van Boyds gedachtegoed. Er is nog steeds een goede kans dat de NAVO de uitdagingen in Afghanistan tot een goed eind kan brengen. De oorlog in Irak is echter al verloren en het is niet verbaazingwekkend dat Osinga er op wijst dat Boyd in deze briefing over het thema interactie en isolatie op de morele aspecten van de oorlog wijst. Zoals Osinga zegt is de oorlog in Irak een morele oorlog, die in de morele

**Boyd in
Korea waar
hij de F-86
vloog**
(Foto Cover
biografie Coram)

⁹ Monique van Rijen-Bos, *Afghanistan heeft recht op optimisme*, Defensiekrant nr. 4 (25 januari 2007), p. 9.

¹⁰ Zie ook Dirk van Delft, *Een Hollander naar Mekka. De actuele boodschap van Christiaan Snouck Hurgronje*, NRC Handelsblad, 3 en 4 februari 2007, p. 51.

Boyd's view on isolation and interaction (Uit: Osinga, *Science, Strategy and War*, p. 215)

Boyd's first take on isolation	Boyd's second view on isolation
<i>Physical isolation</i> occurs when we fail to gain support in the form of matter-energy-information from others outside ourselves.	<i>Physically</i> we can <i>isolate</i> our adversaries by severing their communications with the outside world as well as by severing their internal communications to one another. We can accomplish this by cutting them off from their allies and the uncommitted via diplomatic, psychological and other efforts. To cut them off from one another we should penetrate their system by being unpredictable, otherwise they can counter our efforts.
<i>Mental isolation</i> occurs when we fail to discern, perceive, or make sense out of what's going on around ourselves.	<i>Mentally</i> we can <i>isolate</i> our adversaries by presenting them with ambiguous, deceptive or novel situations, as well as by operating at a tempo or rhythm they can neither make out nor keep up with. Operating inside their OODA-loops will accomplish just this by disorienting or twisting their mental images so that they can neither appreciate nor cope with what's really going on.
<i>Moral isolation</i> occurs when we fail to abide by codes of conduct or standards of behavior in a manner deemed acceptable or essential by others outside ourselves.	<i>Morally</i> our adversaries <i>isolate</i> themselves [!] when they visibly improve their well-being to the detriment of others (allies, the uncommitted), by violating codes of conduct or behavior patterns that they profess to uphold or others expect them to uphold.
Boyd's first take on interaction	Boyd's second view on interaction
<i>Physical interaction</i> occurs when we freely exchange matter-energy-information with others outside ourselves.	<i>Physically</i> we <i>interact</i> by opening-up and maintaining many channels of communication with the outside world, hence with others out there, that we depend upon for sustenance, nourishment or support.
<i>Mental interaction</i> occurs when we generate images or impressions that match up with the events or happenings that unfold around ourselves.	<i>Mentally</i> we <i>interact</i> by selecting information from a variety of sources or channels in order to generate mental images or impressions that match-up with the world of events or happenings that we are trying to understand and cope with.
<i>Moral interaction</i> occurs when we live by the code of conduct or standards of behavior that we profess, and others expect us to uphold.	<i>Morally</i> we <i>interact</i> with others by avoiding mismatches between what we say we are, what we are, and the world we have to deal with, as well as by abiding by those other cultural codes or standards that we are expected to uphold.

dimensie wordt gewonnen of verloren: de Amerikanen hebben zich geïsoleerd van de Iraakse bevolking en van de wereldopinie. Ziehier het belang van open systemen!

Paradigmaverschuiving

Het belang van deze inzichten voor de vernieuwing van de militaire strategie wordt nu helder. We hebben hier vol-

gens Osinga te maken met een paradigmaverschuiving van het klassieke reductionistische, mechanistische en deterministische wereldbeeld naar een meer multidisciplinaire en holistische benadering. Osinga noemt en passant het populaire *Zen and the Art of Motorcycle Maintenance*, dat een brug vormt tussen wetenschap en mystiek en dezelfde tijdgeest ademt.¹¹

Het is Boyd die nu een verschuiving introduceert in de strategische theorie, die evenals andere takken van wetenschap lijdt aan determinisme. Hij weet de tijdgeest te vatten en draagt deze uit in de latere briefings, waar-

¹¹ Robert M. Pirsig, *Zen and the Art of Motorcycle Maintenance. An Inquiry into Values*, Londen, Corgi, 1976.

van *The Essence of Winning and Losing* de apotheose vormt. De kernwaarde daarvan vormt de OODA-loop, waarin de centrale thema's uit de wetenschappelijke literatuur terugkeren. De betekenis daarvan is dat alle rationeel en competitief gedrag, individu en organisatie gelijk, in een continu doorlopende cyclus kan worden uitgedrukt. De winnaar is hij die niet alleen beter gebruik maakt van de tijd dan zijn opponent, maar die ook de beschikbare informatie beter toepast. De laatste moet worden bestookt met een combinatie van dubbelzinnige, bedreigende acties en misleidende, niet bedreigende handelingen. Het gaat er niet om hem fysiek te vernietigen, maar om hem mentaal te verlammen.

Leiderschap

Eén van Osinga's andere originele vondsten is dat hij de ontwikkeling naar netwerken, die de plaats innemen van hiërarchisch gestructureerde organisatievormen, binnen het gedachtegoed van Boyd plaatst. In de moderne oorlogvoering functioneren netwerken het beste in kleine, flexibel opererende eenheden, zoals special forces en formaties gevechtsvliegtuigen, die zich gemakkelijk aanpassen aan het optreden van de tegenstander. Eigenlijk is dit geen nieuw inzicht, maar het past wel goed in Boyds opvattingen over de effectiviteit van organisaties.

In de militaire omgeving – maar waarschijnlijk ook daarbuiten – wordt tegenwoordig de grootste effectiviteit bereikt als de lagere regionen in de bevelslijn maximaal initiatief mogen ontplooiën, echter zonder het contact met de hogere intentie van de bevelhebber te verliezen. Boyd grijpt hier

terug op de *Auftragstaktik*, een door het Duitse leger in de Tweede Wereldoorlog met goed gevolg gepraktiseerde stijl van leidinggeven, waaraan in de moderne westerse krijgsmachten veel lippendienst wordt bewezen, maar die lastig uitvoerbaar is onder het bewind van generaals die onder invloed van de politiek liever *control freaks* zijn dan dat zij hun ondergeschikten volledig vertrouwen.

Slotbeschouwing

Het laat zich aanzien dat de interpretatie van het werk van Boyd pas begonnen is. Waar Clausewitz eerst enkele decennia na zijn dood werd bestudeerd, heeft Boyd nog bij zijn leven meegemaakt dat zijn ideeën in beleid werden vertaald. Van zijn twee biografen is Robert Coram weliswaar een zeer verdienstelijk schrijver die een boeiende beschrijving geeft van de barokke persoonlijkheid van Boyd, maar hij biedt weinig diepgaand inzicht in diens gedachtegoed. In dat laatste opzicht heeft Grant Hammond, die hoogleraar Strategie en Internationale Veiligheid is, een betere prestatie geleverd. Hammond is de mindere schrijver, maar als biograaf vindt hij een mooie balans tussen Boyds levensloop en diens wetenschappelijke inzichten. Ik adviseer dan ook voor een beter begrip van Osinga eerst het boek van Hammond te lezen en het tegelijk niet bij Hammond te laten. Dat laatste deel van mijn advies gaat overigens niet uit alleen uit naar een select gezelschap geïnteresseerden in militaire strategie, maar naar iedere (aankomende) officier die de ambitie heeft na te denken over de essentie van zijn beroep en zijn conceptuele horizon wil verleggen.

Het is de grote verdienste van Osinga dat hij als een eigentijdse Plato het wetenschappelijke werk van Boyd toegankelijk heeft gemaakt. Hij volgt in de opzet van zijn studie globaal de wijze waarop Boyd in de loop van de tijd zijn interesse steeds expandeerde. Enigszins bezwaarlijk is dat het de lezer niet steeds duidelijk is waar de

redenering van Boyd ophoudt en die van Osinga begint. Een facet van dit bezwaar is dat Osinga er te weinig expliciet toe komt de zwakke kanten in het werk van Boyd bloot te leggen, zoals bijvoorbeeld diens opvattingen over Clausewitz. Het heeft er alle schijn van dat Boyd niet de cesuur tussen diens werk van voor en van na 1827 heeft begrepen.

Sterk zijn weer Osinga's nuttige overzichten van het wetenschappelijk werk dat Boyd heeft bestudeerd. In de pas uitgekomen handelseditie heeft hij overigens zo'n zestig bladzijden geschrapd van het oorspronkelijke proefschrift, wat de leesbaarheid ten goede komt. Waar in het proefschrift hier en daar een boekenkast omgevallen leek te zijn, bestaat de tekst nu veelal uit beknopte, 'Wikipedia-achtige' omschrijvingen. Het fenomeen Wikipedia past trouwens naadloos in Boyds opvattingen.

Een verhaal apart is de betekenis van Boyd voor organisaties buiten het krijgsbedrijf. Eén van de volgelingen van Boyd, met wie Osinga contact onderhoudt, is Chet Richards.¹² Hij heeft Boyd goed gekend en heeft voor het bedrijfsleven diens gedachtegoed uiteengezet. De parallellen tussen bedrijven en militaire organisaties zijn inderdaad frappant. Heel Nederland herinnert zich nog goed de supermarktoorlog van enkele jaren geleden. Richards toont met tal van voorbeelden aan dat bedrijven die zich niet kunnen aanpassen, gedoemd zijn de competitie te verliezen.¹³ Ook voor hen is de toepassing van de OODA-loop nuttig. Het wachten is nu op boeken die Boyd van toepassing verklaren op de sport.

Eén nieuwe succesvolle gebruiker heeft enkele jaren geleden al op het internet laten merken dat hij Boyd goed heeft begrepen, namelijk Al Qaida.¹⁴ Om bij de militair-strategische les te blijven: ik voorspel dat de interpretatie van Boyds werk sterk zal intensiveren als onderzoekers gaan bestuderen wat er fout ging in Irak.

¹² Onder www.d-n-i.net/dni_reviews/science_strategy_and_war.htm staat een recensie van Osinga's boek van de hand van Chet Richards.

¹³ Chet Richards, *Certain to Win. The Strategy of John Boyd, Applied to Business*, Philadelphia, Xlibris, 2004.

¹⁴ Zie www.d-n-i.net/fcs/comments/c438.htm, *Is 4GW al-Qa'ida's Official Combat Doctrine?*, febr. 2002.

MENINGEN van anderen

Honderd jaar zeeoorlogsrecht: hoezo crisis?

Honderd jaar geleden werd tijdens de Haagse Vredesconferentie van 1907 de belangrijkste basis gelegd voor de codificatie van verdragen met betrekking tot de oorlogvoering ter zee. Dit soort jaartallen zijn meestal reden om te vieren, te herdenken of in ieder geval langer bij het onderwerp stil te staan. De bijdrage van collega Van der Kruit¹ doet dat, maar impliceert met titel en inhoud dat er eigenlijk niets te vieren valt, omdat het zeeoorlogsrecht zich in een crisis zou bevinden.

Dit artikel beoogt op de bijdrage van Van der Kruit te reageren en enkele korte opmerkingen te plaatsen over de toepasselijkheid van het zeeoorlogsrecht in hedendaagse maritieme operaties.

Crisis?

Niet zelden wordt het zeeoorlogsrecht omschreven als achterhaald of verouderd en niet meer van toepassing op huidige maritieme operaties. Deze uitspraken over het rechtsstelsel voor de oorlogvoering ter zee zijn echter niet slechts van recente datum maar betreffen een gevoel van alle tijden.

Donker Curtius schreef in 1907 *On s'est trouvé en présence de règles ne répon-*

*dant plus aux besoins actuels.*² Jessup schreef in 1925 dat elke periode haar eigen revisie nodig heeft en wijdde vier delen aan zijn visie.³ Ronzitti appelleerde aan hetzelfde gevoel tijdens de Iran-Irak oorlog (1980-1988) en bestempelde het niet meer aansluiten van het zeeoorlogsrecht bij dit conflict als een crisis.⁴ Een uitroep die werd opgepakt door de samenstellers van het *San Remo Manual*.⁵ Wie er wat langer bij stilstaat kan dat gevoel niet onlogisch vinden omdat rechtsregels nou eenmaal constante aandacht vereisen, hetgeen moet bijdragen aan de actualiteit van het desbetreffende recht. 'Human legislator's cannot have such knowledge of all the possible combinations that the future may bring', leren we reeds decennialang van Hart.⁶

Om ten slotte nog een persoon van eigen bodem te citeren, Van Hamel stelt aan het eind van de jaren vijftig omtrent het zeeoorlogsrecht vast dat 'Hoezeer blijkt, wat als doctrine en duidelijk vaststaande slot-som was gaan gelden, afhankelijk van opportunisme, historische verandering, plaatselijke verschillen, psychologische omstandigheden! [...] De figuren als het prijsrecht in den loop der tijden leveren er een tastbare bevestiging van'.⁷ In beginsel niets bijzonders dus, maar slechts een (logisch) gevoel van alle tijden.

Oorzaken

De oorzaken van die aanhoudende crisis – een woord aldus verkeerd gebruikt, nu immers een crisis in de internationale betrekkingen de betekenis heeft doorgaans plotseling van aard te zijn⁸ – in het zeeoorlogsrecht zijn aan diverse aspecten van de oorlogvoering ter zee toegeschreven.

Van te weinig staten die lid zijn bij de verdragen betreffende het zeeoorlogsrecht, voortschrijdende technologische ontwikkelingen die veel bepalingen van het zeeoorlogsrecht obsoleet maken, tot onbekend maakt onbemand.

Allen overigens eerder symptomen van een dieper liggende oorzaak die voornamelijk is terug te voeren op de onverenigbaarheid van de twee basisconcepten van het zeeoorlogsrecht, namelijk het leerstuk van economische oorlogvoering en het leerstuk van maritieme neutraliteit, met de huidige manier van militair optreden.

Andere oorzaken worden gezocht in meer diepgaande analyses over de relatie tot andere rechtsgebieden die in hetzelfde gebied gelding vinden. De relatie tot het collectieve veiligheidssysteem, internationaal recht van de zee, humanitair oorlogsrecht of mensenrechten, om een aantal voor de handliggende rechtsgebieden te noemen.

Weer anderen zoeken de oorzaak buiten het recht. Politakis meent bijvoorbeeld dat 'Sea warfare gives the impression of being somehow condemned to operate in a legal vacuum', en geeft als verklaring dat 'it is more the political calculation than any legal difficulty which can explain the fact that throughout our century the law of naval warfare has remained unidcipherable'⁹, waarmee hij het probleem verwijst richting de politieke dimensie van oorlogvoering. Het is in ieder geval makkelijk te concluderen dat alle aangedragen invalshoeken in meer of mindere mate bijdragen aan de oorzaak van de kennelijk constante tekortkoming van het zeeoorlogsrecht.

Het is onmogelijk om in een korte bijdrage al deze oorzaken te behandelen en deze te spiegelen tegen bijvoorbeeld de zeeoorlogsrechtelijke leerstukken als het blokkaderecht, prijs- en buitrecht, konvooi-recht, contrabanderecht, neutraliteitsrecht of het gebruik van mijnen, onderzeeboten, kustbombardementen of hospitaalsche-pen.

Het zou verder ook logisch zijn om de herwaardering hier te bespreken via de genoemde basisconcepten waarin het zeeoorlogsrecht primair in verankerd is.

1 P.J.J. van der Kruit, 'Zeeoorlogsrecht. Een oorlogsrecht in crisis', in *Militaire Spectator*, jrg. 176, nr. 5 (2007), 224-232.

2 F. Donker Curtius, *Des navires de guerre belligerents dans les eaux neutres* (1907), 1.

3 P.C. Jessup, F. Deak, *Neutrality, its history, economics and law*. 4 Volumes (New York, 1935).

4 N. Ronzitti, 'The crisis of the traditional law regulating interational armed conflict at sea and the need for its revision', in N. Ronzitti, *The law of naval warfare*, 1988), 1-13.

5 L. Doswald-Beck, (red.), *San Remo Manual on international law applicable to armed conflicts at sea* (Cambridge, 1995).

6 H.L.A. Hart, *The concept of law* (Oxford, 1961), 125.

7 J.A. van Hamel, 'De betekenis van kaapvaart- en blokkaderecht in de republiek der Verenigde Nederlanden', in Alfaro, R.J. e.a., *Liber Amicorum, aangeboden aan Jean Pierre Adrien Francois* (Leiden, 1959), 140-160, 141.

8 Zie bijv. K.J. Holsti, *International politics. A framework for analysis* (1995), 328 e.v.

9 G.P. Politakis, *Modern aspects of the laws of naval warfare and maritime neutrality* (Londen en New York, 1998), 9.

De verhouding tussen de internationale economische en politieke betrekkingen en de oorlogvoering ter zee dient met andere maten te worden gemeten dan honderd jaar geleden. Hetzelfde geldt uiteraard voor het concept van maritieme neutraliteit. Daarbij komt, als we naar de aard van het zeeoorlogsrecht kijken, dat het traditionele zeeoorlogsrecht voornamelijk via nationale perspectieven is ontwikkeld en primair dient om van de tegenstander te winnen. Het heeft in beginsel weinig te maken met tegenwoordig zo essentieel geachte onderwerpen als humaniteit en proportionaliteit. Het zeeoorlogsrecht is bevoegdheidsverlenend (en geen verbodsrecht, zoals Van der Kruit meent) en druipt juist daarmee in tegen huidige opvattingen van militaire inzet, hetgeen nog eens onderstreept is door het rapport van de VN-mensenrechtencommissie inzake de Israëliëse aanval op de Hezbollah in Libanon.¹⁰ Ik kies er hier echter voor om enkele opmerkingen te plaatsen waarin de inzet van maritieme eenheden in contemporaine operaties centraal staat.

Het recht van maritieme operaties

Zeeoorlogsrecht kan niet bekeken worden zonder dit in het perspectief te plaatsen van de huidige manier waarop maritieme middelen worden ingezet. Veranderde veiligheidsomstandigheden, hernieuwde taakstellingen, een andere vijand, nieuwe technische ontwikkelingen, de opkomst van andere juridische rechtsstelsels die hun uitwerkingen ook op zee hebben gevonden, een veranderde economische omgeving, om er maar een paar te noemen, hebben allen effect op de manier hoe de maritieme doctrines worden ingevuld.

Specifieke verandering in de maritieme tactiek worden uitgedacht om deze ontwikkelingen het hoofd te bieden, zoals verregaande integratie en multinationalaal optreden, expeditionair optreden en een focus op de *littoral* omgeving. Het (zeeoorlogs)recht moet constant tegen deze veranderingen in militair optreden worden herwaardeerd.

Tegenwoordig wordt er in de context van het toepasselijk recht in maritieme operaties doorgaans gesproken van 'het recht van maritieme operaties' in plaats van slechts zeeoorlogsrecht te noemen als

men spreekt over het toepasselijk recht. Dit begrip beoogt aan te sluiten bij de bovengenoemde ontwikkelingen en onderscheidt zich van het zeeoorlogsrecht door een aantal kenmerken. Ter illustratie noem ik er hier twee.

Inzet methoden en middelen

Ten eerste beoogt het begrip 'recht van maritieme operaties' een meer omvattende beschrijving te geven van het toepasselijk recht in maritieme operaties waarin zeestrijdkrachten tegenwoordig worden ingezet. Het gebruik van het zeeoorlogsrecht is daarbij eerder uitzonderingen dan regel. Het spectrum van operaties binnen de politiek-juridische context heeft in de afgelopen decennia voornamelijk plaatsgevonden binnen vredesondersteunende operaties en niet binnen een internationaal gewapend conflict.

Inzet van maritieme eenheden in vredesondersteunende operaties gaat tevens gepaard met andere terminologie, zoals embargo operaties of interceptie operaties in plaats van blokkades, of *boardings* in plaats van visitatie en onderzoek. Naamsveranderingen die niet per toeval optreden, maar trachten aansluiting te zoeken bij de politieke en juridische realiteit en beschouwd kunnen worden als de spiegel van de tijdgeest van dat moment.

Of, in de woorden van Huizinga, 'De mannen, die geschiedenis maakten, waren waarlijk geen dromers, maar zeer berekende nuchtere staatslieden en kooplieden, 't zij vorsten, edelen, prelaten of burgers'.¹¹ Bij de inzet van maritieme middelen in het hele spectrum van crisisbeheersingsoperaties worden de methoden en middelen die van oorsprong uit het zeeoorlogsrecht stammen echter reeds in meer of mindere mate toegepast, zij het met een andere juridische waarde.

De ont koppeling van de oorspronkelijke juridische waarde die aan de methoden en middelen via het zeeoorlogsrecht waren verbonden, begint steeds meer plaats te vinden, waarbij een nieuwe invulling wordt gegeven aan oude middelen en methoden. Traditionele zeeoorlogsrechtelijke figuren hebben in die zin een begin van evolutie ondergaan en hun weg gevonden in de contemporaine maritieme

operaties. De politieke en militaire realiteit noopt tot het feit dat de klassieke context van oorlog en vrede waarin oorlogsrecht van oudsher is georganiseerd niet meer toereikend is om van toepassing te zijn.

Ik kan hier overigens niet nalaten een gelijkenis te trekken en de opmerkingen in herinnering te brengen die het proces Eric O. teweeg bracht aangaande de aansluiting van het militair straf- en strafprocesrecht met huidige militaire operaties. Hiertegenover staat wel dat de nieuwste geschiedenis genoeg conflicten heeft meegemaakt waarin het zeeoorlogsrecht in de klassieke zin van toepassing is geweest. Van der Kruit gaf in zijn bijdrage al een opsomming van recente oorlogen waarin het zeeoorlogsrecht toepasselijk was.

Een herwaarderung moet dus ten eerste leiden tot een verdieping van het zeeoorlogsrecht zelf, en ten tweede leiden tot een verdieping *naast* het zeeoorlogsrecht dat aansluit bij de huidige inzet van militaire middelen.

Positie zeeoorlogsrecht

Ten tweede verschilt het traditioneel zeeoorlogsrecht met het recht van maritieme operaties doordat het recht van maritieme operaties benadrukt dat het niet slechts om één rechtsstelsel gaat. Het laatste kan niet meer opgaan in huidige maritieme operaties. Ontwikkelingen op andere rechtsgebieden zoals het internationaal recht van de zee, mensenrechten, maar ook het humanitair oorlogsrecht zelf hebben effect op enerzijds het zeeoorlogsrecht en anderzijds op maritieme operaties zelf en dienen als factor mee te worden genomen.

Het zeeoorlogsrecht kan niet meer op zichzelf staan, maar moet worden gewogen als intergraal onderdeel van het internationaal publiekrecht. Met andere woor-

¹⁰ *Report of the commission of Inquiry on Lebanon pursuant to Human Rights Council resolution S-2/1.* <http://www.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/specialsession/A.HRC.3.2.pdf>.

¹¹ J. Huizinga, *Herfsttij der Middeleeuwen. Studie over levens- en gedachtenvormen der veertiende en vijftiende eeuw in Frankrijk en de Nederlanden* (25^e druk, 1999), 99.

den, enerzijds dienen maritieme operaties rekening te houden met meer dan zeeoorlogsrecht alleen en anderzijds moet het zeeoorlogsrecht zelf op dusdanige wijze ontwikkelen dat het een onverkort deel gaat uitmaken van het publiekrecht. Dit geeft bijvoorbeeld ook aanleiding om opnieuw naar het prijsprocesrecht (wat gebeurt er met een schip of goed wanneer deze in beslag wordt genomen?) te kijken, iets wat niet meer op de traditionele wijze kan worden gehanteerd.

Conclusie

Zeeoorlogsrecht is nog immer relevant en loopt voorlopig geen risico om, zoals

12 Recent werden de laatste artikelen van het tweegevecht uit het Wetboek van Strafrecht gesneden. Historische artikelen met een rijke militaire geschiedenis.

13 Kruit, van der, P.J.J. (red.) *Militair recht* (2007).

sommige andere archaisch aandoende militairrechtelijke figuren¹², naar het juridische rariteitenkabinet te worden verwezen. Het blijft ten eerste relevant in de traditionele vorm en ten tweede beginnen deze traditionele zeeoorlogsrechtelijke figuren te evolueren en aansluiting te vinden in tegenwoordige maritieme operaties.

Zoals voor elk rechtsstelsel geldt, verdient het zeeoorlogsrecht constante aandacht om bij te blijven met de militaire gedachtegang. De positie van het zeeoorlogsrecht zou versterkt worden wanneer het rechtsstelsel wordt herwaardeerd binnen het huidige publiekrecht. Niet alleen geeft dit het zeeoorlogsrecht meer toekomst, maar belangrijker is dat het bijdraagt aan helderheid voor hen die ermee geconfronteerd worden tijdens operaties.

Met Van der Kruit meen ik dat het zeeoorlogsrecht te weinig aandacht krijgt.

Niet alleen in zijn traditionele vorm, maar het ontbeert tevens aan aandacht in het ontwikkelen van concepten die aansluiten bij de contemporaine inzet van militaire middelen.

Niet bemoedigend in deze is daarom ook de constatering dat het zeeoorlogsrecht in het recent uitgebrachte handboek *Militair Recht*¹³ (onder zijn redactie) slechts een enkele paragraaf behelst en zo goed als niet wordt besproken in de hoofdstukken aangaande het humanitair oorlogsrecht. Een gemiste kans.

LITZ mr M.D. FINK

ANTWOORD op meningen van anderen

Honderd jaar zeeoorlogsrecht...

Mr. Fink ontkent niet dat het zeeoorlogsrecht zich in een crisis zou kunnen bevinden, maar stelt vast dat dit een logisch gevolg is van alle tijden. Ik ben dit met hem eens. Ik vind het niet passen om te vieren dat het in crisis verkerende zeeoorlogsrecht precies honderd jaar bestaat; mogelijk wel om te herdenken en als gelegenheid aan te grijpen om dit leerstuk meer onder de aandacht te brengen.

De verdere haarscherpe analyse over de oorzaken van de aanhoudende crisis in het zeeoorlogsrecht verdienen bewondering. Daar waar mr. Fink stelt dat het zeeoorlogsrecht bevoegdheidsverlenend is, heeft hij in het algemeen gelijk. Mijn stelling

daarentegen is dat daar waar het zeeoorlogsrecht verbodsbepalingen geeft (zie bijvoorbeeld Artikel 1 van het 'Verdrag (VIII) nopens het stellen van onderzeese zelfwerkende contactmijnen' 's-Gravenhage, 18-10-1907) dit ordentelijk, dus in officiële bronnen, vastgelegd dient te zijn. Bronnen die aangepast zijn aan de contemporaine technologie, in ieder geval niet aan de technologie van honderd jaar geleden, omdat de technologieën in honderd jaar zeer fundamenteel zijn veranderd.

Het doet mij een groot genoegen dat ook mr. Fink van mening is dat het zeeoorlogsrecht herwaardering geniet. Zijn laatste opmerking over het feit dat het zeeoorlogsrecht geen plaats heeft gevonden in het nieuwe boek *Militair Recht* is zeker op zijn plaats, maar wel onder de aantekening dat in een leerboek voor militaire studenten niet alle juridische leerstukken kunnen worden opgenomen.

Maar voor de volgende druk van het boek zal zeker worden overwogen om het zeeoorlogsrecht onder de aandacht van de studenten van de Nederlandse Defensie Academie te brengen, zoals nu reeds ge-

beurt gedurende de colleges van de studenten. Ook dit kan dan meehelpen om het Zeeoorlogsrecht meer aandacht en helderheid te geven voor hen die ermee moeten gaan werken.

mr. drs. P.J.J. VAN DER KRUIT

Constructing Justice and Security after War

Door Charles T. Call, ed.
Washington DC
(US Institute of Peace), 2007
273 blz.
ISBN 97 819 2922 3893
€ 18,62

Can societies emerging from armed conflict create systems of justice and security that ensure basic rights, apply the law effectively and impartially, and enjoy popular support? That is the question of this timely book. The answer is: 'Yes, if and but'.

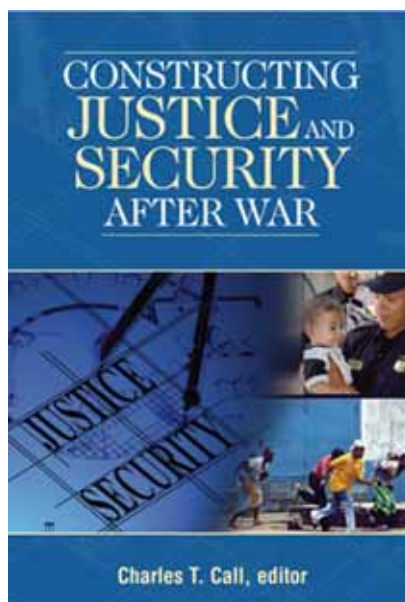
This book shows successes and failures. No case of Justice and Security Sector Reform (JSSR) is a complete success story. These lessons of eight cases from Latin America, the Balkans and Africa should have been drawn earlier and could have made a difference in Iraq and Afghanistan.

After an armistice or peace, the population expects immediate peace and security. But instead, many people may experience an increase of insecurity. During the war, violence may have been very brutal and intense, but after war, new forms of violent insecurity arise. Post-war violence undermines reconstruction, state institutions, political settlement, foreign investment, economic progress and threatens refugees, particularly women. The violence of the war is now supplanted by criminal social, economic, ethnic, religious, political and other violence.

Only if post-revolutionary or post-liberation governments rapidly impose a (under the circumstances) just order with a monopoly of armed force, or if temporary domestic military rule with adequate resources is imposed, a post-conflict

crime wave can be curtailed or even avoided.

Crucial to an effective peace is also that the political settlement underlying it offers realistic hope to the defeated parties that will be part of a new future of the country. Magnanimity towards defeated parties is the key to peace. When one or more former warring parties, which lost the war, now act as spoilers of the peace, they try to win back political power. Political violence now undermines state institutions and the government. Sometimes this political struggle is transformed into an ethnic or religious struggle. Part of the post-conflict violence may be vengeance killings.

Economic violence consists of robbery, looting, kidnappings, and white collar crime, not only trafficking in drugs, weapons and people, but also robbing state institutions (enterprises) of their capital, like in post-communist states. This economic violence is often mixed with political violence.

In most cases studied, homicides, kidnappings and robberies surged in the first 2-3 years after an armistice or peace agreement and then 'stabilized' at a high level for about 2-3 years before declining.

Social violence is seen as driven by desires to strengthen or protect group

identity, when a minority feels endangered by the new 'order'. Another form of social violence is common crime and youth gang violence. Unemployed, young males, broken social networks and displacement foster this.

Family violence also increases after war, especially against women and children, due to demobilized soldiers, who are unemployed and traumatised.

The conclusion is: after war, tough police measures, with large-scale military back up, are needed to halt the probable crime rise. If reliable police is not available, the policing will have to be done by military ground forces. If no functioning government is in place, temporary military rule will be needed. International organisations and aid donors have to take into account that law and order is an overwhelming top priority for the population and a condition for reconstruction.

Security Sector Reform

Reform of the old security sector (police, armed forces, intelligence) is needed to get effective maintenance of the law and basic security. Demobilizing warring parties, disarming them, and reintegrating soldiers and military into a functioning economy, or recruiting them for reformed police and defence forces, is a huge and urgent task. This DDR (demobilization, disarmament and reintegration) has become a standard component of peace building. Demobilized soldiers may join irregular private armies or crime syndicates. A large part of the demobilized male labour supply should be absorbed by reformed police forces, legally regulated private security services, and the construction and transportation sectors.

The armed services, police, detention and intelligence services require a program of professionalism, purges (vetting), and pluriformity (to lessen dominance by certain ethnic or religious groups). Especially the police forces and the prison guards need basic human rights training.

In small countries, and when there is relatively large donor assistance, it may be feasible to create *new* armed services. In larger countries, and in case of little donor support, it will be better to purge only the

war criminals and reintegrate the military by using as much as possible existing personnel. In all cases, the forces should be made accountable.

Security Sector Reform clarifies the mission and changes the size, organisation and civilian supervision of the services. Successful reform also requires a new budget. The laws applying to the services need to be modernized. All services have to come under legitimate political superiors.

In some small and relatively safe states, it has been possible to entirely abolish military forces: Costa Rica, Panama and Haiti.

When an army was able to entirely defeat opposing forces, military reform is likely to be limited, as the forces have a strong position in the new era. Armies of rebel forces which were victorious are likely to impose their structure and political vision. When a war is ended by intervention by foreign peacekeeping forces, it is difficult to forge the standing opposing forces into new services as neither side was victorious. Both may silently wait for the international peace forces to leave and keep their weapons and adherents, even informally and secretly, to wait for a new chance to 'correct' the peace agreement or start the war all over again.

Incorporating and merging former enemies, downsizing the forces, purging the worst elements, and training the remainder to behave more professionally takes much time and large resources.

Reform of intelligence services restricts their activities, puts them under strict legal obligations and civilian/political/legal supervision, makes them professional, politically neutral and not involved in repression. They have to obey the (new) constitution and human rights standards.

Police reform tries to establish civilian, professional, accountable, non-partisan police under the law, respecting basic human rights. Police should be purged soon after the war, to gain the trust of the population. International monitors, advisers and trainers are needed. A major step is employing many women and members of suppressed ethnic and religious groups

in the new police. Merit criteria should govern hiring and promotion.

Inclusion of formerly opposing people in an entirely new police might be easier than making former enemy police organisations work together. In the Bosnian federation, successful integration was a façade, as Croats continued to report to Croat superiors, etc.

When security, police and judiciary leaders representing the old system are recalcitrant, political leaders may choose to just reshuffle bureaucracies and adopt new rules without practical consequences for abusive and corrupt personnel. International training courses for the old, wrong persons have little effect in such cases.

In most poor countries or countries in transition from authoritarianism to modernity, not only the coercive forces but also the judiciary are involved in appalling human rights violations. International and national civilian oversight encourages reform.

Human rights ombudspersons will help. Police oversight offices are needed. Very important is independent journalism with help of foreign media and aid foundations. They stimulate investigations into police misconduct and judicial corruption. Separate human rights institutions are not always effective, as they may get little grip on corrupt organisations. Gender equality and reduction of abusive practices have to be tackled via various avenues. Not only politics and old laws prove difficult to change, but culture and religion are especially stubborn. International pressure, advocacy, and domestic women groups will help to change practices gradually. Muslim countries are most resistant to hiring women as police officers.

Judicial Reform

Most court systems are severely understaffed and many legal officers are poorly educated, prone to corruption, and not impartial in the political and ethnic/religious disputes. It takes a long time to reform and retrain sitting judges and it may be hard to discharge hopeless cases due to independence. Legal independence

can be a roadblock against legal impartiality. In that case, international judges are needed in appellate courts to stop serious violations of human rights by lower courts. In Kosovo it was even necessary to allow the UN head of mission to revoke judicial decisions which discriminated the Serb minority.

The ideal of separation of powers can work in practice *against* human rights and peace, when crucial offices are abused. It is urgent to prevent such clashes in principle by putting the judiciary system as soon as possible under new oversight committees composed of reformist domestic functionaries and international judges. Very helpful for reform is training new *female* judges.

Police, judicial and prison reforms are a 'tripod'. If one leg remains very weak, the system will not stand up. This book shows that most cases of post-conflict judicial reform have been very inadequate, and even harder to do than police reform. E.g., UNDP concluded in 2002 that justice reform was a blatantly missed opportunity in Bosnia (Call, p. 395-396). 'Excessive emphasis on constitutions, laws, and formal authority is misplaced. Legal reforms are insufficient without institutions that can guarantee rights, protect citizens, and enforce laws' (pp. 396-397). Written guarantees do little to protect endangered groups. Legal reforms can be hampered by legal personnel trained in the old system, clinging to their privileges and old habits.

War Criminals

It is worth noting that this study did not find a clear relation between, on the one hand, the degree to which war crimes and past human rights abuses were dealt with, and on the other, the confidence of the population in the post war legal/judiciary system.

In some cases, amnesty as part of a peace agreement did not block legal and judicial reform. In others, lack of justice regarding past crimes undermined confidence in the future, as could be expected (pp. 397-398). The eight cases analyzed failed to establish a clear connection between justice for past crimes and the quality of the justice reform. This seemingly obvious relation remained elusive, at least empirically.

What is feasible?

A new government and foreign supporters/peacekeepers cannot import a new central state and deal with all resistance to peace and development at once. For practical purposes it is unavoidable to use traditional authority structures. The dilemma is that the 'old' can severely compromise the new state building by reliance on power holders who violated basic human rights. This is a dilemma between short-term stability with limited resources, and international standards of good governance and basic rights. Brushing aside all local chieftains or dismantling the state leads to anarchy and renewed violence, particularly of a criminal nature.

The choice for the donors is:

- between what is feasible, and meets minimum international standards;
- between stability and justice;
- between stability and democracy;
- between local authority and good government;
- between leaving the country soon, with 'unfinished business', or long term involvement leading to an unsustainable task.

The rule of law was attained in most Western societies after a long historical development with ups and downs. It is assumed by many theorists and historians that the rule of law is related to a strong middle class, to a well-developed civil society, and to a 'democratic' political system with elaborate power sharing arrangements and counter weights against abuse of political power. The rule of law is also often seen as strongly related to economic freedom and liberal market economics with free access, as such freedoms prevent long term material domination by a ruling class over a poor citizenry, while economic collectivism dominated by a state which owns crucial sectors or even the entire productive apparatus leads to authoritarian rule. In such authoritarian economic systems, the law is not above the rulers, but the rulers use the law to control the population and national resources in the interest of rulers.

The rule of law is also seen by many observers as closely linked to the values which prevail in a society. Individualism, liberalism and personal responsibility and

achievement orientation may be crucial. If such values and conditions are preconditions for establishing the rule of law, efforts to import rule of law in non-Western societies, or impose a rule of law system, may be short-lived and fail after external actors leave. In this view, it may not be possible to jump-start rule of law in authoritarian, religiously and ethnically divided countries with very weak institutions, dominated by political patronage and clientelism.

At present, it seems that scholarly studies do not yet settle the validity of historical, cultural or other sources of scepticism about importing the rule of law in most non-Western societies. Empirical research may not yet fully answer the question whether the rule of law can only be attained in societies which meet 'Western' criteria of culture, politics, economics and institutions. Perhaps Japan is a case in point: a non-Western country with an established rule of law system. But perhaps the conditions enabling Japan to modernize rapidly made it a relatively Western non-Western country, and thereby leaving the argument unsettled under what preconditions the rule of law can prevail. A comparable remark can be made about the strict rule of law system in Singapore, or the OECD-member South Korea. These cases are not studied in this book.

Contemporary case studies of assistance to building the rule of law in non-Western countries show that many efforts were only partially successful. It seems that the jury is still out on the question whether the rule of law can survive on its own in most non-Western societies, without constant and strong support from the West. We have not yet come across systematic, extensive comparative research of many cases from which reliable, precise and prescriptive generalizations can be drawn about successful, rapid establishment of the rule of law in post-conflict societies. The case studies in *Constructing Justice and Security after War* certainly increase our general insight into what explains successful reform, and what mistakes should be avoided.

prof. dr. ir. J.J.C. VOORHOEVE – NLDA

Slagveld Afghanistan

Door Farah Karimi
Amsterdam
(Uitgeverij Nieuw Amsterdam) 2006
176 blz.
ISBN 90 468 0143 8
€ 16,50

Consultant in het groen

Door Florentien Braat
Maastricht (Boekenplan) 2007
83 blz.
ISBN 97 890 8666 0162
€ 18,00

Afghanistan ligt sinds 2001 in de frontlinie van de *War on Terror*, een waar slagveld volgens het voormalige Groen Links-Kamerlid Farah Karimi. Tot eind april 2007 werkte ze een half jaar namens de UNDP als democratiseringsadviseur voor het Afghaanse parlement. Een opmerkelijke stap voor iemand die weinig goeds te melden heeft over president Karzai, de dun gezaaide democratiseringskansen en de dominante rol van krijgsheren in het parlement.

Karimi concludeert dat vijf jaar na de westerse interventie, van werkelijke democratisering nog weinig te merken is.

De Taliban is weliswaar een behoorlijke klap toegebracht maar nog lang niet verslagen. Zeker in het zuiden worden westerse militairen en (hulp) organisaties niet langer als bevrijders gezien en vaker als bezetters beschouwd die in een meedogenloze oorlog verwickeld lijken. Dat de 'Dutch Approach' hier weinig aan kan veranderen komt ook doordat Nederland 'te volgzame steun' aan de VS geeft. De marges om eigen kleur te geven zijn te smal en financiële mogelijkheden beperkt. Meemarcheren met de grote mogendheden en toch schone handen houden werkt niet, volgens Karimi.

De in 1982 uit Iran gevluchte auteur reflecteert op haar vijf reizen naar Afghanistan die ze sinds 2000 maakte. Ze heeft een bijzondere band met de regio en het land. In Afghanistan sprak ze met alle geledingen van de bevolking, bestuurders, en politieke en religieuze leiders. *Slagveld*

Afghanistan heeft het karakter van een 'getuigenis' van een parlementariër die tot eind 2006 in de Kamer zat. Ze heeft moeite met de 'militarisering van het buitenlandbeleid' en bij vlagen is ze kritisch, '[K]eer op keer blijkt dat Nederlandse kabinetten liever de VS volgen dan de VN'.

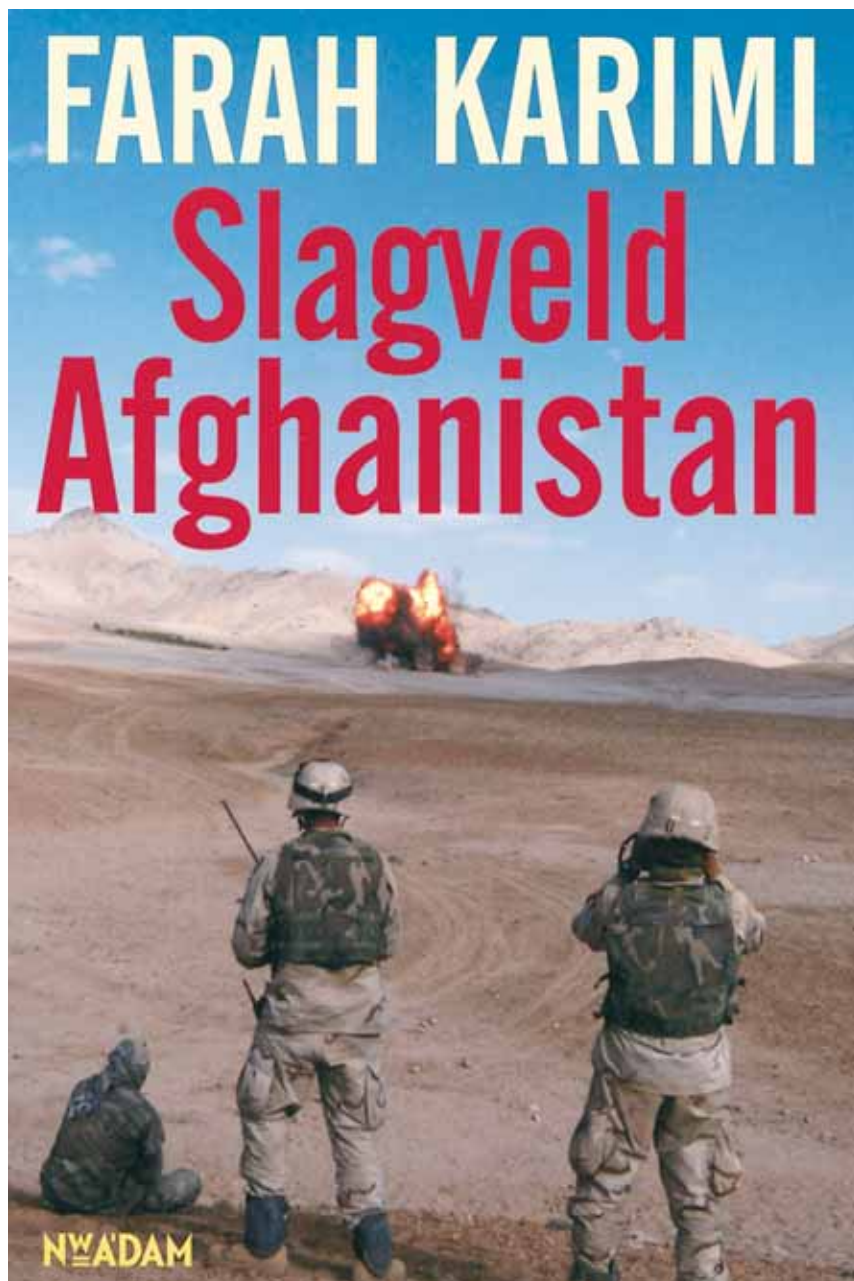
Helaas heeft Karimi dit soort beweringen niet grondig onderbouwd. Mogelijk is dit een bewuste keuze ten behoeve van de leesbaarheid en om het boek vooral over Afghanistan te laten gaan. Jammer is dat ze vooral oog heeft voor het zuiden van het land, zonder overigens diep in te gaan op Uruzgan. Helaas heeft ze weinig oog voor de successen van de internationale gemeenschap buiten Pashtunistan, met name in de noordelijke regio van het land. Een terugkerend thema is het verbeteren van de positie van vrouwen, logisch als je wilt democratiseren, maar ook opmerkelijk omdat ze nogal makkelijk de maatschappelijke en culturele beperkingen terzijde schuift om op korte termijn het roer in het land om te kunnen gooien. Wat in Kabul misschien wel mogelijk is, duurt nu eenmaal in de Afghaanse provincies veel langer.

In haar rol van speciaal adviseur van het Afghaanse parlement hield Karimi zich nadrukkelijk bezig met de vrouwelijke parlementariërs. Net als in haar boek kwam ze er achter dat Afghaanse problemen Afghaanse oplossingen hebben. Democratiseren kost veel tijd en creativiteit, maar vooral doorzettingsvermogen.

Karimi is somber gestemd over de voortgang van het stabilisatie- en transitieproces. Startpunt is de uitzichtloze situatie na decennia van oorlog waardoor zich in het land een *braindrain* voltrokken heeft met directe gevolgen voor de economie en het bestuur en dus ook voor de democratisering.

De angel moet uit de 'drie plagen': armoede, papaver en Pakistan. Karimi onderstreept dat er geen *hard power* oplossingen voor de plagen zijn, helaas zegt ze niet welke *soft power* mogelijkheden er zouden kunnen zijn.

Conflictmanagement theoretici zijn het er over eens dat behalve capaciteiten een zekere economische basis en vooruitgang

– met name voor het maatschappelijk middenveld – voorwaarden zijn om duurzame, zichzelf in stand houdende vrede te kunnen bereiken. Dit beidt perspectief voor de interveniënten. Ook in het Nederlandse beleid zijn er goede initiatieven, variërend van nationaal tot plaatselijk niveau. Zowel in Uruzgan als in Baghlan – waar Nederland van medio 2004 tot medio 2006 de scepter zwaaide – is veel gedaan om de lokale capaciteiten op te krikken.

Consultant in het groen

In dit verband zijn de initiatieven van IDEA opmerkelijk. Florentien Braat schreef een boek aan de hand van haar ervaringen als 'IDEAlist'. De *Integrated Development of Entrepreneurial Activities* (IDEA) is een door VNO-NCW en Defensie geïnitieerd project, gericht op het ontwikkelen van economische activiteiten in voormalige oorlogsgebieden. IDEA was succesvol in Bosnië en begint mogelijk ook in Uruzgan.

Braats *Consultant in het groen* gaat over de provincie Baghlan waar IDEA onder meer projecten verzorgde op de technische hogeschool en ten behoeve van ambachtelijke coöperaties en een soort Kamer van Koophandel hielp opzetten. De moeilijkheden daarbij bleken een *eye opener* en ware uitdaging voor de auteur, die in het 'burgerleven' werkt als consultant. Een mooie casus is die van de *solar cooker*, een fornuis op basis van zonlicht dat simpel en goedkoop te fabriceren is. Hoewel het een gat in de markt zou moeten zijn, bleek het toestel lastig aan de man te brengen. De ervaringen die ermee werden opgedaan bleken goud waard voor andere commerciële initiatieven.

Braat laat zien dat met expertise uit het Nederlandse bedrijfsleven simpele, goedkope initiatieven ontplooid worden om de lokale economie te stimuleren, waardoor de bevolking meer vertrouwen in de (eigen) toekomst krijgt. Tijdens mijn recente bezoek aan de provincie blijkt de IDEA-hulp niet voor niets: de plaatselijke economie is in Pol-e-Khomri in omvang verdubbeld, met positieve gevolgen voor de stabiliteit in de provincie Baghlan. Het bereiken van duurzame vrede is een lang proces waarbij democratisering een belangrijke rol speelt. Dit duurt langer dan de parlementaire planningshorizon en behelst meer dan het op poten helpen zetten van bestuur en economie.

In Afghanistan, waar de meeste lokale capaciteiten verdwenen zijn, is het een hele tour. Conflictmanagement en *peace building* worden bepaald door de gedrevenheid van de mensen die het moeten doen, zo blijkt ook uit de persoonlijke getuigenissen *Consultant in het groen* en *Slagveld Afghanistan*, waarin de lezer wordt getroffen door de betrokkenheid en bevlogenheid van de auteurs.

De boeken staan niet op zich maar vullen elkaar aan. Daar waar Karimi de situatie realistisch beschrijft maar als uitzichtloos kwalificeert en nauwelijks een rol voor westerse outsiders ziet, krijg je bij Braat het gevoel dat er lokaal economische mogelijkheden zijn om aan één van de voorwaarden voor democratisering te voldoen. Dat er een lange weg te gaan is voor een culturomslag en het stimuleren van

capaciteiten is evident. De internationale gemeenschap heeft de plicht na een militaire interventie de helpende hand uit te steken. Het creëren van een zichzelf dragende vrede vereist visie en strategie en kost doorzettingsvermogen en meerdere generaties tijd.

drs. A.J.E. WAGEMAKER – NLDA

Dornier Wal **A Light coming over the Sea**

Door: M. Michiel van der Mey
Vicchio Firenze, Italië (LoGisma)
2005 (tweede editie 2007)
222 blz., geïllustreerd
ISBN: 88 876 2151 9
€ 18,00 plus € 3,50 verzendkosten,
te verkrijgen via: www.dornierwal.de.tf

Watervliegtuigen en vliegboten zijn bijzonder. Hoewel beide types als synoniem gebruikt worden is er een wezenlijk verschil: een watervliegtuig gebruikt drijvers, terwijl vliegboten hun romp gebruiken voor het opstijgen, landen en taxiën. Vliegboten varen – de drijvers aan de vleugels zijn er voor het evenwicht – en de piloot is daarom ook stuurman. Kenmerkend voor de vliegboten is dat de vleugels hoog aan, of zelfs boven, de romp zitten. De motoren zijn karakteristiek bovenop het vliegtuig geplaatst. Gevolg is dat vliegboten, oftewel glijboten, veel groter kunnen zijn dan watervliegtuigen die ook wel bekend staan als drijvervliegtuigen.

Duitsland heeft aan de basis gestaan van een rijke vliegbotenhistorie, ondanks dat er op het eigen grondgebied tussen de beide Wereldoorlogen door het Verdrag van Versailles geen vliegtuigen gebouwd mochten worden. Om dit te omzeilen richtte Dornier samen met het Italiaanse CMASA een joint venture op. Later werden Dorniers ook in licentie gebouwd in Nederland, Spanje en de Sovjet-Unie.

In 1922 bouwde Claudius Dornier, een naaste medewerker van Graaf Zeppelin, de vliegboot 'Wal' en later de 'Superwal', een vliegtuig dat onder meer werd gebruikt voor de postdienst in de zuidelijke

gebieden van de Atlantische Oceaan. De met twaalf motoren uitgeruste DO-X (1928) kon 170 passagiers vervoeren over een afstand van 3.600 kilometer. Toen dit vliegtuig op de markt kwam was het het grootste vliegtuig ter wereld. Maar commercieel liet het vliegtuig het afweten. Een probleem dat vliegboten in de jaren dertig parten speelde was dat de burgerluchtvaart een praktische voorkeur kreeg voor vliegtuigen die van de grond opstijgen.

Militair gezien was het gebruik van vliegboten een uitkomst voor patrouillevluchten over zee en archipels. Nederland vloog vooral in Nederlands-Indië met vliegboten, waarbij de 'Consolidated PBY Catalina' (de 'Cat') het werkpaard was.

Het boek *Dornier Wal. A Light coming over the Sea* gaat uitvoerig in op de Nederlandse Dornier vliegboten die het in Papendrecht gevestigde Aviolanda in licentie bouwde. De auteur, Michiel van der Mey, betitelt ze als 'The backbone of Dutch Naval air presence in the Netherlands East Indies'.

De Dornier Wal was het grootste succes van de firma. Het boek kent vele feiten die samenhangen met de veelzijdigheid van dit en vergelijkbare toestellen. Van der Mey schenkt ruime aandacht aan de vele expedities die ermee ondernomen werden, die soms lezen als PR-stunts en soms als een testprogramma. Hoewel de schrijver volledig tracht te zijn, concentreert hij zich in zijn anekdotes op het gebruik in Nederlands-Indië. De ervaringen die de Nederlanders daar met het vliegtuig opdeden lijken een wezenlijke bijdrage te hebben geleverd aan de doorontwikkeling van het toestel. Zijn observaties zijn geen verrassing omdat de auteur, als zoon van een daar gestationeerde marineofficier, in zijn jeugd door dit type vliegtuig gefascineerd werd.

Van der Mey, tevens voorzitter van het Dornier Wal Documentation Center (DWDC), is een autoriteit op het gebied van vliegboten. Dat vindt zijn weerslag in het boek. Met een bijzonder oog voor detail en rijk geïllustreerd heeft hij de bijzondere eigenschappen van de Dornier Wal in kaart gebracht.

drs A.J.E. WAGEMAKER – NLDA

Klapstuk

L. Polman*

Op de dag dat in Den Haag het proces tegen Charles Taylor begon, was het meteen voorlopig weer klaar ook: op 4 juni jl. stuurde de van oorlogsmisdaden verdachte Liberiaanse ex-president zijn advocaat de laan uit. Hij eist zijn eigen verdediging te mogen voeren en tot hij daar toestemming voor heeft, weigert hij voor de rechter te verschijnen.

De beruchte Charles Taylor, in de eerste helft van de jaren tachtig door de Libiër Kaddafi tot guerrillastrijder opgeleid. Benoemde zichzelf tot generaal en vocht zich in de tweede helft van de jaren tachtig met zijn ongure huurlingen vanuit Ivoorkust een weg naar Liberia's hoofdstad Monrovia. Sloeg zichzelf in 1990 tot president-voor-het-leven en stortte in de dertien jaren die volgden zijn vaderland, alsmede buurland Sierra Leone, in dood en verderf.

In de door Taylor veroorzaakte – en gefinancierde – burgeroorlogen in beide landen kwamen honderdduizenden burgers om het leven, werden nog eens honderdduizenden verkracht, beroofd, verminkt en als slaaf gehouden en werden miljoenen van huis en haard verdreven.

In 2003 reikte Taylors koninkrijk nog slechts tot de stadsgrenzen van Monrovia. Belegerd door rebellen en bandieten zaten honderdduizenden vluchtelingen er met hem in de val, tot Taylor zich eindelijk gedwongen zag om te vertrekken naar

Nigeria. Zijn vaarwel-speech sprak hij in op een bandrecorder die was ingeplugd in misschien wel 's lands allerlaatste werkende generator. De toespraak werd door de nationale radio uitgezonden terwijl de laatste van een stoet auto's volgeladen met staatseigendommen de poort van het presidentiële paleis uitgleed, de donkere stad in.

Taylor heeft tijdens zijn presidentschap naar schatting een half miljard dollar gestolen. Niettemin wenst hij thans te beweren dat hij te arm is om zichzelf tegen de aanklachten van het tribunaal te verdedigen. En omdat hij de gratis tribunaal-advocaat niet wil, ligt de rechtszaak nu dus stil.

De geschiedenis leert dat vertraging in een VN-tribunaal wel vaker funest uitpakt. Verdachten zijn vaak de jongsten niet meer, met de hoge bloeddruk en kwalen vanden. Milosevic is een voorbeeld van een tribunaalverdachte die al dood was voordat zijn al jaren voortsudderende proces tot een einde kon worden gebracht.

Foday Sankoh, Sierra Leone re-bellenleider en vazal van Taylor, haalde ook de eindstreep niet. Uit

* Mw. L. Polman is freelance journalist en auteur van 'k Zag twee beren, over de 'achterkant' van de VN-vredesmissies.

drie lange jaren van voorarrest vol tribunalistisch-juridisch getrouwtrek verscheen de ploert uiteindelijk als een kwijlend slplantje voor de rechter, onderuit gezakt in een rolstoel van de Verenigde Naties en met een luier om. Weken later was hij dood. Waarschijnlijk is hij vergiftigd, maandenlang elke dag weer een beetje meer. Verdachte oorlogsmisdadigers hebben per definitie veel vijanden. Die van Sankoh waren kennelijk tot in de tribunaalkeuken doorgedrongen.

Een voortijdig einde aan het leven van Charles Taylor zou voor het Sierra Leone-tribunaal de genadeslag zijn. Taylor is de allerlaatste verdachte van allure die de aanklager nog overheeft. Na sterverdachte Sankoh, legde ook de andere tribunaaltrots, Chief Sam Hinga Norman, het loodje. Chief Norman was leider van de Sierra Leonese Kamajors, bushkrijgers die misschien wel net zoveel oorlogsmisdaden pleegden als Sankohs rebellen.

Ook Chief Norman zat drie jaar in een tribunaalcel voordat zijn proces eindelijk eens kon beginnen. Hij sleet zijn dagen kibbelend met de rechtbankgriffier. Belde hij bijvoorbeeld de lokale krant maar weer

eens om te klagen over het water en brood waarop hij moest zien te overleven. Revancheerde de griffier met een persbericht over het werkelijke menu: 'Ontbijt: zachtgekookt eitje met mayonaise en twee sneden vers brood. Lunch: patat, hamburger. Diner: gefrituurde plataan, beefcurry en aardappelbladeren in palmolie', het lievelingskostje van de Chief.

'Sinds hij onze gast is, is de Chief enige kilo's zwaarder geworden', sloot de griffier het communiqué dan fijntjes af. Chief Norman stierf aan een beroerte.

En zo raakte het tribunaal door zijn belangrijke verdachten heen. Wat nu nog achter de tralies zit en leeft, is van B-kwaliteit; mindere oorlogsoefjes, van wie zelfs Sierra Leoners nooit hebben gehoord.

Verdacht van moord? 'Dat werd Jezus Christus tijdens zijn leven ook,' zei Taylor voordat hij zijn advocaat ontsloeg. Charles Taylor, pas 32 jaar oud toen hij een militaire carrière koos, is inmiddels al weer 58 tropenjaren oud. Hij is de laatste kans die het tribunaal heeft op veroordeling van een klapstuk. Laten we hopen en bidden op een lang en gezond leven voor Taylor.

BERICHT UIT AFRIKA

Het geheim van

drs. F. Matser – kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst*

Stafwerk is een kunst, in zijn pure vorm en essentie slechts weggelegd voor de meer briljante gebrevetteerde officieren en de excellerende burgerambtenaren, behorende tot de algemene bestuursdienst. Toch is het wenselijk om de kennis van deze categorie te delen met het gewone werkvolk. Want menigmaal worden de heldere en duidelijke aanwijzingen vanuit het ministerie en de hogere legerstaven om onbegrijpelijke redenen volstrekt verkeerd geïnterpreteerd door de uitvoerders op het lager niveau. En dat is jammer. Het is daarom dat ik met deze beknopte aanwijzing – geïnspireerd door de nodige jaren werker-
varing in staven en tot stand gekomen met de inbreng van een groot aantal nationale en internationale stafcorfeyen – in dit eminente blad aan alle officieren en gelijkgestemden h t geheim wil verklappen om tot een beter begrip te komen van hogere (bestuurs)stafaanwijzingen.

Doorgaans ontstaan er misvattingen door een drietal oorzaken: het niet begrijpen van de woorden (begripsmisvatting), het niet doorgronden van het stafproces (procesmisvatting) en het niet goed begrijpen of onjuist duiden van de geboekte resultaten (output-misvattingen). Deze eerste bijdrage over het stafproces gaat in op het toelichten van enkele, vooral bij reorganisaties gangbare, begrippen. In toekomstige nummers van dit blad hoop ik u nog bij te praten over de processen en de resultaten.

Het geheim van het doorgronden van hogere beleids- en stafaanwijzingen begint natuurlijk met het begrijpen van het vocabulaire, een begrip-
penapparaat dat onze voorgangers in het verleden met grote zorg hebben samengesteld. Essentieel voor de meeste begrippen is dat ze multi-interpretabel zijn, eufemistisch van aard en te gebruiken in combinatie met bijvoeglijke naamwoorden als doorgaans, overwegend, meestal, merendeels en naar verwachting.

* Op deze plaats vindt u afwisselend een bijdrage van kolonel (KL) Frans Matser en majoor mariniers Marc Houben.

Daarnaast is het bij het huidige *joint* en *combined* optreden natuurlijk een pre als een begrip aan de Engelse taal is ontleend. Uitgaande van deze premisses, zal ik enkele veel gebruikte termen zo concreet mogelijk uitleggen. Met name bij jonge hoofdofficieren van alle krijgsmacht-
delen constateer ik namelijk in de dagelijkse praktijk een verontrustend tekort aan parate kennis op dit gebied.

Ik heb bij mijn selectie gebruik gemaakt van een aantal internationale documenten die veel officieren werkzaam op de bestuursstaf en bij grote NAVO-staven in de afgelopen jaren van groot nut zijn geweest. Want ook onze NAVO-partners kennen deze problemen. Ik dank bij voorbaat de vele anonieme auteurs die bewust en onbewust een bijdrage hebben geleverd aan deze waardevolle handleidingen.

Zoals een goed pedagoog betaamt, heb ik de materie voor de overzichtelijkheid gestructureerd door gebruik te maken van een indeling in drie heldere en overzichtelijke categorieen: strategisch begrippen, tactische begrippen en bedrijfsvoeringsbegrippen. Achter elk begrip vindt u in alle nuances de werkelijke betekenis onthuld.

I Strategische begrippen

- **Strategisch akkoord:** verkleinen.
- **Nieuw evenwicht:** verkleinen.
- **Herstructureren:** verkleinen.
- **Flexibiliseren:** verkleinen.
- **Extensiveren:** verkleinen.
- **Herinrichten operationeel vermogen:** verkleinen.
- **Aanpassen operationeel vermogen:** verkleinen.
- **Transparantie:** de organisatie een stuk overzichtelijker (en dus kleiner) maken.
- **Herijken:** de uitgangspunten voor de organisatie zo formuleren dat het gemakkelijk kleiner kan.
- **O=P=F:** toverformule om de organisatie kleiner te maken.
- **FPS:** bijpassende rechtspositieregelingen om de organisatie kleiner te maken.

goed stafwerk (deel 1)

- **Professioneel:** mensen beter opleiden en trainen, zodat de organisatie met minder mensen toe kan.

II Tactische begrippen

- **Escalatie-dominantie:** de organisatie kleiner maken onder verwijzing dat een kleine, professionele (zie strategische begrippen) organisatie best in staat is de taken uit te voeren.
- **Expeditionair:** optreden op plaatsen in de wereld waar we eigenlijk niet de logistieke middelen voor hebben. Daarom kunnen de overige middelen ook wel minder.
- **Robuust:** een eenheid zo klein als mogelijk maken.
- **Force protection:** een eenheid zo klein maken dat de vijand haar niet meer kan vinden.
- **Dual role:** iedereen meerdere taken geven, waardoor de organisatie kleiner kan worden.
- **Swing role:** zie 'dual role'.
- **Netwerk-centered:** met een aantal professionele (zie strategische begrippen) en robuuste (zie hiervoor) eenheden langs elkaar heen blijven communiceren.
- **Swarming:** theorie dat tien man in groepjes van twee (maar met een radio en een gps), evenveel gevechtskracht leveren dan dertig man in drie groepjes van tien.
- **Just in time:** net (iets) te laat of (iets) te klein.
- **Positive thinking:** vooral niet te veel nadenken over wat er fout kan gaan.
- **Voortzettingvermogen:** de organisatie inrichten met als uitgangspunt dat materiaal nooit verloren gaat, er nooit doden of gewonden vallen en voorraden nooit opraken.

III Bedrijfsvoeringsbegrippen

- **Studie:** onderzoek om vast te leggen hoe we de organisatie gaan verkleinen.
- **Beleidsvoornemen:** vooraankondiging op hoofdlijnen waarin we tijdig toelichten hoe we de organisatie in de toekomst kleiner gaan maken.
- **(v)RP (reorganisatieplan):** een dik pak papier over hoe we de organisatie, weldoordacht en in goed overleg met de medezeggenschap, kleiner gaan maken.
- **HORDEF:** oude spelregels om de organisatie te verkleinen.
- **OZON:** nieuwe spelregels om de organisatie te verkleinen.

- **Efficiëntie:** de organisatie echt veel kleiner maken.
- **Effectiviteit:** de organisatie echt nog veel, veel kleiner maken.
- **Stroomlijnen:** de organisatie echt nog heel, heel veel kleiner maken.
- **Optimaliseren:** zie stroomlijnen.
- **Doelmatigheid:** de organisatie stukken kleiner maken dan ze nu is.
- **Singel Service Management:** verkleinen van de noodzakelijke ondersteuning waarbij de (te) geringe restcapaciteit belegd wordt bij slechts één van de (oude) krijgsmacht-delen.
- **Shared Services:** verkleinen van de noodzakelijke ondersteuning waarbij de (te) geringe restcapaciteit belegd wordt bij CDC of DMO.
- **Sourcing strategy:** vaststellen of de verminderde dienstverlening van CDC of een externe leverancier komt.
- **Zakelijke dienstverlening:** alle bij het huidige optreden niet absoluut noodzakelijke ondersteuning opheffen.

Als u met succes wilt werken binnen de hogere staven, raad ik u met klem aan de bovenstaande kernbegrippen van de moderne defensieorganisatie uit te knippen, op een goed zichtbare plaats vanaf uw bureau aan de muur te hangen en te gebruiken bij het vertalen van elke aanwijzing uit de bestuursstaf of van uw hogere operationele niveau.

Een aanvraag om deze essentiële begrippen toe te voegen aan het defensiebegrippenkader is ingediend en zal ongetwijfeld op korte termijn worden gehonoreerd. Bovendien ben ik nu reeds benaderd door de leiding van de Nederlandse Defensie Academie (NLDA) om een nieuwe stafmodule op te helpen zetten in de Hogere Defensie Vorming (HDV), iets waar ik graag gehoor aan zal geven.

Een en ander zal de transparantie van beleidsaanwijzingen en stafdocumenten en de voortvarendheid waarmee we de organisatie in de komende jaren door middel van extensiveringen, herstructureren, stroomlijnen, robuuster maken en verder langs transparante wegen optimaliseren, zeker ten goede komen. En daar gaat het per slot van rekening om. ■

TEGEMEENWICHT

Editoriaal – ‘To stay or not to stay’

De Tweede Kamer stemde in februari 2006 in met de uitzending van ongeveer 1200 militairen naar de provincie Uruzgan in Afghanistan. De totale kosten werden begroot op ongeveer 380 miljoen euro, niet gerekend het geld voor de Provinciale Reconstructie Teams. De operatie begon op 1 augustus 2006 en zou twee jaar duren. Het doel was stabiliteit en veiligheid te brengen. Er bevinden zich nu ongeveer 1400 militairen in Uruzgan. De kosten zijn hoger en de situatie is complex en uitdagend. Er zijn en komen ook andere verplichtingen. De regering wordt dus geconfronteerd met een lastige vraag: blijven of niet?

T.W. Brocades Zaalberg – ‘Hearts and minds’ of ‘search and destroy’?

Volgens de auteur moet het begrip ‘counterinsurgency’ in Nederland worden gehanteerd om missies als die in Uruzgan te duiden. Het is hierbij van groot belang dat het beeld van counterinsurgency niet wordt vertroebeld door een eenzijdige nadruk op termen als ‘winning the hearts and minds’ of ‘search and destroy’. Na een uiteenzetting van de beginselen en lessen van ‘klassieke’ counterinsurgency, maakt hij een korte vergelijking van de huidige operatie in Zuid-Afghanistan met campagnes als ‘The Malayan Emergency’ en die in Vietnam. Hij pleit vervolgens voor een diepgaande discussie over de veranderende aard van ‘insurgency’ en ‘counterinsurgency’.

D.M. Brongers – De toekomst van de tank

Het Commando Landstrijdkrachten beschikt over modern materieel en nog moderner materieel stroomt in. Maar hoe staat het met de tank? Moeten wij de Leopard 2 vervangen, moeten wij deze tank opnieuw modificeren of afschrijven? De auteur gaat in op de voor- en nadelen van de inzet van de tank bij vredesoperaties. Hij doet dat in het bredere kader van de operationele omgeving en de ambities en opvattingen van bondgenoten. Het idee dat de tank een relikwie uit het verleden is, bestrijdt hij. Hij pleit voor inzet en een serieuze bezinning op de toekomst van dit wapensysteem.

W. Kamphuis en A. L. W. Vogelaar – Dreiging. Waar loert het gevaar tijdens vredesoperaties?

Militairen worden opgeleid om met gevaar te kunnen omgaan. De huidige vredesoperaties laten zien dat er zowel ‘oude’ als ‘nieuwe’ gevaren dreigen. De auteurs lichten eerst het begrip ‘dreiging’ toe. Vervolgens gaan ze in op de verschillende soorten dreigingen die in interviews met uitgezonden officieren naar voren kwamen. Ze bespreken de factoren die van invloed zijn op de impact van dreigingen, de invloed van de factor tijd en die van individuele kenmerken. Ze eindigen met conclusies en aanbevelingen. Militairen zouden bij hun opleiding ook met onbeheersbare dreigingen moeten worden geconfronteerd.

P. Teeuw – Daarom Noorwegen! De samenwerking tussen de Nederlandse en de Noorse landmacht

Hedendaagse operaties worden internationaal voorbereid en uitgevoerd. Militaire samenwerking tussen Nederland en Groot-Brittannië, de Verenigde Staten en Duitsland is in brede kring bekend. Maar die met Noorwegen? De auteur schets eerst de internationale positie van Noorwegen en zijn veiligheidsbeleid. Zijn ‘Noordzee-strategie’ bepaalt de samenwerking, ook die met Nederland. De auteur schetst de samenwerking sinds de in 2003 getekende ‘Declaration of Intent’. De strijdkrachten van beide landen hebben voordeel van deze samenwerking, die om meerdere redenen van belang is.

A.C. Tjepkema – Osinga en de interpretatie van Boyd

John R. Boyd (1927-1997) was niet alleen een Amerikaanse jachtvlieger. Hij dankt zijn faam ook aan de zogenaamde ‘OODA-loop’ en zijn bijdrage aan de F-16 en F-18. Zijn hand is herkenbaar in ‘AirLand Battle’. Zijn beide biografen besteden weinig aandacht aan de wetenschappelijke betekenis van Boyd. Frans Osinga vulde deze lacune met zijn dissertatie uit 2005. De auteur geeft een appreciatie van de handelseditie en becommentarieert Boyd en Osinga in het licht van actuele strategische ontwikkelingen. Onderzoek naar wat er fout ging in Irak zal volgens de auteur de interpretatie van Boyds werk sterk intensiveren.

L. Polman – Klapstuk

Op de dag dat het proces tegen Charles Taylor begon, was het voorlopig weer klaar ook. Op 4 juni jongstleden stuurde de van oorlogsmisdaden verdachte Liberiaanse ex-president zijn advocaat de laan uit. Hij wenste zijn eigen verdediging te voeren. Gadaffi leidde hem tot guerrillastrijder op, hij benoemde zichzelf tot generaal en vocht zich een weg naar Monrovia. Een voortijdige dood van Taylor zou voor het Sierra-Leone-tribunaal een genadeslag zijn. Hij is de laatste kans op de veroordeling van een klapstuk.

F. Matser – Het geheim van goed stafwerk

Stafwerk is een kunst die in zijn pure vorm alleen is weggelegd voor meer briljante officieren en excellerende burger-ambtenaren. Toch is het wenselijk om kennis hierover te delen met het werkvolk. In deze eerste bijdrage over dit onderwerp gaat het om het begrippenapparaat rond strategie, tactiek en bedrijfsvoering. Alleen wie deze begrippen kent is in staat om de aanwijzingen van hogere echelons te vertalen. Wie deze begrippen doorgrondt kan bijdragen aan de noodzakelijke transparantie. Daar gaat het per slot van rekening om.

Summaries

Editorial – To Stay or not to Stay

In February 2006 the Dutch Parliament agreed to send some 1200 military to Uruzgan in Afghanistan. The costs were estimated at some 380 million euros plus additional money for the Provincial Reconstruction Teams. The operations would start in August 2006 and would last two years. The operation should bring stability and safety. There are now some 1400 military in Uruzgan, the costs are higher than expected and the situation is complex and demanding. Also, there are more commitments than Afghanistan alone, such as the NATO Response Force and the European Battle Groups. Government therefore faces a difficult decision: to stay or not to stay?

T.W. Brocades Zaalberg – Hearts and minds or search and destroy?

According to the author, in the Netherlands the term 'counter-insurgency' should be used for Uruzgan-like missions. It is important that the image of counter-insurgency is not obscured by unilateral emphasis on terms like 'winning the hearts and minds' or 'search and destroy'. After explaining the principles and lessons of 'classical' counter-insurgency, the author compares the current operation in South Afghanistan with campaigns like The Malayan Emergency and Vietnam. Finally he pleads for an in-depth discussion about the changing nature of insurgency and counter-insurgency.

D.M. Brongers – The Future of the Tank

The Dutch Army Command possesses modern equipment and new equipment is to be purchased in the future. But what about the tank? Should we replace the Leopard 2, should we – again – adapt this fighting machine or should we give up this weapon system altogether? The author discusses the pros and cons of the use of tanks within the broader context of operational environment, ambition, doctrine and views of allies. He counters the notion that the tank is only a relic from the past. In his view the tank should be used and its future deserves serious attention.

W. Kamphuis and A.L.W. Vogelaar – Threat. Where Does Danger Lure During Peace Operations?

Military are trained to deal with danger. Present operations demonstrate the existence of both 'old' and 'new' threats. The authors first clarify the notion of 'threat'. They then discuss the different forms of threat as indicated during interviews with experienced officers, and the factors that influence the impact of those forms. After discussing the influence of time and the meaning of individual characteristics they present final observations and recommendations, such as: Military should also be trained to deal with uncontrollable threats.

P. Teeuw – Hence Norway! The Cooperation between the Dutch and Norwegian Armies

International cooperation is a fact of life in the preparation and execution of any military operation. It is well-known that the Dutch Armed Forces cooperate with Great-Britain, the United States and Germany. But what about Norway? The author first sketches the international position of Norway and the Norwegian security policy. Its 'North Sea Strategy' is at the roots of cooperation with others, including the Dutch. The author then describes this cooperation since the 2003 'Declaration of Intent'. Both armies and armed forces benefit from this collaboration.

A.C. Tjepkema – Osinga and the Interpretation of Boyd

John R. Boyd (1927-1997) was more than just an American fighter-pilot. He introduced the 'OODA-loop'; he was at the roots of the F-16 and F-18 fighter planes and his influence was clear in the concept of *AirLand Battle*. The two biographies on Boyd hardly discuss the scientific value of his work. Frans Osinga did so, however, in his thesis of 2005. The author discusses Osinga's observations and comments on Boyd's theory in the light of present strategic developments. A study on what went wrong in Iraq will intensify the interpretation of Boyd's work, the author predicts.

L. Polman – Crowning Touch

The day the trial against Charles Taylor started, it was over until further notice. The Liberian former president fired his attorney and demanded the right to defend himself. Gadaffi trained him as a guerrilla. Taylor appointed himself to be general and fought his way from Ivory Coast to Monrovia. He is accused of war crimes. Charles Taylor should live to face trial. Delays could be fatal. This is the last chance to try a heavyweight.

F. Matser – The Secret of Good Staff Work

Staff work is an art, mastered only by some brilliant officers and civil servants within ministries. The author clarifies some misconceptions in the lower ranks concerning the genius of this staff work. This first contribution on the topic is about the meaning of notions concerning strategy, tactics and the conduct of business. Understanding these notions is a necessary condition to translate directions from higher echelons.

nimh.nl

Nieuwe website Nederlands Instituut voor Militaire Historie

De vernieuwde website www.nimh.nl biedt de bezoeker informatie over militaire geschiedenis. Zo staat er een tijdbalk op de site die loopt van de Tachtigjarige Oorlog tot heden met zo'n vierhonderd noemenswaardige gebeurtenissen uit de geschiedenis van marine, landmacht, luchtmacht en marechaussee.

Verder is er een overzicht van alle emblemen van de marine en een groot aantal emblemen van de luchtmacht. Uiteraard is er veel aandacht voor Michiel de Ruyter, de zeeheld die 400 jaar geleden werd geboren.

Een flashapplicatie geeft een overzicht in tekst en beeld van alle internationale operaties waaraan de Nederlandse krijgsmacht sinds de Tweede Wereldoorlog deelnam.

www.nimh.nl geeft ook informatie over het instituut, zijn collecties en publicaties. Op korte termijn zal de website een overzicht van alle documentatie- en audiovisuele collecties bieden. Aan het overzicht van de collectie bewegend beeld zullen ook previews van enkele honderden films worden gekoppeld.

Speciale aandacht is er voor een specifieke doelgroep die veel gebruik maakt van de collecties van het NIMH: de genealogen. Voor hen biedt de website een duidelijk overzicht wat zij bij het NIMH kunnen vinden.